

"TEADUSE" KIRIASTUS
TALLINNAS

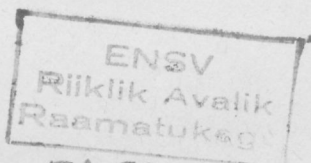
EESTIMAA RAHWAHARIDUSE-SELTSI KIRJAN-
DUSE - HARUSELTSI TOIMETUSED NR. 15.

H. Eerik.

6 Mai 1918.

WOOG

I

EA 52061

KIRJATÖÖDE-KOGU

TOIMEKOND: ED. HUBEL,
HUGO RAUDSEPP, J. W. WESKI

TALLINNAS, „TEADUSE“ KIRJASTUS

1 9 1 3

WOLF

M. SCHIFFER, TALLINNAS

WOOG I

SISU:

	lhk.
T. Sander: Mõtted	9
Mait Metsanurk: Pyramus ja Thisbe	13
Marie Under: Jõe ääres	29
„ „ Suwe-öö	30
„ „ Päkse loojaminek	31
Hugo Raudsepp: Individualismus meie rahvusliku kultuuri ja kirjanduse uuendajana	32
Karl Rumor: Aastate eest	56
Jaan Kärner: Hällilaul	65
„ „ Uskmatu öine teekond	66
„ „ Sügise pööripäeval	68
„ „ Kewade-õhtune meeleolu	69
M. Sillaots: Amra	70
T. Sander: Millal on küll	78
„ Walgustud akende poole	81
„ Kui üksilduse-uimast	83
„ Tuuleke	84
Hugo Raudsepp: Hilma Rantanen	86
Karl Rumor: Tuled sügise-öös	91
Marie Under: Soow	96
„ „ Päksewann	97
„ „ Augustis	98
J. W. Weski: Eesti kirjakeele edasiarendamise-tee-dest	99
Friedebert Tuglas: Unede kuristik	121
T. Sander: Oja kaldal	130
„ Kord pidul	132
„ Kui wallatusetujus	134
„ Juhan Liiwi mälestuseks	135
M. Sillaots: Esimene armastus	142

MÖTTED.

Ma astun leekiwate õite konda
ja wõsas ööpik laulu luksutab,
kuid röömu sest ei oska mina tunda:
kui oja laineid tasa weeretab,
siis on, kui peaksin ennast kokku wõtma,
näen lainte käigus kaduwuse tõtt ma.

Ma olen andund maiste röömudele,
neis minu pime süda walgust näeb;
mu hing Elysiumi wäljadele
ei pääse iialgi, waid hauda jääb,
jääb keha juurde liiwasesse salwe,
ei aita usk, ei aita, usun, palwe.

Kui pilwekodasid on warjand udu
ja hing ei tõuse sinna iialgi,
siis maa pealt ometi ta otsib kodu,
ah, õnne muretumat ta ei otsigi:
kui pilgukski saaks ohu õites mahti
ka õnne ergwad õilmed lüüa lahti.

Mis muret teeb mul, rahwas, on su saatus . . .
Et sa ka endal koha leidnud siin,
kus taewast wärwind werine on waatus

ja olnud sõjad, orjus, nalg ja piin!
Kuid sinu minewiku hirmsad kajad
on tunda kergemad kui tulew-ajad.

Mu haud wõib olla ilma pargadeta,
üks kõik, kus surma sirbi ette jään,
su püha õiguste eest kartuseta
kui aga sind ma julgelt wõidul näen,
ja magan, suu täis mulda, haua süles,
sul sõdijaks siis sealt ma tuleks üles.

Ma tuleks üles, astuks Uku käike
ja waenlasele wiha kuulutaks,
siis müristaks mu sõnagi kui äike
ja koolja käsi nooli pillutaks,
mis ülbe wõimu aitaks wõita ära,
et paistaks waba elu koidu sära . . .

Ma astun leekiwate õite teele
ja nii mu südant waewab kiuslik püüd,
see kihwtitab mu mõtted, kurwab meele, —
kuis pääsen selle kihwti uimast nüüd?
ja hing ei lepi waatma aimdustesse,
mis tõusnud mus, ja kustub nukrusesse.

Küll troostin end, kui ütlen: mõned ajad
las' lähwad weel, meid waewalt päike näeb.
Mis lähwad korda mulle rahwasajad,
mu keel, kas sureb ta wõi jääb?
Ei ilmas miski igawest ju püsi
ja lendaw aeg me saatustest ei küsi.

Eks ole ka üks kõik, kes juhtwad ilma,
niikaua kui ta telg ei ole murdunud?

Ka kuusekõre rõõmusta' wõib silma,
ehk küll ta all on põõsad lämbunud.
Näe, taewas langeb tähti hiljem, warem,
et ühel a'al ei lange kõik, on parem.

Kes, tundes püsiwamaid mälestusi
ka kust'wat, tahta wõiks, et igawest'
planeedid käiksid, kuuldes wannutusi,
mis tõuswad inimeste palwetest,
kel õudne leppida on teadmiseiga,
et kaob ka ilm kord oma seadmisega?

Ja tähtis ainult see, et äredaste
wõiks loita rind, üks kõik kas temale
siis süüdseks walu tõrw ja piina kaste
wõi elu õndsad tunnid, tähtis see,
et südalam saab seni walgust anda,
kui tema abras jalg wõib teda . . .

Ma astun leekiwate õite kolde
ja süda kisendab kui haawatu, —
ei jatkund troosti muuks kui õliks tulde,
ma olen endal' endast petetu:
mu üle laotub uuest' kiuslik püüe
ja troosti enda rüpest tõuseb hüüe :

Mis õilmed—küsin—lööwad rinnas lahti,
kui näen, et Lääne läwel kodumaa
ei osa saa ta õigustest ja tahti,
mis seatud wõtma tuld, siin wäega
ju puhku idatuuled ähwardawad
weel enne kui nad tuld wast wõtta saawad? . .

Ma astun leekiwate õite rada
ja rinnas tulesõed hõõgawad;
ah, kahtlusi mus peidul mitu sada
ja kinni end mu mõtted keriwad.
Kuid läbi nende keerumetsa eele
mõnd' siiski kiirt näen langwat kodu teele.

PYRAMUS JA THISBE.

Keeleteadlane Andreas Teewer nägi rahutut und : ta seisis keset poolpimedat uulitsat, rahwahulgast ümber piiratud. Mõned peeneis rõiwis noorherrad näitasiwad tema peale sõrmega ja tegiwad pilkawaid tähendusi, rahwas naeris ja uulitsapoisid karjusiwad. Üks ohwitserimundris mees astus temast mööda, riiwas teda irwitawa pilguga ja küünarnukiga. Teewere närwides sähwatas dünamiit, ta hüüdis metsikult ühe sõimusõna ja tõukas ohwitseri eemale. Siis aga läigatas haljas teras keeleteadlase silmade ees ja ta ärkas üles. Tuba oli pime, akende kohal hallid nelinurgad, kell wõis kolm olla.

Nii oli see juba umbes kuu aega kestnud. Igal ööl umbes kella kolme ajal hirmutas mingi rahutu unenägu tema une kui ara linnukese ja see tuli alles siis tagasi ja laskis pelglikult tema pea peale, kui uulitsal juba wankrite mürin ja piimameeste karjumine algasiwad.

Teewer oli juba kõige pahema wastu walmis : peaju hakkab erutatult kui tühi weski kange tuulega töötama; ei aita liikumata lamamine ega silmade kinnihoidmine; äralennanud lind ei tule tagasi, keha ja waim on puhkamiseks liiga ärkwel ja töötamiseks liiga wäsinud . . .

Korraga tuli tal midagi meelde; midagi tähtsat, midagi erakorralist, mis täna pidi sündima. Aga mis

see ometi oli? Kusagil sügawal teadwuse põhjas oli see peidus, nagu kala tiigimudas, ja sünnitas oma liigutustega kergest lainetust, ise aga nägemataks jäädes.

Ah, nüüd tuli talle meelde! Kudas see nõnda wõis ununeda! Täna palub ta majaperemehelt Oniksilt tema tütre Klaara kätt.

See meeldetuletus tõi Teewerele erewust ja wärs-kust. Las' minna see lind, täna ei hakka ta teda waritsemagi, ei hakka ka allaheitlikult pilta vaatlema, mis kujutusewõim loob, uneta öödel iseenese hooleks jäetud. Täna mõtleb ta ajawiiteks eelolewa tähtsa sündmuse peale.

Ükskord ometi tuleb pööre. Peabki tulema, muidu läheb ta hukka. Ah, kudas elu ideaalidest lahku läheb, wõib olla, ka ideaalid elust! On see weel tema, keeleteadlane Teewer, teadusemehe ideaalidega noormees, kes teaduslise töö kalduwuste ja teadusemehe wõimete juurde kõik omadused, mis weel näisiwad puuduwat, nii kindlaste omandanud, et neid teiseks iseloomuks wõis nimetada. Elu siin kodulinna oli aga mõne suwekuu jooksul ideaalidest üle olekut näidanud, oli tulewikuplaanid ümber lükanud ja segi wisanud, nagu hoolimata käsi laste mängusoldatid, mis kõige korrallikumalt ritta seatud, nurka hunikusse wiskab.

Ta peaks juba mõni nädal ülikooli-linnas olema, aga wedeleb siin, rahutuse pärast igasuguse töö jaoks kõlbmata, et ülepäewiti Klaara Oniksit näha. Näeks ta teda weel üksi, saaks üksi tema seltsis wiibida! Ei, alati on seal need kergatsid ja see ohwitser, kes teda wähe aja eest unes oli irwitades riivanud; tema aga peab ennast neist raasukestest toitma, mis laualt maha langewad.

Teewer oli pikaliolkust wäsinud, ta tõusis woodis istukile ja wõttis waiba ümber. Kui wiletsana ta ene-

sele esines! Nagu tükk kortsutatud ja wanutatud riiet, mille peal istunud, magatud, mille sisse asju pakitud ja mis ise hunikusse wajutatud ja kuhugi reiskorwi nurka topitud — niisugune on ta nüüd!

Oli ainuke troost: täna lõpeb see nõnda wõi teisiti.

Nii oli see suwi läinud.

Ülepäewiti ja wiimaks peaaegu igapäew Oniksi juures. Wõib olla, oleks seal teisiti saanud olla, wõib olla, oleks seal ennast oma iseäralduste ja kalduwustega maksma saanud panna, aga ta ei olnud seal üksi. Seal paniwad ka teised endid maksma ja need oliwad temast, kõige vähemalt igapäewases elus, tugewamad, kuigi omal kombel, ja osawamad, niipalju kui see keskmiste inimestega, iseäranis aga naisterahwastega ümberkäimisesse puutus.

Seal oli noor aptekrisell, peen nägu, kreemiga wõitud ja puuderdatud, riiekest woolas alatasa kanget aroomat wälja; seal oli auto- ja majaomanik, laia, paljaksuetud näoga poiss, juuksed otsaesisel lokis, ja seal oli weel ohwitser, kõrnal järeljookswa mõõgaga, näol iseteadewmõtteta tuimus wõi selle asemel libe naeratus. Nende seas pidi tema, keeleteadlane Teewer wiibima ja nendega Klaara pärast wõistlema.

Klaara oli nende kõikide wastu ühtewiisi lahke, kutsus kõiki enese poole, ütles wäga kahju tundwat, kui keegi tulemata jäi, rõõmustas igäuhe tuleku üle, naeris igäuhe naljade üle, oli see waimukas wõi labane, andis kõigile lootusi ja näis kõikide lootusi wähe täitwat.

Ja tema, keeleteadlane Teewer, kes aega Kanti eeskujul täpipealselt jaganud, kes teadusliku töö kasuks

kõikidest elulõbudest loobunud, kes rääkis ainult nii palju kui hädaste tarwis ja kes ennast igasugusest „seltskonnast“ eemale hoidis, teades, et see asjata väsitab ning mõtteid kõrwale juhib, — tema oli nüüd mitu kuud kõigi oma põhjusemõtete wastu elanud, oma eluwiisiga nende üle irwitades.

Ta mängis Oniksi perekonnas aptekriselliga, autoomanikuga ja ohwitseriga üheskoos kaarta, pani wahetewahel wana Oniksi lahkel pakkumisel isegi sigari suhu — see sünnitas teistes alati wäga lõbusat tuju — jõi mõnikord õhtusöögi alla klaasi wiina, sest teised kõik jõiwad, nii et raske oli pakkumisele wastu panna, tuli sagedaste pärast keskööd koju, ja ülejäänud ajal takistas alatine Klaara peale mõtlemine, rahutus, selgusetu olek wahekorra pärast, kadetus ja muud armastuse kaasas käiwad warjuküljed igasugust korralikku waimlist tegewust. Katsed, ennast rahulikule ja korrapäralisele tööle sundida, lõppesiwad harilikult poole tunni pärast, hingesse jäi rahuldatus ja häbi enese jõuetuse pärast. Siis wiskas ta töö ja läks wälja, hulkus sihita ümber, tuletas meelde üksikasju Klaaraga kokkupuutumistest, katsus nende hulgast tõendusi leida oma jumaldatu armastuse kohta, mõtles wälja uusi võimalusi armastuse awaldamiseks ja ootas õhtust kokkusaamise-aega.

Ta teadis, et Klaarat armastab, ta tundis, mis armastus on, aga see ei olnud lootuseta ega õnnetu armastus, mis ülendawalt, puhastawalt ja tugewakstege walt mõjub. See armastus ei teinud teda ei suurelt õnnelikuks ega sügawalt õnnetuks, ainult häwitawalt ja wäiklaselt rahutuks.

Kui wimmaks alatise rahutuse ja sellest tekkinud uneta ööde tagajärjel terwis nõrkema hakkas, tegi Tee wer ühel päewal, kui Klaara, teda kas meelega wõi

kogemata unustusesse jättes, kolme kawaleri seltsis automobiilil linnast wälja oli sõitnud, kindla otsuse. Ta teadis, et hädaohu-silmapilkudel ja siis, kui rutulist otsustamist waja, tal tarwilik meelegendlus ei puudunud, et niisugustel silmapilkudel teistest koguni julgem ja leidwam oli.

Ta kutsus lühikeses kirjas Klaara linna puiestikku, „wäga tähtsa asja pärast“.

Oli sügise-õhtupoolne widewik, kui nad poolpimedas puiestikus kokku saiwad. Klaara oli huwitatud ja ärewil, ta näis midagi aimawat.

Teewere taktika oli kindel ja muutmata.

Tema pilk oli kaugusesse ühe punkti peale fikseeritud; kuiwal ettelugemise-toonil algas ta wiibimatalt:

„Preili Klaara, kui ma Teid rendez-vous'le kutsusin, siis oli mul selleks küllalt mõjuwad . . . see tähendab, minu seisukohalt waadates tähtsad põhjused. Wõib olla, peaks seda, mis ma Teile siin ütlen, teistsuguses miliöös ja teistsuguse introduktsiooni, see tähendab, sissejuhatuse järele tegema, aga ma ei ole ennast selles spetsialiseerinud ja . . . sellepärast teen ma lühedalt. Ma tahtsin Teile nimelt ütelda, preili Klaara, et Teid armastan ja Teid enesele naiseks palun . . .“

Klaara tõmbas järsku hinge, nagu oleks tal õhust puudu, jäi nõksatades seisma, nagu oleks hämaruses millegi wastu põrganud, ja hakkas siis kõwaste naerma. Aga naer oli lühike ja kõlas praegusel juhtumisel sündmatalt ning wõörastawalt.

„ . . . ma palun Teid enesele naiseks,“ kordas Teewer ettelugemise-toonil, „ja ootan Teilt tõsist wastust selle peale, mida loodetawaste ka anda wõite, sest et mõne kuu jooksul mind küllalt nõndapalju tundma olete õppinud, kui niisuguse asja otsustamiseks tarwilik . . .“

„See on aga tõepoolest liig . . . julge,“ vastas Klaara natuke arglikult, kosija otsa vaatamata. See on niisama, kui tuleks keegi uulitsal juurde ja hüüaks: „Rahakott siia!“

„Wabandage, preili Klaara, see ei ole just analoogiline . . . kaasus, see tähendab, juhtumine ehk näitus. Mulle võite ka „ei“ ütelda, ilma et sellest Teile mingisugust hädaohtlikku tagajärge oleks; uulitsarööwel ei annaks Teile aga wist mitte walikuwabadust.“

Wiimased sõnad kõlasiwad juba terawalt. Teewerel ei olnud suuremat lootust hea lõpu peale; ta tahtis ainult midagi haawawat ütelda, kättetasumiseks kõigi üle-elatud rahunute eest.

„Ma ei oleks aga seda Teist sugugi oodanud!“ ütles Klaara, äkilise kosimisekatse üle ikka weel imestades.

„Wõib olla, et seda minust ei oodanud, ennem mõne teise aspirandi poolt,“ jatkas Teewer terawalt, „näituseks aptekriselli, auto-omaniku wõi sõjawäelise poolt . . .“

Klaara tahtis siin midagi wahele hüüda, aga keeleteadlane kõwendas ettelugemise tooni ja lõpetas: „aga nähtawaste ei ole neil wist meelde tulnud seesugust ettepanekut teha!“

Soo, nüüd oli ta oma mõtte wälja ütelnud ja ühest osast kibedusest wabanenud, mis hingest wälja pääsmist nõudis.

„See on kuulmata häbematus! . . . Kudas Te julgete! . . .“

Klaaral kippus hing äritusest kinni jääma ja sõnad lõppesiwad otsa.

„Preili Klaara,“ algas Teewer nüüd rahulikult, „wõib ju olla, et ma eksisin, see tähendab, et minu wäide, nagu ei oleks teistel meelde tulnud Teie kätt paluda, õige ei ole, teiste sõnadega, et nad Teie kätt

on palunud. Niisugusel korral palun mind wabandada. Muidu wõib Teil ainult minu tooni wastu midagi ütelda olla, sisuliselt aga mitte midagi. On aga see õige, et teistel Teie austajatel senini meelde ei ole tulnud Teie kätt paluda, siis ei wõi, asja peale reaalselt waadates, seda neilt ka tulewikus kindlaste oodata, mispärast küllalt põhjust on minu ettepaneku üle tõsiselt järele mõelda . . .“

Keeleteadlane oli nähtawaste hoosse sattunud ja oleks wististe oma kõnet weel jatkanud, aga Klaara hakkas järsku kõwaste naerma. Ta naeris kaua ja südamlikult ning wõttis tuge otsides Teewere käewarrest kinni. See mõjus keeleteadlase peale pehmendawalt. Teraw kibedus hinges hakkas pehmenema ja hale meel asus pikkamisi asemele. Ta püüdis neuu käe kinni ja ütles, seda õrnalt hoides :

„Preili Klaara, ma apelleerin Teie kaastundmuse ja humanlikkuse poole. . . ärge piinake mind . . . ma armastan Teid . . . wastake mulle „ei“ wõi „ja“ . . .“

See ei olnud küll siledas ega woolitud lauses öeldud, aga awaldas Klaara peale nähtawaste enam mõju kui stiliseeritud lause, sest neuu wastas õrna käepigistusega ja ütles naeratades :

„Ma ei wõi aga nii järsku wastata . . .“

„Iseenesest mõista, nõuawad sarnased asjad põhjalikku järeлкаalumist; ma ei wõigi wiibimatalt wastust nõuda, waid annan selleks Teile tärmuni . . . kolm päewa. Olge nõnda lahke ja andke mulle kolme päewa jooksul kindel wastus, parem weel, kui kirjateel seda teeksite . . .“

Neiu oli nõus.

Sellega oli kosimise wormilik osa möödas, mindi kõrwalistest asjadest rääkides kodu poole.

Paari päewa pärast tuli Klaara käest vastus, mis jaataw oli, aga tingimistega.

Teewer ei pannud esiotsa tingimisi tähele, tähtis oli põhjusemõtteline nõusolek. Alles esimesest sügawast erutusest üle saades ja kirja üksikasjaliselt analüüeerima hakates pörkas ta tingimiste wastu. Esimene asi — papa nõusolemine. Papa nõusolemist on siis loota, kui mingi kindel äraelamiseks jatkuw sissetulek ei puudu . . .

Sellest peatingimisest olenesiwad ka Teewere lähemad sammud. Ta oli juba mõne aja eest, salajane lootus rinnas, kaubandusekooli uute keelte õpetaja kohta käinud kuulamas. Oli lootus seda saada, peale selle tundisid teistes koolides.

Saadi weel kord kokku. Teewer oli asja hea kordamineku peale kindel ja otse üllatatud, kui lahkumisel isegi suudlemine korda läks, misjuures Klaara küll tähelepanematalt aktiivlisemat osa mängis.

Jäi järele wiimane samm, kõige raskem, aga, wõib olla, ka kõige tagajärjerikkam — wanalt Oniksilt nõusolemist paluda. See pidi täna sündima.

Teewer heitis jälle pikali ja katsus mõtteid eelolewa sündmuse pealt mujale juhtida, aga need langesiwad kui warblasteparw jälle tema pea peale.

See, mida ta senini waadelnud, oli asja üks külg ja nimelt heledam. Oli teine külg, tumedam, tähnilisem ja nukrust-sünnitaw. See pöördus nüüd Teewere silmade ette. Ta oletas, et Oniks nõus on. Oli ta ju kord jutujamisel tähendanud, et „niisugustes asjades“ otsustamise tütre hooleks annab, lootes, et see ise peab teadma, mis teha. Aga praegu ei teinud isegi wana

Oniksi nõusoleku lootus meelt rõõmsaks. Siis alles algawad mured. Oo, see tüdruk (Teewer ütles iseeneses nimelt „tüdruk“) on nõudlik, olgugi et ta suurt kaasawara ei saa ega teda ennast kõrgelt ei wõi hinnata, vähemalt waimliselt mitte. Et ta kaunis ilus on — ah, tema, Teewer, ei armasta teda ju iluduse pärast. See tüdruk on nõudlik! Kui mitu korda oli ta siin ja seal jutu sees oma ideaalsid awaldanud. Need on kõik tut-tawad! Korter peab niisugune olema, milles häbi ei ole wõõraid wastu wõtta, sest isegi üks linnanõunik wõida wõõrusele tulla. Ülikondadest oli ka mitu korda räägitud; neid pidi õige rohkeste olema, oliwad mateeriadki nimetatud, aga Teewerele oliwad ainult siid ja muaree meelde jäänud. Esiti lepiti ühe teenijaga, pärast pidi neid tingimata kaks olema. Kõige vähemalt üks wõi kaks korda nädalas teatris, kontserdil wõi pallil. Oli weel palju wäiksemaidki ideaalsid teada, mis sööginõude, tubade sisseseade, piltide (nimelt kuldraamides piltide), tapeetide ja vähemate sisemiste artiklite kohta käisiwad. Kõigi nende ideaalidega oleks Teewer ju wõrdlemisi kerge südamega leppinud, sest mõne kuu jooksul oli ta kogemuse omandanud: elu pole muud kui rida kompromissid; aga et see kõik palju, liiga palju maksma ähwardas minna — see oligi asja tume külg. Teewer tundis, et tal enesest kahju on, aga et ta nüüd ennast enam wabastada ei tahagi.

Saab ta weel kunagi oma keeleteaduslistele raamatutele elada? Saab ta õhtutel waikiwate sõprade — raamatute — keskel wiibida? Ta peab ju pallile minema, koolipoiste heftisid parandama wõi külalistega — wõib olla, selle aptekriselliga, auto-omanikuga ja ohwitseriga — juttu ajama ja kaarta mängima.

Teewer wiskas järsku waiba pealt, tõusis üles ja pani lambi põlema. Tarwis oli see tüütaw warblaste-

parw minema hirmutada. Ta kobas oma armsate klassikuste hulgas, aga täna oliwad need talle wõõrad ja kauged, need auwäärilised, tõsised wanad mehed. Ta wõttis huupi mitu köidet wälja ja puges kärmeste waiba alla.

Ovidius oli esimene, mis ta lahti löi. Miks mitte metamorfoosisid lugeda, kui tema enesega põhjalik metamorfoos sünnib, kui ta keeleteadlasest peigmeheks muutunud, et warsti lõpulikult abielumeheks muutuda.

Ta soris raamatut ja jäi Pyramuse ning Thisbe loo peale peatama. See huwitas teda, mitte keeleliselt, nagu waremine, waid sisuliselt. Eks räägita ju siin ka õnnetust armastusest. Iseenesest mõista, ei ole tema, Teewer, nii ilus kui Pyramus, see kõikidest noortest meestest kõige ilusam. Ah, kui mitu korda on ta peegli ees ennast sel suwel enne Klaara poole minekut waadelnud, aga ikka ühesuguste tagajärgedega: ikka pea otsa kohalt täieste paljas, kõhnast koltunud näost käiwad mõned sügawad waod üle, silmad näpitsprillide taga tuhmid, rind sisse wajunud.

Aga ka Klaara ei ole nii ilus kui Thisbe, kellest ilusamat Hommikumaal ei olnud. Pealegi ei maksa nüüd kehaline iludus nõnda palju kui tol ajal Baabilonis.

Ta luges edasi ja pikkamisi hakkasiwad silmad riidade rütmuselainete huljutusel kinni wajuma. Ta awas uueste laud, need wajusiwad aga jälle ja waewalt sai ta sinna kohta, kus Pyramus öösel kokkusaamise kohale ilmudes oma kallima weriseid riideid näeb ja meelt heites hüüab:

„*Nostra nocens anima est; ego te, miseranda, peremi.*“¹⁾

1) „Mina olen siin süüdlane; ma, õnnetu, saatsin su hukka.“

Sealkukkus raamat põrandale, Teewer puhus pealetun-
giwale unele järele andes tule ära ning tõmbas waiba üle pea.

Ta nägi jälle und.

Punane teliskiwist sein ulatas maast kuni taewani, seina sees oli aga pragu, kõrge ja kitsas. Praost tuli nähtawale walge käsi, pikkade sõrmedega kui palmi oks; seda ei nimetatagi käeks, waid *palma'ks*. Teewer suudleb pühalikult Thisbe kätt, kes müüri taga, keda ta ei näe ega näha ei tohigi, isa on seda tütrele waljuste keelanud. Järsku tõmmatakse walge palma praosse, sealt tuleb wanamehe karwane rusikas nähtawale, see on Thisbe isa Oniksi rusikas. Kohkunult seletab Teewer, et ta Baabiloni kuninglikus kaubandusekoolis uute keelte õpetaja koha saanud. Aga wanamees kõigutab ähwardades rusikat ja ütleb, et ta Thisbet niisugusele küürus raamatukoile üleüldse ei anna, waid mõnele sõjapealikule.

Nad räägiwad jälle läbi prao, tema, Pyramus, ja Thisbe; kuuwalge langeb neiu näole, see on tuhakarwa kahwatu ja murelik. Salaplaan on walmis: järgmisel ööl saawad nad linna müüri taga suure walge puuwillaga kaetud paju all Ninuse haul kokku . . .

Õö on pime. Pyramus sõidab woorimehega mööda Baabiloni uulitsaid, saadab linna wärawa tagant woorimehe tagasi ja ruttab jala edasi. Aa, seal on see Ninuse hauaküngas ja paju, walge puuwillaga kaetud. Midagi jääb Pyramusele jalgu, ta komistab, tõmbab taskust elektrilambi ja walgustab jalge-esist. Jumalad, halastage! Werised naisterahwa riided! wärske, sooja werega kaetud! Need on Thisbe riided! Ta walgustab jälle lambiga maad ja näeb liiwa peal löwi jälgesid . . . Kõik on selge: löwi kätte on Thisbe langenud.

Pyramus tõstab käed taewa poole, langeb põlwili ja hüüab meeleheitlikult: „*Nostra nocens anima est; ego te, miseranda, peremi!*“ Siis kukub ta weriste riiete peale silmili ja . . . ärkab üles.

Toas oli halli sügisehommiku hämarus, wankrid mürisiwad ja piimamehed karjusiwad. Pea oli raske ja kehas roidumus. Teewer tõsis wiibimatalt woodi äärele istukile. Otsustaw päew oli käes.

Ta oli uue lipsi ostnud ja katsus seda kaela panna. See pidi poeselli üteluse järele „modern“ ja „buffitud“ olema; wõib olla, et oligi, aga kaelapanek oli väga raske ja aegaraiskaw. Teewer ohkas ja lükkas taskurätikuga üle palja otsaesise. Nii läheb sest saadik elu. Raamatud ja teaduslik töö peawad „modern“ lipside ja nende waewarikka kaelasidumise eest taganema. Nii kaowad meie nooruseideaalid! Aga nüüd ei ole enam tagasipöörmist.

Klaara awas ise ukse ja laskis enese kätt suudelda. Neiu oli walgeis rōiwis, punane wöö wööl, lumiwalgetest põskedest paistis roosa helk läbi, tuhakarwa juuksed oliwad siledaks soetud, mis näole tähtsa päewa kohase tõsise ja pühaliku ilme andis. Täna näis ta, hoolimata kahestkümnest-kuuest aastast, weel küllalt noor.

Wana Oniks istus kiiktoolis, sigar suus, enesega ja terve ilmaga rahulolew mõnus ilme näol. Wiiskümmend aastat oliwad õredapoolse lühelase habeme ja natuke kärsus juuksed ainult wähe halliks teinud.

Ta oli aastat kümme wõi enam omawalitsuse tege-lane olnud, selle aja jooksul mitte küll kõige puhtama reputatsiooni, aga kaunis tubli waranduse kogunud ja

saatis nüüd päewi ja öid waikselt surma poole, esimesi kodus, wiimaseid enamaste klubis.

Teewer wõttis kirjutuselaua otsas istet ja arwas täna pikaldast taktikat tarwitada.

Oniks algas juttu, nagu harilikult, maailma-poliitika, jutustas ajalehe järele wiimastest tähtsamatest sündmustest, tegi mõne diplomaatiasammu kohta õige asjaliku märkuse ja küsis wahetewahel ka Teewere arwamist.

Teewer luges ajalehti harwa, sellepärast wõis ta ainult üleüldiseid abstraktlikka arwamisi awaldada.

Maailma-poliitika juurest mindi ilma pikema modulaatsioonita ilmade juurde ja sealt iseenesest mõisteta-walt tsikloonide ning antitsikloonide juurde, millest wanal Oniksil kui konkreetlikkudest olewustest aime oli. Selle järele räägiti ilmade ettekuulutamisest. Majapere-meis ei olnud nähtawaste keeleteadlase uut lipsi ja erakorraliselt läikima wiksitud saapaid märganud, sellepärast oli tema imestus loomulik, kui Teewer, enne kui jutt ilmade ettekuulutamise juurest kalli aja peale sai libiseda — teema, mis waestele kosjakandidatidele täieste ebakohane — kõhatas, wärisewate sõrmedega lipsi õigel kohal olemist konstateeris ja järsku otsustawalt, kuigi wõõralt kõlawa häälega ütles:

„Mul oli Teie juurde täna natuke asja, herra Oniks . . .“

Tema sõrmed mängisiwad selle juures mehaaniliselt schabloonilises iluköites Saksa klassikusega, mille wahelt kirjapoogen wälja libises. Keeleteadlane waatles seda ja otsis edasirääkimiseks sõnu.

„Ei tea, mis asi see wõis olla,“ küsis Oniks natuke erutatult ja intrigeeritult. Nüüd wist alles märkas ta erakorralist „buffitud“ lipsi ja läikiwaid saapaid.

„Ma olen Teie perekonnas lahket wastuwõtmist leidnud . . .“ jatkas Teewer ja pani tähele, et tal Klaara käega kirjutatud kiri näppude wahel oli. Silmad libisesiwad üle ridade: „Armas sõbranna! Sa ei wõi arwata, et minu elus täna otsustaw päew on . . .“ Jah, õige, täna on otsustaw päew, sellepärast tarwis edasi rääkida. „Sellepärast on mul julgust palwega Teie poole pöörata, kuigi see, wõib olla, Teid imestama paneb ja . . .“

„Mis nüüd sellest . . . eks rääkida wõi ju iga asja üle . . .“

Teewer oli senikaua kirjast read läbi lugenud: „Mõtle ometi, mind kositakse täna! Ja kas tead, kes see on — see eesel on keeleteadlane Teewer, kellest sulle juba kirjutasin . . .“

Teeweri pea nõksatas, ta kõhatas järsku. Tarwis oli edasi rääkida, tarwis oli kirja lugemiseks aega wõita.

„Asi seisab selles, et ma minewal suwel ülikooli lõpetasin,“ ütles ta ebaloomulikult kõwaste.

„Teie tudeerisite wist keeli? . . .“

„Jah, nimelt keeli . . .“

Kuna Oniks arutas, et keeltega wististe keskkoolidesse oberleereri kohta wõib saada, lendasiwad Teewere silmad üle ridade: „Sa küsid, kas ma teda armastan? Seda palja peaga raamatukoid?! Oh, ei! Aga sa tead, et ma abielu ja armastuse wahel kindlat wahet teen ja neid ära ei sega . . .“

Majaperemees oli selle aja jooksul oma klubitawatad oberleererid nimepidi üles lugenud ja wiibis nende palgaolude lähema läbiwaatamise juures.

Teewer kuulas ja luges: „Sa tead ju, keda ma armastan. Sa arwad seda auto-omanikku wõi ohwitseri? Ei, need on tegewast teenistusest juba lahkunud ja

tagawarawäes. Praegu armastan ühte aptekriselli . . . ära naera! Jumaluke, me armastame nii väga teineteist . . .“

„Mis Te küsisite, herra Oniks? . . . Ah, kas ma kuhugi kooli kohta soowiksin wõtta? . . . Jah, see tähendab, ma mõtlesin Baabiloni kaubanduse . . . see tähendab, siia linna kaubandusekooli kohta wõtta . . . Aga . . .“ — mul ei ole ju kohta enam tarwis! hüüdis ta iseeneses. Jumalad, aidake mind! . . . Korraga jatkas ta kõwaste ja wõidukalt:

„Ma mõtlen edasi õppida, ennast professoriameti wastu walmistada! Professorid andsiwad mulle seda nõu . . .“

„Ah, nõnda, siis on Teil hoopis suuremad plaanid. Eks siis pea aga palju õppima ja teadma . . .“

Wanamees arutas asja pikemalt, Teewer lõpetas kirja lugemist: „Nii siis, sa saad aru, ma lähen sellele raamatukoile mehele; ta loodab kaunis kena palka saada, seltskondlik seisukoht ei ole ka laita . . . Ta ei näe hästi, sellepärast wõime wist aptekriselliga õnnelikud olla . . . Ah, ma olen ju weel noor ja tahan õnnelik olla . . . Ela hästi! On sul weel see muusikant tegewas teenistuses? . . . Kui asi otsustatud, lisan paar rida juurde . . .“

„Mis Te ütlesite, herra Oniks? . . . Ah, nõnda . . . Jah, sellepärast ma nimelt tahtsingi Teiega rääkida, Teile ühe palwe ette panna, kui see Teid ei tülitata . . . Kas Teie ei saaks mulle laenutegemise juures abiks olla, nimelt oma allkirja anda; teise muretseksin ma wahest ise . . . Ma saaksin laenu pikema aja peale, tagasi nõnda pea minult kui studeerijalt ei nõuta . . . Teie teeksite mul edasiõppimise wõimalikuks ja ma oleksin Teile väga tänulik . . .“

Teewer oli wiimased laused eneselegi wõõrastawa hoo ja temperamendiga ette kandnud. Südames suurt rahuldust tundes wõttis ta pliiatsi, et Klaara kirjale märkust peale teha.

Oniks mõtles wähe, pani mõne kõrwalise tähtsusega küsimise ette ja oli allkirja andmisega nõus.

Senikaua kirjutas keeleteadlane kirja alla: „Lugesin läbi. Aptekrisellile ja tema armastatule elumõnususte kättesaadawaks tegemist ei ole ma nõus enese peale wõtma. Andreas Teewer.“

Siis tänas ta südamlilikult wana mõnusat ja lahket majaomanikku; kokkusaamine asja lähemaks korraldamiseks määrati järgmise päewa peale rahaasutuses. Eestois suudles keeleteadlane kui suuremeelne wõitja kindlaste Klaarat otsaesisele ja ütles: „Kõik on kõige paremas korras. Elage hästi!“ ja sõitis woorimehega koju.

Kui ta paari päewa pärast ülikooli-linna poole sõites poolpimedas wagunis lamas, rahaliselt Oniksi lahkel toetusel tarwilikult kindlustatud, kujunes tema silmade ette elu oma ideaalidega, millest ta ainult juhtumise kombel pääsnud: pehme mööbel, kuldraamides pildid, siid, muaree, kaardid, külaskäigud, „buffitud“ lipsid . . .

Ta tõusis hirmunult üles, tõmbas akna lahti ja waatas wälja: öö oli pime, maa mustas, taewas aga wilkusiwad tähed.

JÕE ÄÄRES.

Siin istun mähituna päikse roosalooris,
mul juustes pajuõite hebemed.
All brongsilises wees kuldkiirte sädemed,
neis wilksatawad hõbekalad wooris.

Weeroosid kollased kui wäiksed kroonid,
mis peadelt pillanud on näkineitsid,
kes koidu tulekul end wette peitsid,
kus nende riik ja walitsusetroonid.

Weeliblikad kui peenest sininiidist
on wärisemas üle woogude:
kui klaas neil tiiwad, kehad pehmest siidist,
nii sätendawad läbi roogude.

Kui hiljem pimedus ju piilub läbi lehte',
siis wirgalt tikib hõbedane öö
wee musta sametisse tuhat kuldset tähte,
et säraks ta kui kalliskiwist wöö.'

SUWE-ÖÖL.

Kui sula hõbe õhk nii hell ja walge —
lõhn lõhna järel hoowab rohust, puudest,
jasminipöösastest ja õitest mitmeist muudest—
aroomat uimastawat hõõgub roosipalge.

Kui hele wöö, tee minu julge jalge
ja walwsa silma ees: üks nendest uutest,
mis käia antud weel, neist kuldseist suwekuudest,
kui kutsuks mind uus rändamise alge.

Kuid istun weel sel wäiksel, waiksel pingil,
käed wastu sirutan kui kallil' kingil'
öö ilule, et päewa küllust kanda.

Oh walge öö, mind wõta puhastada,
et wõiksin mõndagi ma unustada:
kui laps end homme uuel' päewal' anda.

PÄIKSE LOOJAMINEK.

Kuis hõõgub aia lai ja walge müür :
külm kiwi nagu pehme roosa samet,
ja punapõseliselt seiswad wanad tammed
kui kuldne tekk, seal kuusemetsa wiir.

Kuld-roosa-punane kõik waatepiir!
Ja rohukõrtes nagu tulekeeled . . .
Siis hilju kahwatawad helgid heled—
ju lilli suudleb wiimne päiksekiir.

Waat', taewas lahti nüüd kui kuldne wäraw,
sealt sisse weereb päike suur ja säraw,
siis ette langeb hõõguw pilwekate . . .

Ja jälle aiamüür — külm walge kiwi,
kõik wärwid kadund, mustab tamme tüwi,
hall udu üle õite uinuwate.

INDIWIIDUALISMUS MEIE RAHWUS- LIKU KULTUURI JA KIRJANDUSE UUENDAJANA.

I.

Indiwiidualismuse all mõistame üleüldiselt niisugust waadet, mis ühiskondlikes wahekordades isiku — indiwiiduumi — oma püüete lõpusihiks seab. Indiwiidualismus nõuab isikule wabadust, kaitseb üksikut ühiskonna surwe eest ega hooli autoriteetidest. Indiwiidualist otsib iseenesest neid seadusi, mille järele ta peab talitama; tal on ka oma enese kõlblus ja maitse, millest ta ühiskonna kasuks ei loobu. Ühiskondlikkude loomusundide peale waatab indiwiidualist kahtlewalt, näeb selles allalangemist hulga tasapinnale. Indiwiidualisti kultuuripaleuseks on üliinimene. Kultuur, mida ülewalnimetatud alused kannawad, oleks indiwiidualistlik.

Nagu looduses, nii ka ühiskonnas ei leidu puhtaid kultuurisid. Walitseb segatõug. Nii ei ole puhast indiwiidualistlikku kultuuri mitte olemas. Ajaloolise arenemise pooldest lahutame kahte määratud kultuuride süsteemi: ida- ja läänekultuuride süsteemid.

Idakultuur on temas walitsewate joonte pooldest ühiskondlik. Isik on seal tõu, ühiskonna pärast olemas. Tõu loomusund halwab üksiku isiku-ilmutust, jätab ta omapärasuse arenemiseks wähe maad. Idarahwaste ühiskonna-kultuuril on omaduseks tõu-iseäraldusi alal hoida ja kaswatada; see kultuur tootab oma ärawalitutele suurt sigiwust ja pikka iga, nagu meile selle kultuuri mitmesaja-miljonilised rahwad — Hiina, India jne. tõendawad. Kuid isikut alla surudes, tema algatuse-

himu halwates lööb idakultuuri tuiksoon aeglaselt, tal puudub see kujude rohkus ja ilmete mitmekesisus, nagu see ainult waba isiku loomises awaldub. Ei ole ime, kui raskeloomuline idakultuur wisalt edeneb, kergeste tarretanud olekusse langeb ja paindliku ning wormikerge läänekultuuriga ei suuda sammu pidada. Niisuguse kiwinenud kultuuri ohwer on Hiina.

Europa rahwaste moodne kultuur on oma ajaloolise arenemise poolest indiwidualistlik. Ta ei ole nii määratute tõugude kultuur, kui edendatud üksikute rahwaste ja ühiskondade isetegewusest. Selle kultuurisüsteemi indiwidualistlik laad toob enesega kaasa nähtuse, et siin wäikerahwad oma enese kultuurielu wõiwad elada ja juhtiwale kohale tõusta. Seal, kus mõõduandew loow isik on, mitte aga ühiskonna kogujõud, wõib ka kõige wäiksemas ühiskonnas isikuid kaswatada, kes inimliste wõimiste tippudeni ulatawad, nagu seda meile Skandinaawia rahwuslikud „popsikultuurid“ näitawad.

Läänekultuuri indiwidualistlikud alused ei tähenda mitte sihikindlat astmejoont ülespoole, waid nad näitawad järjelist tõusu ja mõõna. Suurele indiwidualismuse-lainele, mis ühiskonna tõed ja pühadused maha murdnud, sammub järele tagasikiskumise-woog ja kawatseb tasumist. See aastasadadest läbikäiw lainetemõll on kokku keerutanud need waimliste warade lademed, mille ülemises mullakihis lääne moodne kultuur juuri ajab. Siit toidawad end ka Euroopa kunst ja kirjandus.

Missuguses wahekorras seisab kunstide, iseäranis kirjanduse edu ja saatus indiwidualismuse tõusu ja mõõna aegadega, seda tähele panna oleks järgnewate ridade otstarb. Ajaloolisi kultuurilademeid uurides märkame, et indiwidualistlik kultuur kõige pealt kunstide-kultuuri tähendab, et kunstide-õitse-aeg indiwidualistliku ilmawaate läbimurdmisega käsikäes on sammunud. Ja iga kord, kui see ilmawaade alla jääb ja isik ühiskonna surwe alla langeb, tulewad kunstideilmas hallid ja igawad päewad.

Indiwidualismuse kodumaa on püha Hellase pind. Wanade greeklaste juures kaob inimesesoo kultuuri-ajaloos esimest korda suurte hulkade raske rõhk, tõuseb

esile waba inimene — kodanik. See kodanik ei tunne enese üle wägiwallawalitsejaid ja oma jumalad on ta inimlikkude omadustega ehtinud.

Kunst ja kirjandus on inimese waimu aristokraatlikumad ilmutused. Kuigi kunstnik rakuke on oma aja ühiskonnas ja ta wäljaspool seda ühiskonda waewalt loow saab olla, siis on selle rakukese (isiku) loomise-protsess ja ilmutamisewiis lõpulikujus ikkagi isikuline. Looja peab olema waba ja surweta, ta peab wõima ennast kõige täielikumate wormideni kaswatada, nagu tal selleks idud olemas. Wanas Greekas leiame esimest korda eest niisuguse individuaalistliku kultuuri, mis isikule ülewa koha wabastab ühiskonnas, tema elumahlale lubab terwislikku käärimist, wõimaldades suurte kunstnikkude ja kirjanikkude ilmumist. Nõnda tekkis Greeka klassikakunst.

Juba Roomas elame kirjanduse langemise ajajärku. Kui roomlased iseseiswat, uusi wormisid leidwat kirjandust ei ole järele jätnud, waid terwe Rooma luulewara kahwatu jäljendus on Greeka kirjanduslikule kultuurile, siis wõib seda osalt sellega seletada, et Rooma rahwusline kirjandus Greeka kunstide pealetungimisel liig noor oli, et neid määratuid laenusid rahwuslikuks raudwaraks ümber töötada. Rooma kirjandusline geenius uppus juba idus Greeka kunstide murdlainetesse, ta sai halwatud, et mitte kunagi enam rahwuslikule algatusele ärgata.

Kuid wist ei oleks Greeka kirjandusline kultuur Roomas mitte ainuwalitsejaks saanud, oleks Rooma rahwuslikku kirjandust kandnud tugewam individualismusetung. Room kulutas oma jõu ilma walitsemiseks, ilmariigi aade köitis terwe rahwa tähelepaneku. Kõik muud tungid, mis riigi-aadet otsekohe ei teeninud, pidiwad ohwriks toodama ilmariigi altarile. Rooma kultuur oli rohkem ühiskonna- kui isikukultuur. Sellepärast on Room tähelepanemise-wäärt algatustega ühiskonna pinnal: ta pani aluse suurepäralisele riiklikule korraldusele, ta on kinkinud kuulsa „Rooma õiguse“, ta on saatnud enesest wälja kuulsaid sõja- ja riigimehi ning tähtsaid ajaloo- kirjutajaid. Kuid oma kunsti, oma kirjandust

ei ole Room mitte loonud: ta on rohkem wahetalitaja olnud, kelle kaudu Greeka kunst teistesse Euroopa maa-desse kanti.

Ühte teist individualismuse tõusu-aega elawad üle Euroopa rahwad 16. aastasajal. See on ärkamise-, uueste-sündimise - aeg — renaissance. Aeg, mille kohta Saksa rüütli Ulrich von Hutten'i sõnad weel meie pä-wini helisewad: „Oh aastasada! Teadused õitsewad, waimud ärkawad üles — elada on suur rõõm!“

Mis on siis ärganud, mis sünnib uueste? Liha-waenuline ristiusu ilmawaade, mis Julianuse päewil Greeka kunsti ja kultuuri wande alla pani, selle iluõpe-tusele oma kõlblust wastu seades — see ilmawaade on pankrotti jäämas. Walitsewa kiriku waimu üle pühitseb oma wõitu elurõõmus Greeka isikukultuur ja selle kunstid. See on iluduse ja elu kauniduse wõit keskaja lihasure-tawa ilmawaate üle. „Esimest korda paneb Leonardo da Vinci mõistatuslikult meelitawa naeratus oma naiste huulte ümber, esimest korda mässab Michelangelo geenius oma „kehade hiiglamõõtudes“, esimest korda üllatab meid Raffael oma kujude magusa hellusega,“ kirjutab selle aja kohta kirjanduse-ajaloolane Dr. Carl Busse.

Mitte selles ei seisa renaissance tähendus, et klas-sika-kunsti paleused ja wormid jälle mõõduandwa-teks saawad ja neid jäljendatakse. Ei, muistse Greeka waim on ärganud, terwet elu ja olemist hakkab kandma Greeka individualistlik elust arusaamine, waba isiku kultuur, mille päikesewalguses keskaja pimeduse warjud taganewad. Selle uue ilmawaate järele saab maailm uue nägemise. Nagu joowastus käib üle inimesesoo, jumaliku jõu ja julguse joowastus, sünnitatud ja toidetud sellest teadmistest, et inimene midagi uhket ja waba on. Mitte enam peotäis põrmu, mis maapealse hädaoru läbi-käigu jaamas taewalikkude warade järele peab wõit-lema, waid kõige pealt maa laps, kelle rinnal ta mu-reta oma jõudusid tohib elu mängusse heita. Nagu kord muistses Greekas, saab maailm jälle inimese kodu-maaks. See on see renaissancewaim, mis uusi ilma-jagusid üles leiab, uusi seadusi ja waatepiirisid inimliku

teadwuse walda awab ja lubab, igasuguseid piirisid isiku arenemisele seadmata, inimest jumaluseni kaswada.

Renaissance oli waba isiku kultuur, mina-kultuur, kantud Greeka individualistliku ilmawaate uuestesündimise waimust. Renaissance on länekultuuri koidupuna ja selle päikese kiirte kullas, mis seekord tõusis, kõnib weel praegugi moodne Euroopa.

On huwitaw, kudas renaissance waba isiku kultuuris — wabastatud jõudude wabas mängus — isikud wõrdlemata suurusteni kaswasiwad. Renaissance on nii rikas meile wastu astuwatest suurwaimudest, et see otse jahmatawalt ja wõrastawalt mõjub. Leonardo da Vinci on alles tänapäew mõistatus. Ta wõimistel ei näi inimlikka piirisid olewat. Ta ei ole mitte ainult suremata meister, kes kunstitöodes, nagu „Mona Lisa“ ja „Ohtusöömaaeg“, maalikunsti tippusid on puudutanud — ta on ka kujuraiuja ja ehitusemeister, luuletaja ja ettekandja, laulja ja mängija. Täna ehitab ta doomekirikut, homme juhatab ta kanaali ehitamist. Siin seab ta mingisuguse kunstikuju üles, seal konstrueerib ta mõne muusika-instrumendi. Ta süweneb kord perspektiivi, kord anatoomia saladustesse, igal pool uusi teesid näidates, otsustawaid liikumisi sünnitades. Ta on kuulus sõja- ja kindluseinshener, kirjutab imestust-äratawaid töösid füüsika ja matemaatika alal ja teeb leidusi, milleks tema aja mehaanika ja füüsika sugugi weel eeltin-gimisi ei paku. Michelangelo ei jää temast palju taha. Teda hüütakse „nelja hingega meheks“, sest ta on „Wiimse kohtupäewa“ maalinud, Moosese kuju loonud, Rooma Peetri-kiriku kupli wõlwinud ja luuletusi kirjutanud Dante waimu suuruses. Ehk tuletame meelde „tuhandehingelist“ Shakespeare'i, kelle kujude inimlikul rikkusel piirisid ei tundu.

Renaissance on Euroopa klassikakirjanduse teine aste, peale Greeka wanaklassika-kunsti. Ta häll oli Itaalia elurõõmsa päikese paistel, kust ta teiste Romaani rahwaste juurde teed edasi murdis, kuni udurikaste Britannia saarteni. Ta sai ka eelmänguks Germaani rahwaste usulikule reformatsioonile. See oli kultuuri õnnistus, mis waba ja suurt isikut austas ja temale ruumi lubas.

17. a. s. algab Euroopas suur tagasikiskumise-aeg. Individualismusest põrnu heidetud autoriteetidid tõstavad kogutud julgusega pead ja walmistawad tasumist. Kiriku wõim kaswab ja paawsti autoriteet Roomas on suurem kui Lutheri tulemise eel. Kiriku kõrwal tõuseb riiklik wõim, murrab rüütlike omawalitsuse ning kaswab kuningliku kroonikandja tahtmise piiramatuseni. Riik ja kirik astuwad kord koos, kord lahus renaissance-waimu ja waba isiku kultuuri wastu wälja, et inimest oma wõimu ja eelarwamistega kütkestada. See on fanaatiliste ususõdade, inkwitsitsiooni ja jesuiitide aastasada. Kultuuri peal hingab jesuiitide waim ja kunst kirjutab jesuiitide stiilis. Keegi ei julge tõde nähtawale tuua, waid ta kaetakse kauni käeliigutusega. Isegi tolle aja kuulsad mõttetargad Descartes, Spinoza ja Leibniz hoiawad selle eest, et midagi õpetada, mis riigi wõi kiriku autoriteetidega wastoludesse satuks. Walitseb kuningliku õuekonna kunstlik, kombeteenistusline seltskondlik kultuur, wäliselt hiilgaw, seesmiselt mäda. Selles õhkonnas kaswab ka aastasaja kirjandus. Puhtaks rööwitud mõttewabadusest ja isiku enesetunde ilmutusest, koja-kirjanikkude edendamisel, kes majesteetidele ilusaid sõnu ja meelitusi ütlewad, kaotab kirjandus kirgede loomulikkuse, aadete puhtuse, ta hakkab wormipeensuse ja stiilikaunidusega wälisest mõju otsima. Manerismuse ja akademismuse — nende kahe alalhoidliku wõlluga wõib seda kirjandust peajoontes ära tähendada. Et kohaliselt tingitud Prantsuse klassikakirjandus selle tagasikiskumise-aja lainetesse satub, on ta õnnetus. Ta on aatewaene, tarretanud ja pedantlik. Ta ei ela Greeka kultuuri waimust, waid jäljendab selle wäliseid awaldusewiisisid: stiili ja wormisid. 17. aastasaja Prantsuse klassikakirjandust nimetab kirjanduse-ajalugu õigusega w a l e k l a s s i t s i s m u s e k s, nagu terve aastasaja kultuur wale ja hingeta on.

18. aastasada, walgustuse-aastasada, toob uue pöörde ilmawaadettesse. Renaissancewaim tõstab uuel kujul pead, et isiku wabaduse eest wõitlusesse astuda. Kui 17. aastasaja kirjanik Jean Racine ütleb, ta suurem teenus olewat, et ta lapse kombel kiriku järele

käinud ja kõike uskunud, mis see ette kirjutab, hüüab 18. a. s. kirjanik Voltaire: lahti kirikust! See wihane hüüe kõlab üle Euroopa ja annab ajale ta jume. Ja Voltaire'i kõrwal seisab ühtlasi walgustuse-aastasaja prohwet Rousseau oma uue ewangeeliumiga. „Inimene on wabaks sündinud!“ — on selle ewangeeliumi esimene lause.

Kui renaissance prohwetid isiku wabastamise eest wõitlesiwad, siis nõuti wabadust inimese allasurutud loomusunnile. Kõik see, mille ristiusu askeetlik kõlblus aastasadasid oli maha tallanud, ära neednud, suretanud, ärkas järsku ja purustas paisu. Renaissance nõudis lihaliikule inimesele täit, loomulikku maapealset elu, ta tunnete suuri üle-elamisi, romantikat. Renaissance oli tunde-elu ärkamine, kirgede rewolutsioon.

18. aastasada sai isiku wabastamisest teisiti aru. Walgustuse-aastasaja prohwetid ei ole kirgede-, waid mõistuse-inimesed ja wabadus, mida nad isikule nõuawad, on waimuwabadus. Meelteteenistuse asemele tuleb mõistusekultus. Suur Prantsuse rewolutsioon ei püüa mitte ainult teistsugusele ühiskondlikule korrale, waid selle waim loodab isegi ristiusku teadusega asendada. Piibli asemele kirjutab aastasaja geenius 28 köidet suure entsüklopeedia ehk teaduste sõnaraamatu kogu, mis esimest korda inimese teadmiste suurusest wägewa mee-leawalduse toime paneb.

Ja jälle on selle uueste wabaks saanud isikukultuuri wili määratu. Suured aated, mida inimese wabakssündinud ja wabakskuulutatud waim kannab, annawad ajale selgroogu. Kirjanikud kui waimumajasteedid käiwad riigikuningate kui omasugustega läbi. Voltaire'i kirjutuselaualt walitsetakse kultuuri-ilma. Kuningad kirjutawad Voltaire'i raamatutele imestawaid eessõnu ja saawad suure kirjaniku aadete tööriistaks. Preisi kuningas Friedrich kirjutab Voltaire'i waimus — demokraatliku ajalehe juhtkirja-stiilis — et „dogmad kõik ära rikuwad“ ja et preestrid inimlikuks muuta niisama raske on kui elewantidega juttu ajada“. Isegi harimata Wenemaale tungib Euroopa wabadusewaimu wõit, mille kiirtes Katarina II liigub. Ta seisab Voltaire'iga ja

ta kaastegelastega kirjawahetuses, ja kui Wenemaale uut seadusteraamatut hakatakse walmistama, wõetakse Montesquieu kirjad arwesse. Nagu aristokraat Voltaire oma waimu-intelligentsiga kroonitud päid ja kiriku autoriteeti üle walt oma soowide alla painutas, nõnda kõigutab plebeilane Rousseau alt wõimukandjate aluseid.

Nõnda elab Euroopa waba isiku kultuuri lawal teaduste ja kunstide uut tõusu-aega ja ta on rikas suurte isikute, suurte waimude poolest. Kui renaissance kunst ja kirjandus otse loomuliku algjõuga inimlikkude kirgede metsikut tantsu ja tunnete küllust ning mõõtmata sügawust esile toob, siis tõuseb walgustuseaja inimese waim inimsuse wiimaste tippudeni. Ideeline külg kirjanduses on sagedaste nii tugew, et ta kunstiwormi ei mahu. 18. aastasaja suuremad kirjanikud Voltaire ja Rousseau on oma tüüpuse poolest õhutajad, ajakirjanikud.

Et just indiividualistliku kultuuri murdlained Saksa klassikakirjandust ette walmistawad ja sisse juhatawad, see eeltingimine määrab ära selle kirjanduse grandioosliku fassaadi. Kui kuiw ja õõnes tundub Prantsuse klassikakirjandus inimlikkude tunnete ja mõtete suure süwendaja Goethe kõrwal! Kudas heliseb „wabakssündinud“ inimese julgus ja mina-tunne selles kuulsas Schilleri paatoses, mida meie aja sõnakuulmisest hellaks läinud kõrwad jälle ammu enam kannatada ei suuda. Ja mitte ainult kirjandust ja kunsti ei kannata selle uue inimese waim. Napoleon, see kodanlik tõusik rügitroonil, kes suure Aleksandri kombel hulljulgeid sõjakäikusid Ida laantesse luuletab, on Rousseau wääriline kaswandik, kes sõna asemel mõõka tõmbab. Ka jesuütide-aastasada ei wõinud ilma Napoleonideta olla. Aga ma arwan, nad awasiwad Korsika saarel pudukauplusi ja seadsiwad liia kasu wõtmise puhul Maarja kuju ette korraliku lepituseküünla.

Kui 18. a. s. Saksa waimukangelane Schiller ühe oma jututegelase suu läbi hüüab: „Würstiteener ei wõi ma olla!“ — siis ei tea 19. a. s. Saksa kangelane raudkantsler Bismarck midagi muud oma hauakiwile soowida kui märkust, et ta oma keisrile truud

sulane on olnud. See on järgneva aastasaja märgu-
sõna: truu sulane . . .

19. aastasada, mille waimus meie praegugi sammume, on inimese isiku 17. a. s. eeskujul uueste ahelasse pannud. Lääne individualistlikku kultuuri, mis 16. ja 18. a. s. tõusu-aegu elas, on üle-euroopaline reaktsioon tabanud. Riigi mõjuwõim on, parlamentliku korra edenemise peale waatamata, hiiglamõõtudeni kaswanud. Määratud suurriigid, soomustatud raua ja kapitaliga, seisawad täis rahvuslikku kõrkust ja toorest saagihimu üksteise wastas. Mõõgatärin on me tulewikumuusik. Mars walitseb haritud maailma ja humanismuse, inimlikkude õiguste asemele astub tugewama eesõigus, mida ka aastasaja ideoloog Ch. Darwin teaduslikult tõttab põhjendama. Militarismus, rahvusline schowinismus ja alalhoidlikkude olluste riigitüürile tõusmine näitawad jälle kord uut suurt tagasikiskumist ja waenu individualistliku — waba isiku — kultuuri wastu. Samad woolud ja wõimud pääsewad walitsema ka kiriku elus, kust inimese mõistus (ratsionalismus) wälja tõrjutakse usudogmade sundusliku tõekspidamise nõudel. Riik ja kirik salliwad ainult orje, waimust waeseid.

Kuid weel on üks uus mõjuwõim suureks kaswanud: 19. a. s. organiseeritud ühiskond ja selle autoriteet. Tööstuseilm ja kihaw ärielu loowad tingimised, milles üksik oma tähenduse ära kaotab, niipea kui ta oma suguste organisatsioonist wälja jääb. Kultuur walgub suurtesse hiiglalinnadesse, määratutesse kokkusurutud ühiskondadesse, mille rõhu all üksik isik ennast waewalt awaldada, ennast maksma suudab panna. Materialistlik ajaloo-waade ja elust arusaamine propageerib isiku jõuetust kui teaduslikku tõtt ja halwab isiku enesealgatust, ta waimlist loomisetööd, riisub usu iseenese sisse. Demokraatlik kultuuripaleus tahab, et kõik ühesarnane oleks, et ei oleks mägede tippusid ega orgude sügawusi, et kõik „wahed“ kaoksiwad. Kõik tapab, häwitab omapärasust, individualiteeti, kõik riisub teguwõimu, ei jää ruumi isikule ühiskonnas. Teadus selektab, et inimese waba tahtmine ettekujutus on, et inimest ja ta saatust ta esiwanemate põlwed tingiwad.

Ibseni tondid käiwad ümber ja sünnitawad meele-
olusid. Siit kaswab wälja Schopenhaueri müstikaline
kurwameelsus, ta tume, lootuseta waade kõige olemise
peale. Ja Nietzsche kisendamine üli-inimese järele on
erguhaige wõimetu protest, mida rohkem ta stiili ja
waimukate aforismuste kui filosoofialise kogumõtte pärast
tähele pandakse. Iseteadew k o d a n i k kaotab oma
wärwid, tema asemele astub painlik, selgroota k o d a n -
l a n e, kelle paleuseks on teiste kulul lõbusaste elada ja
makswat korda alal hoida, oma kihi tüüpust kinni pi-
dades. Isiku wõimise tõrjuwad seisuse eesõigused
tagasi. Sisemiste wäärtuste asemele astub wäliline tore-
dus, moenarrus, mitte ainult riietes, waid ka ilmawaa-
detes ning üle-elamistes.

See umbne ühiskonna-kultuur, see isiku teotamine
ja narrimine riiklikkude, usuliste ja seltskondlikkude pale-
uste nimel toob enesega kaasa meile nii tuttawa iseloomu-
jõuetuse, isiku killunemise, „mina“ ärakadumise, mille
üle niihästi kirjanikud kui ka filosoofid kurdawad.
Ühiskonna algrakukeses — isikus — algab degenerat-
sioon. Indiwiiduum ei wõta selgroogu, ta kaswab wildak
ja kidur. Isik on keldritaim, kelle juurtel muld puudub,
kes ilma õhu ja päikeseta üles wõrsub.

Ei ole midagi üllatawat, kui moodsa kultuuri ise-
loom märgi ka moodsale kirjandusele peale wajutab.
See kultuur, mis waba isiku waenulisena kiduraid ise-
loomusid kaswatab, isikut orjastab, ei sünnita ka suurt
kirjanduse-ajajärku. Moodsas Euroopa kirjanduses kipub
kaduma hingeline kokkukõla, ideeline suurus, wormide
lihtsus ja joonte klassikaline selgus, mis nii omasena
tunduwad suurte waimliste rewolutsioonide wetes. Kir-
andus langeb tagasi 17. a. s. m a n e r i s m u s e ja
a k a d e m i s m u s e wooludesse ja püüab meid üllatada
pillawa wormidetoreduse ja jesuiitliku stiilipeensusega.
Kirjanikutüüpusest esineb meile mingi lõhkkärisenud,
wastoludes hing, ekstsentriline, halwatud karakter, otsija,
rahtu katsetegija, haiglase ettekujutuse ja külma süda-
mega kahtleja. Renaissance terweloomulise kire ase-
mele astub tunnete ebamäärasus — perwersiteet.
Walgustuse-aastasaja kokkukõlalise waimu asemele

astub wormidekultuur, maneer. Kunstniku tõrjub tagasi artist — artist kirjanduses, politikas ja äripäewases elajawõitluses tüki leiwa pärast. Isik on ära tallatud ühiskonna autoriteetide wägiwallast, ta sureb wälja. Ta pärandab meile degenerandikirjanduse. See on reakt-siooni wili. Kuid igaweste ei wõi see nõnda kesta. Tuleb uus renaissance, uus walgustuse-aeg — oma enese kujul — ja seab üles waba isiku paleuse, 16. ja 18. aastasaja indiuidualistliku kultuuri murd-lained tõusewad kord jälle pinnale ja sünnitawad Euroopa klassikakirjanduse kolmanda määratu puhangu. Wõib olla, on see juba 20. a. s. ülesanne.

On huwitaw, et Lääne-Euroopa isikukidurat kirjan-dust silmatorkaw tung indiuidualismuse poole kannab. Kõrwetaw janu suure, paleusliku inimese järele, kes ühiskonna teo-orjuse kaotaks. Omapärasuse-nälg. Maha-tõugatud majesteedi iha uue krooni järele. Kuid kõige-tõsisemalt on ta ühiskonna wangis wiibiwa kunstniku südameigatsus oma tõsisele kodumaale — wabaks sün-dinud isiku kultuuri pinnale. Siit heliseb hümnus indi-uidualismusele.

Indiuidualismus on kunstide päike. See on ajaloo-tõde. Kuid indiuidualismus saab kunstide päikeseks ainult sellel teel, kui ta indiuidualistliku — waba isiku — kultuuri loob. Sest päike kosutab ja toob õnnistust ainult neile taimedele, kelle juured mullas on. Kui taimede juured mulda ei leia, närtsiwad nad päikese käes.

Niisugust närtsimist ja närbumist sünnitab indi-uidualismus moodsas Euroopa kirjanduses, sest et ta ühis-konna walju järelwalwuse all kiratsewa isiku elujõudude priiskamisele, haiglasele maitsmisele ja iseloomu nõr-kuste kultiweerimisele meelitab. Kirjanduse juurtel puu-dub muld: kultuur, mis waba isikut austab ja kaitseb.

Moraal: mitte indiuidualismus ei sünnitaisiku ja kirjanduse degeneratsiooni, waid ümberpöördult — sigiwuseta indi-uidualismus kirjanduses on isiku dege-neratsiooni tagajärg. Isik degenererib aga meie ajajärgule omases isikuwae-

nulises kultuuris. Ka leib wõib kihwtiks saada, kui inimene nälginud on. Nõnda häwitab individualismu omapärasuse-näljas wiibiwa isiku.

Et moodsat kirjandust tugew elutung ja suurem omapärasus kandma hakkaksiwad, on tarwis, et degeneratsiooni põhjused kaoksiwad. On tarwis, et isik ühiskonnas omapäraselt ja wabalt wõiks wälja areneda. Wabale isikule saab isiku wabadus õnnistuseks. Siis kaoksiwad ka kirjandusest kõik need pahed, mida pealiskaudse mõtlemisewiisiga inimesed individualismuse pärispatuks peawad.

II.

Individualismuse ajalugu Eestis on kirjanikkude-rühma Noor-Eesti ajalooa lähedalt seotud.

„Noor-Eesti“ kuukirjas nr. 3 üksikuid lahutawaid jooni „noorte“ ja „wanade“ wahel waadeldes imestab Bernhard Linde, kudas kusagil kodumaa linnas keegi arwamist awaldanud, Noor-Eesti liikumine olewat J. Tõnissoni tegewusel tärganud. Kas see märkus siiski kaudne tõde ei ole? Siin puudub koht ja ruum Noor-Eesti saamise lugu tolle aja ühiskonnas lähemalt selgitada, aastasaja-pöörde hinge-elu ja ta mõjusid lahutada, kuhu selle kirjandusliku rühma idud ulatawad.

Kuid tulewane Noor-Eesti ajaloo kirjutaja ei saaks mitte mööda minna neist püüetest, mis meie politikale siis selgroogu andsiwad, kui J. Tõnisson „Postimehe“ etteotsa oli astunud. Kudas see rahvuslik tõusuaeg ta waimustatud wõitlusega Saksa kultuuri majandusliku ja waimliku ülewõimu wastu ka õppiwa nooresoo seas tuld hakkas sünnitama. Kudas Eesti keele tundide nõudmine ja sallimatus nii moodiks saanud saksakeelse usuõpetuse ja leeri wastu keskkoolide õpilaste seas hoogu wõttis ja kudas just „Postimees“ seda liikumist — nii suur kui ta ka oli — ära ei wäsinud õhutamast. Et „Postimehe“ mõju just Tartu õppiwa nooresoo seas

kõige suurem oli, on selge. Kudas siis see rahvuslik tunne — nüritud Wene koolist ja Saksa kostikohtadest — tosina aastate eest Tartu koolide õpilaste seas järsku laineid hakkas lööma, kudas Eesti awaliku elu sündmused kooli müüride wahel meeelolusid sünnitasid ja uulitsal Eesti keele kõnelemisega iseteadew püüti olla, seda mäletawad kõik, kes neil aegul Tartu õppiwa nooresoo meeelolusid kaasa elasiwad. Ja täieste arusaadaw on, et noored inimesed püüdsiwad juba koolipingilt awalikus elus sõna kaasa kõnelda. Et neist meeeloludest wälja kaswanud Gustaw Suits ja ta „kirjanduse sõbrad“ rahvuslikka „Kiireid“ hakkawad wälja andma, on asjaolude loomulik käik. Kui Suitsu programmikirjasid „Kiirtest“ lugeda, siis on nad otsekohesed kajatused „Postimehe“ rahvuslikkudele juhtkirjadele, millest nad ainult temperamendi ja stiili-iseäralduste poolest lahku lähewad.

„Kiirte“ wiimane wihk, kolmas loo järele, ilmus 1902. a. Kolme aasta pärast — 1905. a. — ilmub „Noor-Eesti“ esimene album. Selle albumiga on „kirjanduse sõbrad“ juba teatawale iseseiswusele jõudnud. Nad tunnewad endid kõige pealt noored olewat, kelle päralt tulewik on ja kellel õigus on wanadele wastu astuda. Sõrendatud trükis hüüab albumi toimeetus esimest korda wälja oma tuttawa märgusõna: „Enam euroopalist kultuuri! Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!“ Kõige pealt temperamendi wahe, et „noort, julget, algupärast, edasipoole näitawat, wabas-tawat wõimalust mööda awaldada ja edendada“; teiseks rahvusliku waatepiiri laiendamine: „Meie tahame otsida neid sihtisid ja wormisid, mille juurde meid ühest küljest meie oma rahwa waim, meie rahwa loomulikud omadused ja wajadused, teiselt poolt euroopaline kultuur juhatawad“. Meie tahame otsida... see on alles selginud sihi ja lähema eeskawa asemel. Et Noor-Eesti püüded „endile kõige pealt kirjanduse, kunsti ja arwustuse piirides awaldust tahawad otsida“, seda tõendatakse siin ka iseäralise rõhuga.

Alles järgmisel aastal ilmub G. Suitsu raamat „Sihid ja waated“, kus Noor-Eesti ühiskondline mõtleja

kirjas „Kaks ilmawaadet“ esimest kord teadlikule individualismusele jõuab. Huwitaw on eeskõne, kus autor seletab, et ta raamatu kirjutamisele mitte walmis mõtetega ei ole astunud, waid „seisukoht, millele siin wälja jõutud, on nende ridade kirjutajale enesele alles wä h e h a w a l selgunud, selle järele, mida sügawamale keeruliste elunähtuste sisusse on suudetud tungida ja elu realiteet ikka selgemine nähtawale on kerkinud, ja nii on seletaw mõte ja ühine keskpunkt alles pärast induktiwselt järeldatud . . .“

Selles raamatus nõuab G. Suits meil senini tundmata uusi wäärtusi, nagu „mina wabaduse tõtt ja ilu“, nõuab isikule „igapidi waba enesemääramise õigust“. Ta astub wastu „Postimehe“ „kohusetundlikule eneseärakulutamisele“, J. Tõnissoni „kõlblisele fanatismusele“. Seal kirjutatakse: „Lääne-Euroopas tõusnud wõitlusele asketismuse waimu ja liialdatud moraaliga, isiku wabastuse püüdele ühiskonna kasuks orjawast, koormatud „kohusteloomast“ inimest teha, on meie juures tänuwäärt lahinguwäli walmis. Seal on individualismus, tung waba loomise ja isiku awaldamise wõimaluste järele, mis Eestiski kaswab ja paisub. Siisamaani on küll ainult weel wäikesi kokkupõrkamisi eelsalkade wahel olnud, kuid isikute päew-päewalt kõwenew eneseteadwus wiib ärahoidmata suurematele lahingutele wastu.“ See on individualismuse awalik sõjakuulutus tolle aja rahvuslikult piiratud ilmawaatele, nagu seda „Postimees“ esitas. Ühtlasi on see aga ka protest sellele wõimust-wõtwale wäikekodanlikule moraalile, et „raha inimesest tähtsamaks ja tarwilisemaks peetakse, et inimene nagu kaup turule läheb“. Kapitalismus ja kodanlus on individualismuse, isiku wabastamise waenlased, sest et „kapitali kogumise põhjuse mõte inimese nagu tööriista, nagu abinõu peale waatab“ ja sellepärast „ei wõi isiku täieliku, waba arenemise mõte kodanliku elu sisuks olla“.

Ühtlasi püüab Suits piirised ajada ka individualismuse ja sotsialismuse wahel, mis tal aga esialgu kaudis tumedaks jääb. Ta ei pea wõimataks, et individualismus, wõib olla, „marxistlikule mõttewoolule“ ajuti-

selt ligineb (!); kui aga „marxistlik wool“ isikut wabadest „katekismustest“ („Postimehe“ moraal) wabastada aidates ise „katekismust“ (dogmatismust) hakkab peale sundima, wõiwat kergeste kuuldawale tulla hüüe: „Tagasi Nietzsche juurde!“ Sest „on tarwis elada, tegew olla — inimese pärast,“ elu mõtet aga mitte „ühe wõi teise dogma teenimises, ühe wõi teise lipu järel käimises näha“. Kudas Suitsu individualismuse hiljem ka „marxistliku woolu“ wastu täieliku usalduse kaotas ja lõpulikult iseenese käewarre kaitsta jäi, on hilisematest pealekippumistest „Ääsi tules,“ „Mõtetes“ jne. tutaw.

Kui 1910. a. ajakiri „Noor-Eesti“ oma esimest ja wiimast aastakäiku algas, toonitas G. Suits eeskõnes muu seas ka oma rühma ühiskondlikku iseloomu. Noor-Eesti „individualistid-esteetikerid“ tahawad seista „ühiskondlaste-moralistide“ wastu. „Ajakiri „Noor-Eesti“ tahab enese ümber kõige pealt neid koguda, kes meil isikuprintsiipi üle ühiskondlikkuse teooriate ja loowa töö eesõigust üle populariseerimise kalliks peawad.“ Isiku elunõudeid tõstes ja individualiseerides tahetakse meie kultuuri- ja kunstipinda tõsta. Nõnda purjetab „Noor-Eesti“ ajakiri selgeste maallitud individualismuse tähe all wälja.

Noor-Eesti eel-ajaloosse tagasi waadates peab tunnistama, et meie kirjanduseline kultuur aastasaja pöördel umbses õhkonnas, ilma päikese ja wabaduseta üles pidi kaswama, mingisugust ebamäärast „rahwa kasu“ teenides. Oli rahwuseline kultuur. Oliwad hiljem lööksõnad internatsionalismusest, sotsialismusest. Isikukultuuri, moodsat kirjandusekultuuri ei tuntud. Peab tunnistama, et Suits oma noorusehaljais „Sihtides ja waadetes“ siiski akna Euroopasse löi.

Muidugi oli see ainult wäike ruuduke, mis Suits katki tegi, ja sellegi, wõib olla, kogemata, noorusewallatuses. Kui Suitsu „Lõpusõna“ ajakirja „Noor-Eesti“ wiimases numbris lugeda, kus neid allikaid paljastatakse, mille kaudu meie noorem põlw end europa-seeris, siis ei ole kõiges selles midagi suurt ega harul-

dast. Ta sai suureks ja haruldaseks meie lõpmata madala kirjandusliku kultuuri juures. Puutusiwad näppu noortele kõige tuttawamad raamatud Lääne kirjanduslikust kultuurist. Loetakse Darwini, Marxi, Nietzsche, Brandest, Ibseni, Tolstoid, Gorkit, Hauptmanni, Ahot, Goethet, Heinet, Turgenjewit, Dostojewskit, Byroni, Victor Hugo't ja mõnda uuemat Wene dekadenti (Balmont ja Brjussow). Ei puudunud ka Maeterlinck ja d'Annunzio.

Paistab silmapilgul imelik, et alles mõned aastad tagasi kõik need nimed meile nii uued ja salapärased on wõinud tunduda, et meil kirjandusliste huwide ja kalduwustega inimesed ilma nendeta on wõinud läbi saada. Kas oli Eestis üleüldse nii palju tõsist tööd, et kirjanduse-estetikalisel huwid teisele plaanile nihkusiwad, ehk jälle ei olnud ülewalnimetatud Euroopa ta esitajates küllalt kristlik ja kõlbulik lugeda meie kirjanik-kirikuõpetajale, kirjanik-köstrile ja kirjanik-kooliõpetajale, nende hingeõnnistust soowimata küsitawaks tehes . . .

Noored oliwad aga omakord läbematad. Nad ei kandnud uusi raamatuid põuetaskus, waid liikusiwad oma kirjanduslikkudel jalutusekäikudel, pealkirjad mee-leawalduslikult wälja sirutatud. Seda, mida täna waimustuses loeti, pidi homme terve Eesti teadma. Ja Euroopa, see oli suur laenuraamatukogu, lugemata riiulitega, kust wõis küsimata wõtta raamatuid ja kirjanikka, kunsti mõõdupuid ja stiili, hingelisi üle-elamisi ja wõõra keele sõnu. Nii hakkas siis Noor-Eesti suurtsuguselt elama ja wihastas oma moodsa kirjandusliku mööbliiga meie kristlik-talupojalisi wanu.

Aga ma ei kirjuta Noor-Eesti ajalugu ega tarwitse ta teenuseid Euroopa kirjanduse tutvustamise ning esteetikalise kunstikriitika rajamise mõttes toonitada. Puutub asjasse silmapilgul ainult see, et moodsat Euroopa kirjandust ja selle maitseid Eestisse toimetades pääsis kaasa ka selle kirjanduse ilmawaade — individualismuse ja tung individualistliku kultuuri järele.

Muidugi oli meil pind individualismusele ka koduste tingimiste läbi ette walmistatud. Rahwusliste ja demokraatlikkude liialduste läbi, mis isiku wabadust piinli-

kult kitsendasid. Kuid siiski — tõuke andsid laenu. Sellepärast kannab Noor-Eesti individualismust sagedaste rohkem uudishimu kui tõsine hingeline tarvidus. Esteetikaliste väärtuste iseseisvuse eest kirjanduses võideldes on Noor-Eestil vähe aega üle jäänud oma individualismust ühiskondliku mõtlemise teel süvendada.

Noor-Eesti individualism ei ole kaugeltki veel lõpuliku ilmawaateni välja kujunenud, ta piirid ei ole kindlad. Ta ei ole ka oma poliitika üle selgusel. Et Gustaw Suits kuni viimaste aegade — ühes teiste noor-eestlastega — nii suurt rõhku „Postimehest“ ja Tõnissonist pahemal pool seismise peale paneb, näitab ainult, kui vähe iseteadwust ja oma kultuurilisest ülesandest arusaamist Noor-Eesti individualismusel on. Kui individualismuse eesmärk oleks waba isiku kultuuripaleust meie rahvuslike püüete keskel üles seada, mistarwis siis see käeliigutus hulkade poole ja käreemeeluse kulunud lööksõnad? Kõigel sellel ei ole individualismuse tõeliku tuumaga midagi tegemist.

Kui on etteheiteid tehtud, et Noor-Eesti individualism meie algupärasele ilukirjandusele mitte kestwat õitse-aega ei ole toonud, siis tuleb seda osalt sellega seletada, et aeg isikuliseks süwenemiseks kõige vähem sünnis oli ja see individualism niihästi pahemapoolse sotsialistliku- kui ka wana-rahvusliku rühmaga järjeste sõjajalal on pidanud seisma. Kuid peapõhjus oli umbes samane, mis kogu Euroopa moodsas kirjanduses. Individualistidel puudus isikuline omapärasus, individualiteet. Seda ei olnud meie rahvusliku kultuuri kool kaswatanud.

Meie oleme rahwas, kes alles hiljuti omapärasele kultuurielule on ärrganud, kelle algatusi järjeste hädaohud varitsewad ja kelle elutung loomusunnilist rõhku tõuomaduste edendamise peale paneb. Meie oleme sunnitud rahvuslikule rõhumisele sellega wastukaalu soetama, et meie erakorraliselt rahwuslased oleme ja oma tõu-algupära kõige jõuga kaitseme. Seda tehes unustame aga ära, et üksik isik ka olewikus elada tahab, et tal õigus on iseene isikliku elu

elamiseks, et seda isikuelu halvaks pannes meie pika-peale aluse ära õõnestame, mis tõu-elu kannab. Meie elame tõuparanduse tähe all, mis iseseiswaid, isikulisi wäärtusi isegi inimese waimu kõrgematel — kunsti — ilmutustel ei tunnusta, waid neid alawäärtuslikuks ja kahjulikuks kuulutab, kui need ilmutused mõõduks wõetud tõunormidele ei wasta.

Meie rahwusliku kultuuri ühekülgsus seisab selles, et tal wäga wähe arusaamist on inimese isikuliste omaduste wäljaarendamise tähtsuse kohta ja ta enesele kord selle eelarwamise on omandanud, et individualismus rahwuslikult hädaohtlik on. Nende eelarwamiste mõjul kardab meie kultuuri kool tugewa omapärasusega isikuid, ta ei mõista kudagi ette kujutada, et rahwuslik kultuur sugugi ei tarwitse sõnakuulmise ja rahwusliku mõtte orjuse peal põhjeneda, waid ta end palju suuremate tagajärgedega wõib ilmutada isikuliste inimeste wabas liidus, et tõugu tõsta ja rikastada. Meie kultuuri kool, mis isikus ta individualiteedi tõu põhjusemõtetel maha surub, halvab sellega ka isiku waimlise tegewuse ning kirjanduse loomise. Nõnda on meie rahwuslik kultuur oma ajaloolise arenemise poolest kirjandusewaenuline kultuur, sest et ta isikulisi wõimeid ei edenda, küll aga häwitab. Nii uskumata kui see esiotsa ka kõlab, kaswatab ometi just meie rahwusliku poliitika ühekülgsus meil kultuuriparasiitid, loomewõimet laenuraamatukogu-inimesi, kes oma wäikese individualiteediga wõõrastesse mõjudesse ära kaowad.

Meie rahwuslikud karja kaswatajad unustawad ära, et tõuterwis ja tõu-omaduste edendamise iseene-sest weel kultuuri ei tähenda, kuigi ta selleks tarwilised eeltingimised loob. Tõug wõib wäga terve ja wäga raassiline olla ja siiski alakultuurilises metsikus kiratseda. Mitte igas terwes kehas ei ole terve waim, waid ainult seal, kus waimu eest hoolt on kantud. Liikumine, mis meil ilusa keha pärast kõidikute wastu wõitleb, peaks ka waimlisele alale ulatama. Individualismus ütleb: andke inimese waimule kõigi ta wormide arenemiseks wõrsumisewabadust, sest ka waimule ei ole

korsetti tarwis. Mida rohkem teie inimese isiklikku omapärasust edendate, seda kultuurilisemaks muutub tõug, seda rohkem tuleb uusi jooni meie rahvuslikusse omapärasusse. Ja uusi jooni peab meie rahvuslik kultuur enesele omandama, kui ta oma tulewikku usub. Sest meie ei edenda ju oma rahvuslikku algupära mitte Eesti rahwa muuseumi jaoks, waid ümberpöörnud: muuseumid peawad ainult isiklikule loomisele sihti kätte näitama.

Kui kultuur ja tõuterwis sünonüümid oleksiwad, siis peaks inimese saatus tõsist muret sünnitama. Sest loomade tõud on terwemad kui inimese omad, metsloomad on puhtatõulisemad kui kultuurist läbi käinud koduloomad. Mida kõrgem kultuur, seda rohkem on üksiku isikulised omadused esitatud, seda wäiksemat osa etendab tõug. Loomariigis on kultuuriinimene täielik dekadent, sest et temas metsloom wälja sureb. Selles metslooma wäljasuretamises näewadki paljud inimesesoo kultuuri ja edu.

„Kõik, mis saamas, on dekadent,“ kirjutab Egon Friedell raamatus „*Ecce poeta*“: „Käima peal olew naine on hüsteerialine, sulgija kanaarialind on haige, terwel loodusel on kewadel midagi neurasteenialist juures. Hiinlane on wähem dekadent kui eurooplane. Poë, Nietzsche, Maupassant läksiwad nõdrameelseks, kuna minu uksehoidja seesuguse saatuse eest niisama hästi kui kaitstud on.“ Meie ei saa moodsat kultuuri kudagi enam ühendada tõuterwise metsikusega, küll wõime aga mõlema poole eest — teineteist segamata — hoolt kanda.

Tõuterwenduse ja tõu-omaduste kultiweerimise wastu iseenesest ei ole muidugi midagi ütelda. See on tähtis osa meie rahvusliku kultuuripoliitika eeskawast. Ta tarwitab aga enese kõrwal sama südit isikuterwendust ja isikuomaduste arendamist, et meie kultuur mitte üksi tõuterwe, waid ka waimuterwe wõiks olla. Kui moodne kaswatuseteadus koolis igale lapsele indiwiduaalset kaswatuset nõuab, siis peaks see kaswatusemetood ka ühiskonnas isiku kohta püüa olema. Meie

praegune kultuuri kool on selles mõttes kasvatuse-
teaduslikult alawäärtusline ja tagurline.

On tarwis ainult kõige pealiskaudsemat pilku meie seltskonna elusse heita, et aru saada, kudas meil kultuuri, rahwuse, wabameelsuse ja ühiskonna julgeoleku nimel waimu wastu patustatakse. Meie poliitikalised erakonnad, mis oma südames õieti muud midagi ei ole kui majandusliku ülewõimu ja soojade pesade pärast „kõlblist“ wõitlust pidawad sõpruskonnad: need poliitikalised harunemata ja ilmawaateta erakonnad suudawad waewalt üksiku waimlisi huwisid erutada, küll wõiwad nad aga isiku eneseawaldusele piirisid panna, kui seda sõpruskonna kasud nõuawad. Kodanlik tõusikutekiht linnas, kes meie intelligentsile leiba annab, sallib hea meelega sõnakuulelikka ja neid, kes perekonna wõi isikliku karjeeri pärast tarwilikuks peawad waimust waesed olla. Maa nimel ei taheta linnakultuurile ja haritud kihtidele nende waimuelu kohasi pinda ja iseseiswust lubada, waid sunnitakse kõrgemate kultuuriwäärtuste poole wõitlejaid inimesi oma waimlisi huwisid ja nende awalduse laadi kesakünni ja kartuliwõtmise tingimisteni alandama ja nõutakse teadustes ning kunstides loomise ja edasiehitamise asemel nende alade rahwalikukstegemist. Waba ajakirjandust ei ole. On osaühisuste häälekandjad, kus kapital, ärikasu ja tutwused sõnawabadust walwawad. Awalikku arwamist tehtakse palgatöölistega, vähemalt peetakse niisugust awalikku arwamist paleuslikuks ja püütakse selle poole.

See waimline teo-orjus, mis igasugusel alal isikliku maitse, waate ja loomewõime alla surub, teeb meie kultuuri labastamiseks wäsimata tööd. See edendab meie kultuuri pealiskaudsust ja õõnsust. Kudas wõib säherduses õhkkonnas kirjandus edeneda, kas ei saa ta niisama pealiskaudne ja õõnes, nagu see ümbrus, mis teda sünnitanud? Meil kaebatakse, kirjanik ei elawat seltskonna huwisid kaasa. Missuguseid huwisid? Kui kaugel on meie ühiskonna tegelikud paleused sellest, mis kirjanikku hingeliselt wõiksid puudutada. Waewalt on Eesti kirjanikul kunagi õudsem olnud kui

praeguste majandusliste appetiitide pulmalaual, kus iga waimline säde soowimata skandaalina wõib tunduda.

Meil igatsetakse hoowilaulikuid ja kroonukirjandust. Iga poliitikaline rühm näeb kirjanikus kaamelit, kelle elu ülesanne oleks kõiki neid kompsusid oma küürude wahel läbi kõrbe kanda, mis temale rahwuse, inimese-soo edu wõi mõne kodumaalise tööstuseasutuse hea käekäigu nimel selga laotakse. Waadatagu kirjanduse-ajaloosse, millest paistab, kudas igal pool kirjaniku pilk aastakümneid, isegi — sadasid tegeliku poliitikuse omast ette näeb. Wõetagu näituseks kas wõi sotsialistliku korra ideaal, mille poole meie aja proletariaadi juhid poliitikalisel areenal wõitlewad. Selle realiseeris Inglise kirjanik Thomas More oma „Utopias“ juba 16. aastasajal, ilma et ta Marxi wõi Bebeli ilmumist ootama oleks jäänud. Kirjanik on seltskonna prohwet, kellele tulewikku ilmutatakse, kelle waimusilma ees uued, hulkadele alles arusaamata waatepiirid awanewad. Tegelik poliitikamees sammub kirjaniku järele. Ta tuleb siis, kui hulk küpseks on saanud uut tõe wastu wõtma. Need on ikka wäiksed ja keskmised kirjanikud olnud, kes suurtele hulkadele, oma aja rahwale meele järele kirjutasiwad. Nad unesiwad ühes oma lugejatega. Suured kirjanikud, kes oma ajast edasi mõtlewad, kirjutawad walitud inimestele. Nad ei populariseeri juba leitud tõesid, waid leiawad uusi.

Meil peab see kiuslikult ümberpööratud olema. Meil on poliitikused ja rahwajuhid need prohwetid, kes kuuldesaalides ilmutusi jutustawad, kirjanikud aga on uksehoidjad ja korrapidajad. Nad seisku erakonna-meeste teenistuses ja õhutagu oma töödes nende päewa-ihaldusi. Meie kirjanikud on kui kirjanduseinstruktorid, kes kirjutama peawad, mis suurtele hulkadele maitseb ja nagu poliitikus käsib : aforismusid superfosfaadi imelikust mõjust, ditürambusid maakarja piima-annist, lugulaule erakonna meeste wägewatest tegudest. Kui kirjanikud sellega ei lepi, kui waim nende peale tuleb ja nad prohwetiks saades uue ja iseseiswa sõna ütlewad, siis ei ole neil „armastust oma rahwa wastu“, siis on nad

„sidemed ühiskonnaga kaotanud“, siis ei täida nad lootusi, „mis rahwas nende peale pannud“.

Niisugused on olud, mis meile kirjanikka sünnitavad ja kaswatawad. Sest ka kirjanikud ei kuku meie sekka kusagilt ilmaruumis jookswa planeedi pealt, waid nad tulewad meie eneste keskelt. Meie kirjanikka sunnitakse päewa-meeleolude, wäikeste käsi-ideaalide teenistusesse astuma, ja siis kurdetakse: meie kirjanduses ei ole midagi suurt ega põlist.

* * *

Noor-Eesti ja ta epigoonide individuaalidism sünnitab kirjanduses romantikalisi kangelasi. Domineerib kirjaniku Suur Mina, suurte ja suurtsugu üle-elamistega, ajalisel ja ruumilisel piiramata, igawene, jumaldatud. Kui individuaalidismi paleuseks üli-inimene on, siis leidis meie noor individuaalidism igas kirjanikus juba walmis üli-inimese, lõpulikult wälja kujunenud ja kõigi tarwiliste atribuutidega. Et individuaalidistid ise wiimase üli-inimesed oliwad, see oli kui algtõde kindel, selle juures ei kahelnud meie romantikaline individuaalidism mitte.

Et aga tegelikus elus „kangelasest“ ja „üli-inimesest“ midagi iseäralikku järele ei jäänud, et meie kultuuri kool oma iseloomu poolest rohkem hulgainimesi kui kangelasi kaswatas, siis ei wõinud see enesega-hoopew minakultuur ta petlikkude illusioonidega mitte kaua püsima jääda. Suurtele tundmuste pettustele pidi kord puhta mõistuse kriitika järgnema. Nii oli individuaalidismi kriisis paratamata. Individuaalidismi enesearwustus wiis loomulikult realistliku kirjanduse juurde, sest siin ei olnud enam ettekujutatud suurustega tegemist, waid elu ja inimesi tuli wõtta nii, nagu nad oliwad. See on realistliku kirjanduse meetod. Sellega algab individuaalidismusel uus ajajärk Eestis.

Töö, mis meid sellele uuele individuaalidismusele sisse juhatab, on Mait Metsanurga „Orjad“. Nowellis tuleb kahte elementi lahus hoida: seltskonda-

arwustawat ja ennast-arwustawat. Esimene osa näitab, missugune see ümbrus on, mis isikut sünnitab; teine osa kujutab meile indiwiiduumi ta ainuelus ja wõitlustes ümbruse mõjude wastu. Indiwiidualismuse seisupaigast huwitab meid isiku ainuelu kujutus, mis ühest küljest indiwiidualismuse kriisist „mina“ ärakadumise hädaohus paljastab (nagu see ka Lääne-Euroopa moodsas mõtte-teaduses ja kirjanduses end ilmutab), teisest küljest teesid otsib sellest hädaohust wälja pääsmiseks. Realistliku indiwiidualismuse esimeseks tüüpilikuks kangelaseks on ajakirjanik Klaos, see meie aja seltskonna ori-inimene.

Romantikalise indiwiidualismusega wõrreldes wiib meid realistlik indiwiidualismus sammu ühiskondlikus mõtlemises edasi. Meie kirjanduseline romantismus tundis isiku wabaduse ja suuruse tähendust kultuuripinna tõstmisel. Ta eksitus seisis selles, et ta waba ja suure isiku poole püüdma ei hakanud, waid ennast täiuseks, üli-inimeseks pidas. Kirjanduseline realismus pidi selle eba-üliinimese ta troonilt maha tõukama, sest et ta walet — nii ilus kui see ka oleks — wihkab ja tõde — nii kibe kui see ka oleks — nõuab. See kirjanduseline realismus tunneb ka neid ajaloolisi ja ühiskondlikke põhjusi, miks meil wabade inimeste asemel nii palju orjahingi on. Mida see realismus ja see indiwiidualismus ei tea, on tee suure ja waba isiku poole. Seda teed otsib alles meie realistlik-indiwiidualistlik kirjandus.

Ühiskondlikult mõtlejal inimesel ei ole raske neist tõdedest, mis realistlik kirjandus („Orjad“) silmanähtawaks teinud, tarwilisi järeldusi teha. Kui isiku ta tõu minewiku ja olewiku ümbrus sünnitawad, kui isiku kiduwuses meie kultuuri iseloom süüdi on, siis on selge, et kõik Klaose katsed, iseene isikust wälja minnes olukorda muuta, mitte ei ole õnnestanud. Sest ta ei ole sugugi enesetruu, kokkukõlaline olewus, kelle terve olemine ümbruse wastu sõjajalal seisab, waid selles kindluses, mida ta enese minaga piirab, on äraandja sees. Sest mõjud, mille wastu ta wõitleb, ei ole kaugeltki enam wälised, nad on osatema

enesest. Lühikese nägemisega arwustus on „Orjade“ ette heitnud, et Klaos ümbrusega wõitlusesse ei astu. Ja ometi on siin sisemine, puhas-draamaline wõitlus algusest lõpuni käimas!

Kidewaks kaswanud isikut on raske täielisele terwisele wiia. Selle asemel peab ära hoidma, et isik meie ühiskonnas kidewaks ei kaswaks. Tuleb meie kultuuri pedagoogikat reformeerida. Reform seisaks siin selles, et isikule ühiskonnas terwishoiulisemaid tingimisi muretsetaks. Kui ühiskond seda heaga ei luba, tuleb neid tingimisi kätte wõidelda. See tooks individualismusele Eestis uue ülesande: ta saaks kirjanduslikust mõjundist poliitikaliseks teguriks. See arenemine läheb seda kiirem, mida rohkem ühiskond isiku piiramiseks surwe-abinõusid tarwitab.

Individualismuse nimel tuleb nõuda, et meie rahwuslik kultuuri kool mitte ainult töu-omadusi ei edendaks, waid ta ka isiku omapärase wäljaarenemise ja ainuolu eest armastusega hoolt kannaks. See sünnib siis, kui meie rahwuslik kultuur ühtlasi ka isikukultuur on. Sellel päewal, kus meie rahwusliku kultuuri paleuse nimel tohib ütelda: „Inimene on wabaks sündinud!“ ja meie kultuurisüsteem ka tegelikult isiku wabadust ja iseseiswust kaitseb, on alus pandud uuele, noorele Eesti kultuurile, milles kirjanikud tõsisteks rahwa-teenäitajateks ja tulewikuprohwetiteks kaswawad ja kõrgemaid esteetikalisi wäärtusi oma isiku küllusest luues meie kirjandusele omapärase — rahwusliku — näo annawad. Enam rahwuslikku kultuuri, mida waba waim loob: see on individualismuse kultuuriline ülesanne Eestis.

AASTATE EEST.

„Teie pärite, kas ma alkoholi tarwitan. Ei, tohter, mitte tilkagi. Joowastawate jookide wastu tunnen ma juba poisikesepõlwest saadik loomusunnilist põlgtust.

Ka mu wanemad oliwad kained ning terwed inimesed. Ma pärisin neilt mõndagi head, nagu lihtsa elukombe, kõikumata hingelise tasakaalu, püsiwa tööhimu ja wisa tahtmise. Kõige tähelepanemise-wäärilisem ning iseäralikum oli aga mu haruldane mälu, mille üle ma õigusega uhke tohin olla.

Mu aju on waskplaadi taoline, kust midagi maha ei pudene. Iga asi — olgu see mõni tähtsuseta kokku puutumine wõi juhtumisi nähtud nägu, olgu see midagi tuttawatelt kuulnud wõi ajalehtedest loetud — kõik, kõik jääb mu meeltes iganematana püsima. Ma wõin Teile näituseks täpipealt ütelda, kus ma kahe-kolme wimase aasta jooksul sel ehk teisel kuupäewal ning tunnil olen wiibinud.

Kuid selle haruldase meelespidamise-wõimu kõrwal, õieti paralleel minu wõimistele, olen ma iseäralikku halwawat wõimetust hakanud märkama . . . mingisugust ähwardawat kuristikku, defekti.“

„Oo,“ imestas arst kulmusid kõrgele tõstes: „Seda pole Te minule weel pihtinud.“

„Kas Teie ei märganud, tohter, kudas ma ennast esitledes kuue pahemapoolsesse warukasse waatasin? Sest nähke, siia mansheti peale on minu nimi kirjutatud . . . nimi, mille ma nii sagedaste ära unustan. Säärast manshetti kannan ma juba mitme wiimase aasta jooksul, sest nii imelik kui see ka näib, ei jaksa ma oma nime meelde tuletada, iseäranis weel siis, kui minu käest seda päritakse.“

„Kas Teie ainult oma nime unustama olete hakanud wõi juhtub seda ka tuttawate nimedega?“

„Kõikidega, kuid iseendaga sagedamine. Üleüldse seisawad mul näod paremine meeles kui nimed. Ometi ei tohi ainult nimede unustamisest juttu olla: sagedaste langeb mu mõtetesse mõni nummer, kuupäew wõi sõna, ilma et ma teaksin, mis selle arwu, daatumi wõi sõnaga sidemes seisab.“

Ma olen kirjandusliste kalduwustega inimene ning loen kõiki silmapaistwaid autorid. Iseäranis meeldiwad minule aga wanemad stiili- ja sõnameistrid, need üleüldiselt lugupeetud Parnassi kroonikandjad. Teiste eesotsas seisab Calderon, kellele ma palju uneta öid olen pühendanud, sest mulle näib, nagu walitseks minu ja selle suure Hispaania unistaja wahel mingisugune waimline ühendus.

Aga kuulake edasi, tohter!

Ühel hommikul, kui unest ärkan, heliseb mu peas lõpmata mahedus, otsata mahedus, ja mingisugune kauge, tundmata hääл sosistab mu kõrwa imeliku, kõlisesa sõna . . . haruldase muusikalise nonsensi: „calderon“.

Ma kuulen iga silpi, iga häälikut selles sõnas: calde-ron. Aga ma ei mõista, kust ma selle sõna olen wõtnud; ma ei aima, mida see wõiks tähendada; ma ei tea, kas seda kellegi nimeks wõi mõneks salapära-

seks sajatuseks pidada. Ma ei mäleta seda kunagi warem kuulnud olevat.“

Arst waatas kõõriti üle prillide patsiendi otsa. Siis lausus ta :

„Teie olete wist mõne äkilise hingelise põrutuse, mõne hirmu wõi suure hädaohu üle elanud?“

Haige ei wastanud kohe. Ta näis mõtetes mingi-suguseid wanu päewaraamatuid lehitsewat ja kahtlewat: kas awaldada wõi waikida. Wiimaks hakkas ta siiski kogeldes ning sissejuhatust otsides jutustama.

„J-ja . . . Minu minewikus peitub tõeste häwituslikka, wapustawaid päewi, mille taolisi ma enam ei ihkaks üle elada. Ühte neist, kust saadik mu haigus pärineb, mäletan praegugi hirmuwärinatega. Tõeste, tohter, tõeste.

Lugu, mida ma Teile tahan jutustada, sündis hulga aastate eest, kuid näib, otsekui oleksiwad kõik need juhtumised alles eila mahtu leidnud.

Teie mäletate, tohter, neid ahastuserikkaid aegasid, mil nuhtlusetuul üle maa puhus ning inimeste südames weripunane naer lõkendas. Teie mäletate neid öid, mil tulekahjude-hädaoht taewalaotusi käis heidutamas. Eks olnud see ühel südatalisel ajal poole tosina aastate eest?

Ma olin rahwaliikumise etteotsa sattunud. Praegu wõib see wast imelikuna paista, aga tol korral tundsin ma, et mul teisiti talitamiseks õigus puudus.

Olin, lühedalt üteldes, üks neist lendawatest kihutusemeestest, kelle ülesanne päewaloosungite laialikandmises seisis. Täna nähti mind siin, homme olin juba teisal. Sellest ka tuli, et mind pärast — rahustamise ajal — mitmes paigas surma mõisteteti . . . tagaselja muidugi.

Mu wiimane kihutuse-koosolek oli ühes wäikses maakonna-linnakeses kokku kutsutud — ühes wanas wiletsas karupesas, kus liginewate hirmupäewade ootel ainult kanad ja lumerookijad tänawatele julgesiwad ilmuda.

Ajalehed tõiwad kohutawaid kuuldusi: mitmel pool olewat inimesi postide külge seotutena maha lastud. Rahustajate wägi põletawat majasid ning wiiwat elanikka wangi.

Õhtupoolikul, mõni tund enne koosoleku algust, teatati sõjaseaduse maksmapanemisest maal ja linnas. Kokkutulemise jaoks määratud ruumisid piirawat politsei sõjawäelistega. Otsitawat hoolega kõnemeest. Kui ma nüüd wõimuesitajate kätte langen, lastakse mind maha. Ainukeseks pääseteeks jääwat rutuline põgenemine.

Linn oli wäike ja iga wõõras kergeste äratuntaw. Ometi läks mul korda woorimeest leida ning takistamatalt linna raja taha kaduda. Eemal awanes taline tee põldude ja lume keskel, kus meie saan libedatel kallakutel just nagu lainetest pillutaw lootsik paremale ja pahemale poole jõõrastas.

„Wõta aisakell maha!“ hüüdsin ma küüdimehele.

„Miks seda?“ imestas habemik.

„Wõta, kui sind kästakse!“

Ta pomises weelgi habemesse, kuid ei sõandanud käsku täitmata jätta.

Külmas südatalises öös walgendas lumewäljade hõbetumm kaugus, just kui surmamõistetud meri, mille kohal linnuke eksib. Taewas kumasiwad tinased tähed. Siin ja seal wärises tulekahjude punane lõõsk, mingisugust suurt ja paratamata ohtu kuulutades.

Ma waatasin sagedaste tagasi, kas keegi meie jälle ei sõida.

Äkitselt pidas kүүdimees hobuse kinni ja pööras oma laia, härmatanud habeme minu poole.

„Ütelge, herrased, kes Teie olete?“

„Milleks soovid sa seda teada? Sõida!“

Ta hakkas paluma, et ma teda tagasi lubaksin minna. Ajad olewat kardetawad, seadus wali. Teda ootawat kodus naine lastega. Ta ei wõiwat elu kaalu peale panna. Herra pidawat halastama ning waest inimest hukatusest päästma.

„Sõida, lurjus, muidu lasen su maha!“ hüüdsin mina wihastades.

Wanamees wärises, otsekui oleks teda külm luu ja üdini purenud. Ma pakkusin talle raha. Wandusin, meelitasin. Kuid kõik oli asjata. Mees sõneles wisalt wastu ja tahtis tagasi sõita.

Äkitselt, kui meie alles tingisime, wilksatasiwad öös tuled, mille walgustusel ratsanikkude warjud lume peale langesiwad. Tagaajajad, soldatid . . .

Wiimane silmapilk — — siis kaotasin ma kaine mõistuse: kahmasin rewolwri ning kinkisin kүүdimehele kuuli pea-ajudesse.

Ohjad tuliwad nüüd minu kätte. Algas pöörane kihutamine.

Ei tea, kas aeg pikk wõi lühike oli, kuid hobune langes lõpuks kurnatult maha. Kesköine tund ilmutas peitwat pimedikku. Kummalgi pool teed seisis tihe lepestik. Tagaajajatest polnud midagi kuulda.

Ma heitsin palitu saani peale ja jooksin metsa. Mu peas ei liikunud mingit soowi, mingit mõtet, muud kui põgeneda.

Kusagil tuliwad külainimesed wastu — wõib olla, teised samasugused jooksikud — ja ma paugutasin nende poole rewolwrist, ilma et seda tarwis oleks olnud.

Hommiku eel hakkas mets harwenema; kollakas walgus puutüwede taga tunnistas seda.

Ma olin oma jäljed mitmest rabast ning padrikust läbi rännates tühjadel metsateekestel ära wassinud ja lageda wälja juurde jõudnud, mille taga salgake madalaid majasid tumetas. Nende keskel seisis kirik pudelitaolise torniga ja wiltuwajunud kukega selle otsas. Mõlemad oliwad mulle tuttawad.

Siin elas üks minu wanadest konserwatoriumisõpradest, kelle kodus ma mõned korrad wõõrusel olin käinud. Tema naist trehwasin alles mullu suwel ühes odawas kodumaa suwitusekohas.

„Sõber on küll konserwatiwliste kalduwustega wanaherra,“ harutasin ma endamisi, „kuid kaitset ei saa ta minule ometi keelama . . . tundsin ma ju peale kõige muu mõningaid teid tema naise südame juurde.“

Mu sõber oli nimelt hõbedaga segatud juustest hoolimata noore ja wallatu eluseltsilise kosinud.

„Lähen hea õnne peale . . . Wähemalt ei ärata mu wõõruskäik seal kellegi kahtlust.“

Seadsin sammud otsustawalt kirikumõisa poole, mille hoonete waikne ligidus ja uni meeli rahustusega wõidsiwad.

Sõber, ameti poolest köster, elas oma ette majas, pastori maja kõrwal. Kirikumõisas ei näinud mind keegi, peale kurdi ööwahi.

Magati alles ning mu ootamata wõõruskäik sünnitas arusaadawat ärewust. Wanaherra talutas mind tagumistesse tubadesse, kuna proua teenijatele midagi wõimatut ette luiskas.

„Ah, sõber Heinrich, sõber Heinrich!“ kordas köster painawas ärewuses: „Ootamata külaskäik on see, sõber! Ootamata, ootamata!“

Kuid arusaamata kombel läks tal korda ennast peatselt rahustada.

„Nüüd, sõber, wiibid sa minu katuse all. Meie ei aja sind muidugi minema. Silmapilk tuleb „Frau Küsterin“... tema oskab juba head nõu anda.“

Nad paniwad mu wiisakalt riidesse. Köster tõi haljaks luisatud habemenoa, proua — käärid, ning mõne minuti pärast muutus mu wälimus sedawõrd igapäiseks, et mul waew oli eneses õist jooksikut ära tunda.

Paraja hommikuwalgega jõime kohwi.

„Sa oled nüüd minu õepoeg Mats Ortel,“ seletas köster. „Pea kindlaste meeles, kui midagi juhtub... Minu õepoeg P. alewist, nimega Mats Ortel.“

„Ta wõiks ka minu õepoeg Wõigas olla,“ arwas köstriemand, kelle silmad otsekui kassi silmad midagi tuhakarwalist niiskelt warjasiwad. Wõib olla, tundis waene naisterahwas minu pärast ärewat muret.

Õhtul istusime kõik pidulikuis söömalauas: majaherra prouaga, köstri wõsukesed — kaks jumalakartuses kaswatatud poisijõnglast — ja mina.

Wana aasta wiimane õhtu oli. Jutt wenis sunnitult ning kippus alatasa otsa saama.

Korraga jooksiwad koerad hädaldades üle õue. Wärawa poolt kostis hobuste kabjaplagin. Aknataguses walguses wälgatasiwad püssitäägid.

Ma olin kadunud.

Soldatid piirasiwad maja ümber ja nõudsiwad sisse-laskmist.

„Köster, Teie lähete surma!“ hüüdis nende pealik, lühikese kaswu ja pügatud wurrudega inimene: „Teie warjate oma majas tähtsat kurjategijat! Ööwaht on näinud, kui Teie hommikul jooksiwu tuppa lasksite.“

Ma usun, mu näos ei helendanud werepiisakestki.

„Kudas, mind lastakse maha?!“ käratas köster kohutawa taltsutamatusega: „Mind, jumalariigi ja keisri truumat teenijat?! Ja seda ütleb mulle sõjamees, kelle paletitest ma ohwitseri ära tunnen! Silmapilk palun ametiwõimudele telegrafeerida. Minusse ei puutu keegi! Sest mina olen korra ning ainuwalitsuse poolehoidja.“

Ta hakkas pikalt ja laialt oma põhjasmõtetest kõnelema; rääkis, kudas ta keisri kroonimisel käies sinodi prokuröriiga riiklistest ja usulistest asjadest juttu on pühunud, kudas temale konsistooriumi ettepanekul truu teenistuse eest kiitust awaldati.

„Siin seisawad minu naine ja lapsed . . . missugune on nendest Teie arwates kurjategija?“

Äkilise pealetungimise pärast sammu taganedes pööras ohwitser järsku minu poole:

„Kes olete Teie, noormees?“

Sõnata seistes olin ma nagu sammam laua otsa kiwinenud. Ühtegi teadwuslist mõtet ei wilksatanud mu õnnetus pea-ajus. Kõik köstri õpetused oliwad korraga ununenud. Ma ei teadnud, kes ma olen, ega mõistnud ka ennast kellegiks nimetada. Ainult üks tume aimdus nõidus meelt: sa oled kadunud! Esimene suu awamine saadab su hukka.

Korraga segas ennast köster asja hulka ning oskas hädaohtu parajal ajal ära kõrwaldada.

„Julgen tutwustada: minu õepoeg P. alewist, nimega Mats Ortel . . . ta on sündimisest saadik kurt-tumm. Ma olen selle õnnetu nooremehe pühadeks wõõrusele kutsunud. Wäga wõimalik, et ööwaht teda nägi hommikul majasse astuwat. Sõber, ohwitser, süit ei leia Te tõeste riigi wastaseid . . . jätke meid rahule.“

Pealiku kahtlused oliwad murtud ja soldatisalk sõitis edasi. Ma jäin weel mõneks päewaks köstri

poole, kust mind õigel tunnil südamliku lahkusega teele läkitati. Kuid see päew ei pääsnud mõju awaldamata mööda: mu waimlistes wõimistes sündis järsk pööre halbtuse poole ning mu fenomenaalne mälu kipub üles ütlema.“

Jutustaja waikis. Ta parem käsi, mis senini uuriketi kallal tegew oli olnud, hakkas närwiliselt tooli leenist kinni.

„Teie nimi?“ küsis arst järsku.

Haige kogeles, punastas, äigas sõrmedega üle otsa. Siis nihutas ta mansheti ääre waruka alt salaja välja.

„Hm ... ja,“ ümises arst pead raputades: „Teie närwid on tõsiselt rikked. Aga Teie peate pikemaks ajaks mõnesse paranduseasutusesse minema ja puhkama, puhkama.“

„Ja, tohter, Teil wõib õigus olla,“ wastas haige püsti tõustes ning enesewalitsemist tagasi wõites. „Jutustatud lugu on mind tubliste rikkunud, kuid ma soowin, et mul alati nii suurepäraliselt õnnestaks, kui sel õnnetul päewal, millest saadik mina enam mina ei ole.“

Arst kohendas — nii puutumatana kui ta rahu ka oli püsinud — üllatatult prillisid.

„Kas tõeste? Kas Teie kunagi ei ole kahjatsenud ... näituseks oma küüdimeest?“

„Ei, mitte kunagi. Ma kahjatsen ainult ühte: sellest hirmsast päewast saadik ei tunne ma enam mingit teed köstriprooua südame juurde.“

HÄLLILAUL.

Mu lapsed, magage ja ärge ärgake —
õnn naeratab siis teile.
On hele kuu ja wähed tähed taewas.

Te unes ainult umbselt märgake,
kuis õitswad roosid meile
kesk teiste päewa wäsitawas waewas.

Ja waiksed unistused mõtte laewas
kui kewadised sonnid
öö walgel lagendikul nirstawad.

Seal kaugel seiswad onnid
kuu kiirte warjus walwsad, salapärased.
Õölinnud mõned tasa siristawad.

On unustatud päewad kärased —
ja teie, lapsed, ärge ärgake,
waid unes ainult umbselt märgake,

kuis taewa lagendikul sume suwi
lööb hilju õitsma, hele, lõhnane,
kui armu-unenäos hellas inime.

USKMATU ÖINE TEEKOND.

Kesk walget ööd, kesk selget sügis-ööd,
läeb uitma noormees mereranna teed,
läeb üksi waiksel, wargsel jala-astel.
On umbseks jäänud kauged ulguweed,
kuu jäljed hahetawad kalda kastel.

Kuid taewal kõlisewad tähte' keed,
need read jumalate raamatutes, —
ja poisi waim käib walus kõrget teed,
noid kirjutusi mõttes lehitsedes.

Miks nõnda tormised mu eluweed, —
ta küsimise saadab kõrgustele —
et, maine surelik, ma leida teed
ei wõinud üles hinge mägedele?
Miks ööde karm ja päewa mure tööd
mind, nagu ussid wilja, õnestanud,
et palwele ma pole mahti saanud?
Miks arm ja lootus, õnne, rõõmu keed
mul walu pisarates roostetanud,
kui öied tormis, waewas warisenud?

Oo, tunnen kõige inimliku teed!
Te üksi jääte, kõrged tähte' keed,

te, read kuldsed aja raamatutes;
teid lugedes ma elu pettumustes
wõin käia kindlalt, ennast julgustades.

Siis langeb täht, üks täht kesk sügis-ööd.
Poiss ehmatab ja haarab hirmul pead
ja langeb maha, lootust kaotades.
Ta kisendab: oo jumalad, kes head,
mind aidake, nüüd ruttu liginedes!

Kuid õudselt wait on kauged ulguweed,
ja kõrgel wärisewad tähte' keed.

SÜGISE PÖÖRIPÄEWAL.

On sügis-suwe sõlme päikse pöörang punund,
ja aja hiling sidund öö ning päewa käed.
Ju tõuswad taewastele rängad pilwemäed,
ja maal on kewadised meeletused unund.

Mu elu sümbol, waikne ennustuse weste:
suur sügis selgib, kortsus puiestiku suu,
ja langeb leheweri tilkadena ju —
mu laulu salmidesse härmatanud neste.

Wiib elu mõõga tärin hingelise mõne
kesk päewi imelisi alustatud teilt
ja kisub kallimagi ihalduse meilt —
mu keelde tõlgitsetud tundmatuse kõne.

Ma endagi wast tõelikkuse kaisus
pean laskma painutada tundmatal'.

Ei kõlisenud kaua südame kristall,
mis were wahutawast wiinast paisus, —
aeg joonud selle külma taewa all.

KEWADE-ÕHTUNE MEELEOLU.

Mu käewarre naale toetades sa käisid.
Ja nagu hinge pärlid lauludesse poetades
all taewa weerel tähed sukeldama näisid.
Mu elu hella pärisosa tükeldama
ju ammu ajad hallid, kallid käisid.

On tume park, ja pargis kõrged wallid wiiwad,
ja nende warjus waiksed oja nõrged.

Mul on, kui oleks mõttelooja tiivad
mu tõstnud saamatuile kõrgustele —
ja taewa laual pilweastjais piimad
kui balsamid mu, maise, nõrkustele.

Mu käewarre naale toetades sa käisid —
ja nagu hinge pärlid lauludesse poetades
ma sulan endasse, kui küünlawaha tulde.

AMRA.

Keegi ei pidanud aimata tohtima, et see muud wõis olla olnud kui ettenägemata õnnetu juhtumine; ta ei tahtnud, et pärast surma teda oleks wõidud alandada ning haawata kaastunde-awalduste wõi ärda kahjatsemisega. Wähemalt sama suur kui walu, mis ta kannatas, oli hirm, et selja taga teda wõidaks halatseda, tema õnnetusest kõnelda sel kergemeelsel toonil ja patuse naeratusega, mis alati petjale õiguse annab ja petetut kahetsedes teda näib parastawat. Nagu rusikahoop oli teda wankuma pannud kõrwetaw häbi, kui ta märkas, et tedagi oli tabanud naeruwääriline tüssatud abielumehe saatuse, kui ta oma naist nägi Hugo süles ebelaalt naerwat; see põletaw häbi tegi wõimetuks süüdlaselt minna aru nõudma: ta tundis ennast liig terawalt sellena, milleks teda peetud, — nullina, kellest vähem kui õhust hoolitud, tema olemasolu mureta ignoreerides. Ta ei jõudnud põlatagi neid kahte, kes teda lasknud saatuse osaliseks saada, mida tema — nagu ta uskus — ise wäärt olnud: ei oleks see muidu teda wõinud tabada; ainuke, mis talle jäi, oli: sõna lausumata nende teelt kaduda, surija lootust ühes wõttes, et ta ohwer saladuseks jääks ja tema häbi ilmale teadmataks. Enda loomu kohase täpipealsusega ja hoolega tegi ta tarwilised ettewalmistused, hoides ühtegi jälge järele jätmast,

mis kudagi oleks tähendanud, et ta surm juhuslik ei olnud. Harilikul tunnil läks ta suplema, enda lesest — nagu ta salajas Amrat juba nimetas — harjunud terwitusega lahkudes.

* * *

Kaspar Madsoni surma pidas igaüks õnnetuks juhtumiseks. Ajalehed tõiwad sellekohase märkuse, manitsust juurde lisades, et suplemise juures ettevaatlik oldaks; ametiwennad kandsiwad pärgadega ehitud kirstu matusepaigale, sõbrad kaebasiwad seltsimehe enneaegist ja ootamata lõppu ning püüdsiwad noort leske trööstida. Amra wõttis lugupidamise- ja kaastunde-awaldused kohase tõsidusega wastu, tänas osawõtte eest ja kuiwatas kõigile meeldiwa liigutusega lahtise haua kaldal silmitikkuwaid pisaraid. Tema lein oli otsekohene, kuigi mitte suur ega sügaw.

Wanemate soowitusel oli ta noore tütarlapsena mehele läinud, keda mõne-aastase abielu jooksul austama ja sallima oli harjunud. Ta ei olnud ennast ei õnneliku ega õnnetu tundnud, kuni abikaasa noorepõlwe-sõbrana Hugoga oli tuttawaks saanud ja teda lähemalt tundma õppides esimest korda arwustama hakanud mehe pedantset külmust, kuiwa mõõdukust ja weidi wanainimeselikult tagasihoidlikku wiludust, mille warjust õige harwa ja häbelikult julges paista suur ning otsekohene tunnetesoojus. Hugo kerge ning lõbus wärskus meeldis noorele naisele, tema impulsiwsed eneseawaldused tundusiwad loomulikumad ja sulgumata tunded sügawamad olewat kui abikaasa kainelt kaalutud sõnade taha peidetud õrnus; ruttu sai noormees talle omaseks ning armsaks, iseäralise waewa ning wõistluseta, täitsa

loomulikult ja enesestmõistetawalt kujunes nende wahele lähedam ühendus.

Kui esimesed leinapäewad möödas ja põrutawa õnnetuse mõju lahtunud, hakkas Amra nõu pidama, kudas kõige paremine tulewikku korraldada. Tal seisis kõige pealt Hugo meeles, keda matusepäewast saadik ei olnud näha saanud; niipea kui wõimalik ja sünnis, muretses ta temaga kokkusaamise wõimaluse. Noormees näis hiljutise kohutawa sündmuse tagajärgede all weel raskete kannatawat, oli rahutu ja närwiline, alles haiglaselt ärewil pärast erutawat juhtumist. Amra terwitas teda harilise südamlikult-usaldawa lahkusega, milles juba tundus tülkast seotusest wabanenu kergus ja walmisolek praegustel oludel täielikumal määral sõprusele anduda, mida enam ei tarwitsenud warjata. Naiselise salliwusega andis ta andeks Hugo wiluda wastutuleku, seda wärske leina ja hingeliste põrutustega seletades ning wabandades; pikema sissejuhatusega pööras ta kohe pea-asja juurde ning pani lähemal seiswana küsimise ette, kas Hugo walmis olewat harilise kombeks wõetud leina-aja lõpuni nende wahekorda weel salajasse jätma wõi tahtwat ta inimeste arwamisest hoolimata juba nüüd enda õigust tarwitada.

„Kui haruldaset rahulik ja külm sa oled!“ imestas Hugo, kui teine lõpetades wastust jäi ootama; tema silmis awaldus wõõrastus — wahest pahameelgi — asjalikkuse wastu, millega Amra oli kõnelnud. „On see juhtumine sind nii wähe puutunud?“ päris ta tusaselt.

Amra silitas kergelt ta kätt ja raputas pead; wastu tahtmist näis ta küsimisele wastawat, mis otsekohe neisse mõlemisse ei puutunud. Enda leina-ülikonna peale tähendades kostis ta lühedalt, tema olewat walmis iga wälise wiisakuse nõudeid täitma.

„Et ma aga südames taga ei kurda takistust, mis wiimati meile mõlemile ainult ees oli, sellest peaksid sina kõige paremine aru saama: tema eluajal kaebasid sa minust sagedamine fataalse juhtumise üle, mis meid keelas awalikult ja otsekoheselt ilma ees endi sõprust tunnistamast . . .“

Hugo ei wastanud kohe.

„Mind on see õnnetus sinust walusamine tabanud!“ pidi ta wiimaks tunnistama: „see on mind sundinud ülekohtu peale mõtlema, mis me temale tegime . . . Olen nüüd alles märganud, kui alatu meie sõprus oli, mis põhjenes pettuse ja usaldusemurde peal, ja et mitte meie kannatajad ei olnud, waid tema, keda endi teelt ära soowisime. Häbi on mul sellepärast ta mälestuse ees!“ lõpetas ta walusalt.

Amra raputas pead.

„Häbenemisel ei ole nüüd enam mõtet. Ei ole sest ka enam kellelgi kasu. Ennem kui surnu peale (ta tarwitas seda sõna nähtawa wastumeelega) peaksime nüüd iseendi peale mõtlema.“

„Mina ei suuda aga praegu meie peale mõtelda,“ wastas Hugo piinatult: „see hirmus õnnetus on alles liig selgeste meeles. Nüüd, kus liig hilja, kahetsen kibedalt meie mõlemi süüdi.“

Amra kannatus hakkas lõppema.

„On see nüüd siis weel süüd!?“ hüüdis ta kärsitult. „Pealegi ei saa mina uskuda, et me üleüldse ilmaski oleksime süüdi olnudki; tema ei teadnud ju millestki, oli rahul ja õnnelik. Me ei teinud talle kudagi haiget, ei ka ilma ees häbi. Mida peaksime siis nüüd kahetsema?“

Säherdusest arutusest ei saanud Hugo aru; talle oli sõbra ootamata surm liig järsult selgeks teinud kogu toore häbematuses salajases armumängus tema ja teise

naise wahel, kelle langemises ta pealegi ainult ennast arwas süüdistama pidawat. Kahetsusekoorma rasket rõhku tundes ei jõudnud ta endises wahekorras Amraga muud näha kui patust ilutsemist, unustades sooja usalduse ja ühtekuuluwuse-tunde, mis neid omal ajal oli teineteisele lähendanud. Südametunnistusest piinatuna palus ta Amrat kannatada ja oodata, kuni ta pisut oleks toibunud, lubades talle siis kindlama tulewiku-plaaniga esineda. Rõhutuna ning wäsinuna lahkus ta, endale kinnitada lastes, et ta peale pahane ega kuri ei olda.

* * *

Mõne päewa pärast reisis Hugo ära. Amra tundis ta ülearuste enesepiitsutuste ja liialt õrna südametunnistuse üle esiti pahameelt ja tuska; kuid pikemalt järele mõteldes leppis ta olukorraga: oli wast tõeste kõige parem lühikest aega lahus olla, kuni õnetu juhtumine täitsa ununenud; seni oleks pealegi wormilik leina-aeg möödas ja wõiks kurje keeli kartmata teineteisele anduda. Kord otsustades kannatlikult oodata ja teisele rahunemiseks aega anda, ei lasknud ta ennast kaebtustele meelitada siiski, kui Hugo wõörsilwiibimine esialgsest kawatsusest pikemaks wenides pärast leina-aja lõppugi edasi kestis. Noorena ning elujõulisena ei suutnud ta ometi täieliku üksiklasena püsida: warsti awas ta oma kodu külalistele ja laskis ennast awatleda osa wõtma mitmesugusist seltskondlistest etteiwõttest, kaastegelasena üles astudes perekondlistel näitemängu-ettekannetel, abiks olles mitmesuguste heategewate pidude korraldamisel ja mujal. Ei jäänud signemata tema noorust ja wõimisi kadedalt kiitwad naissõbrad ega meelituse- ja lugupidamiseawalduste-ohtrad mees-

austajad; ilmusiwad wiimaste seas tõsisemadki poolehoidjad ning prätendendid abikaasa surma läbi wabanenud koha peale. Iseäralise püsiwuse ja kõigutamata kindlusega taotas seda eesmärki keegi keskmistes aastais majaomanik, jõukas, lõbus ja heasüdameline August Aawik; järelejätmata kangekaelsusega püüdis ta iga juhtumist, et Amra kõrwal esineda, otsis jonnakalt kokku saamisi ja külwas ihaldatu kingituste ning tähelepanekuawaldustega üle. Kuid Amra jäi kõigi kosilaste palwetele ühtewiisi kurdiks ega lubanud kedagi endale üleliia läheneda: aeg-ajalt kuulis ta lühedalt Hugo käekäigust ja ootas wäsimata tema kojutulekut, wahepeal katsudes ennast wõimalusi mööda lõbustada. Wiimaks teatas lühike telegramm Hugo tulekust, ja õnnelise ärwusega seadis ta ennast walmis teda wastu wõtma.

Kergeste jagu saades loomulikust wõõrastusest pärast pikka lahusolekut, leidis ta endise rõõmsa ning südamliku tooni. Sundimata weeresiwad nobedad sõnad, kergelt ning lõbusalt kirjeldas ta enda wahepealist elamist, jutustas uutest tutwustest, pühapäistest ajawiiteist, puudutas mööda minnes üht-teist süüta mälestust, hoollega hoides midagi suule wõtmast, mis oleks wõinud kurbe minewikupilta unustusest wirgutada. Hugo nägu jäi salapäraselt kinniseks ja tõsiseks; õrnawärwilise lambiwarju sumbutatud walgusel istudes pehmele laiskusele meelitawas buduaaris, ei lasknud ta ennast kordagi awatleda rõõmsale naerule ega õrnemalegi armutunnistusele, mida Amra pärast pikka üksildust arwas küllalt olewat ära teeninud. Ta pidas teise tuska esiti kadedusewimmaks ja katsus juttu enda meestutwuste juurest mujale käänates seda suurema armastusewäärilusega tema pahameelt sulatada; kui aga Hugo kõigist elustamise katseist hoolimata kinniseks ja külmaks jäi, oli ta sunnitud säherduse wõika ülespidamise põhjust pärima.

Ilma otsekohe wastamata hakkas Hugo järsult — peaaegu toorelt — Amra esimesest abikaasast kõnelema.

„Sa oled nii lõbus ja muretu,“ küsis ta; „sind ei waewa iial mõte tema ega ta surma peale?“

Amra naeratas esiti; nähes, et teine ei naljata, wastas ta külmalt, temal olewat muu ja lähema peale mõtelda.

„Imestan sinu rahu!“ tähendas Hugo. „Sul ei ole ka seda iial mõttesse tulnud,“ küsis ta terawalt, „et tema surm wõis t a h e t u d ja meelega otsitud olla?“

Imestanult waatas Amra üles.

„Missugune mõte! Näib, kui oleksid sa kogu aja ainult selle õnnetu surma kallal juurelnud, et sealjuures meeletuks jääda. Kas me parem kõne-ainet ei waheta? . . .“

Hugo ei wastanud. Üksilduses oli ta harjunud mure ja waluga minewikku ette kujutama, kuni eksimist järelejätmata meelde tuletades süütunde ja kahetsuse sisse nagu labürinti oli ära kadunud, kust enam ei mõistnud ega jõudnud wäljapääse-teeid leida. Järjeste ühesugust mõttekäiku korrutades leidis ta enda seisukorra tähtsama raskuse wiimaks wõimetuses, wana pattu heaks teha, ülekohut enda ohwile pihtida, et andeksannet omandades süükoormast wabaneda; patukahetseja pentsikus tunnetesegaduses arwas ta, et kõik weel oleks heaks pöördunud, kui aga oleks saanud andeks paludes süüdi lepitada. Et just see pääsetee jäädawalt oli sulu- tud, tärkas temas wiimati kahtlus, kas omal ajal Madson, tema eksimisest kudagi teada saades, just meelega ei olnud surma otsinud, et sellega talle lepituseeed igaweste kinni panna. Wiimse wõimaluse juurde ikka uueste tagasi tulles oli ta wähemate peensusteni katsunud meelde tuletada kõiki wäiksemaid juhtumisi kadunud sõbra wiimseist elupäewist, et leida tähiseid,

mis umbkaudugi selgusele juhataksiwad; kahtlusest piinatuna läks ta ajuti soowini, teisele surma järele minna, et ainult kord teada saada — ehk jäädawalt rahu omandada . . .

Kuna Hugo mõtetele andudes ümbruse näis unustawat, uuris Amra teda järjeste suurenewa imestuse ja tasa tõuswa põlgtusega; nüüd alles pani ta wõõrast ilmet tema näol tähele: kadunud oli wärskus ja nooruslik elewus, mis teda kord nii wastupanemata meeldiwaks tegi, — ta oli nagu ära närbinud ja wanaks jäänud.

Pilkawalt naeratades küsis ta wiimati, kas Hugo jälle heakse ei arwawat wäliseleilmale tähelepanekut kinkida.

„Wabanda!“ palus teine pealiskaudselt ja küsis weel kord, kas Amrale tema wäide uskumisewäärt ei tunduwat. „See wõis tema kättetasumine olla!“ kinnitas ta; „kui see mitte meelegeites ei sündinud, — olen ka seda mõtelnud . . .“

„Kui see ka nii oleks,“ wastas Amra ükskõikselt, „mis see meisse puutub? Mind ei huwita minewik.“

„Aga see oli meie süüd . . .“

Amra ajas ennast sirgu.

„Milleks tulid sa õieti? Pihti-isa ma ei tarwita . . . Kõneleme muust,“ palus ta siis heldudes.

„Ma tulin just sellest kõnelema.“ Hugo peatas. „Ja ütles, et ma sel kombel seestpidi lõhestatuna meie endist wahekorda ei jõua ega taha uuendada...“

Amra hakkas kõwaste naerma.

„Ja et seda teada saada, olen sind nii kaua pidanud ootama!“ Wihaselt pidas ta wahet. „Narr,“ hüüdis ta siis, „kes surnuid magada ei lase!“ . . .

Sügawa põlgtusega waatas ta Hugole näkku. Siis pööras ta külmalt selja. —

Järgmisel õhtul sai herra August Aawik tema jaa-sõna.

MILLAL ON KÜLL . . .

Millal on küll mu
palwetund?
Kas pimedal öösel, kui
ei saa und? . . .

Wõi äikese ootel,
kui ümised pilw
end õhtust a'ab üles kui sinine meri
ja raistikus wäriseb haab? . . .

Wõi rüüstawa sõja a'al — siis,
kui weriseid lahinguid löödaks
ja kiskjatel' loomadel' jäetakse söödaks
emade armsad pojad? . . .

Millal on küll mu
palwetund?
ja põlwili murrab
mind palwelik sund?

Ma nutan —

mu palwetund,
ei ole ta pimedal öösel, kui
ei saa und;

ei ole ta äikese ootel,
kui ümisew pilw
end õhtust a'ab üles kui sinine meri
ja raistikus wäriseb haab;

ei ole ta rüüstawa sõja a'al ka,
kui weriseid lahinguid löödaks
ja kiskjatel' loomadel' jäetakse söödaks
emade armsad pojad —

ei iialgi palwes
saa langeda põlwili — —
te sööge kirikuleiwad
ja jooge kirikuwiin
ja jätke mulle mu piin:
ei iialgi, iialgi palwes
saa langeda põlwili . . .

Mu süda on walwes —

oh, küll ma sirutaks wälja
käed üle mägede,
kuid miks? kelle poole?
ei, ütelge:

kas, kui ma nii sirutaks wälja
käed üle mägede,
kuid wõimetuses nutma
pean üle tolmuse tee, —

kas see minu südame kisa,
mu pärija hinge wiis,
mis üksi jäänd, üksinda, üksi
maailmade harmoniis, -- --

kas see siis palwe ei ole? . . .

WALGUSTUD AKENDE POOLE.

Mu armas koer, mu truu peni,
mis kaebad all õue peal?
Tuul tormab, puud kahisewad...
sul rahu ei ole seal.

Kas igaw on sinul su kongis,
et oled wälja ta kõrwale
tulnd, ahelad kaelas, waatad
alt pimedast ülesse
mu walgustud akende poole . . .
Mis hädaldad, koerake?

Mis hädaldad sina, mu süda,
mu waene ahelawang?
sa nutad ja otsid ja waewled.
Kas sulle ei meeldi su kong,
see wilets kong, mille külge
sind ahelad köidawad
ja sinagi pimedast ihkad
nüüd walgustud akende poole,
mis ülewal säravad? . . .

Mis sina, mu süda, sealt otsid,
sealt ülewalt lõmata?
Mis sidet ja südast ja soojust
ja walgust otsid sa?
Mis kodu sa ometi otsid,
mu süda koduta?

KUI ÜKSILDUSE-UIMAST . . .

Kui üksilduse-uimast püüdsin seltskonda,
siis üksi tundsin end liig ära kaotatud
kui pilt: ei ole ta ekraanil, siis on ta
ka nagu laial' tühja ruumi laotatud.

Kuid rahu ma ei aima ka ekraani peal,
seal pole jälle hea, seal näen end wärisewat . . .
Kes olen ma? Mis on see nõialatern seal,
kus walguses ja warjus näen end sündinewat?

TUULEKE.

Tasane
tuuleke,
raistikus
luusid, kus
langewad
wildakad
kased.

Tasane
tuuleke,
würtsistest
wormidest
hoolega
otsid sa
aset.

Tasane
tuuleke,
asjata
otsid sa
nagu mu
süda ju
aset.

Tasane
tuuleke,
siiski sa
otsid ja —
wildakad
langewad
kased.

HILMA RANTANEN.

Teatriarwustaja tänamata ja wahelduseta äripäewatööd toimetades: ta alaliste kompromissidega nõudmiste ja wõimiste wahel; ta rahulolematustega, mida arwustus juba oma iseloomu poolest sünnitab; ta hädaohtudega, mis tekiwad, kui esiteks mõõduandlik ja juhtiw peab olema teatriinimestele nende erialal hinge-elu analüüsi peensuse ja näpunäidete teorialise täpiseusega; kui teiseks meie intelligentlikumal teatripublikumil võimalik peab olema näitelawa üle-elamisi ja selle meelesid peale etendust stiilikauni kirjandusliku kokkuwõttena ilutundlikult maitsta; ja kolmandaks sellega nõnda toime saada, et see erialaline täpiseus ja stiili- ning meelesid-peen kirjandus, üksikuile walituile määratud, fraasidesse ja mõistetesse mahuks, nagu nad arusaadawad peawad olema neile kümnetuhandeile päewalehtede lugejale, kes õigustatud on teatriarwustusi ühes kuritöö-sõnumete, kõmutede ja kuulutuste proosaga — kui inimesed, kes lehe tellimiseraha korralikult on ära tasunud — lugema ja mõistma: sellel teatriarwustajal oleks raske ära elada, ikka wärskeks ja erksaks jääda oma maitsete ja meelesid alalistes proowi peale panemistes, kui mitte Fortuuna, ei tea missuguse naisliku kapriisi tagajärjel, korruga selle arwustaja peale ei halastaks ja talle, nagu kõrberändajale, oasi waatepiirile ei nõiaks, ta kõrgeladwaliste palmide, hõbekülma allikawee ja püha-päewalise hingamise töötusega . . .

Niisuguse töötuserikka oasina meie wärwidekehwast teatrikõrbes esines meile 1912./1913. hoo-ajal Soome näitleja ja näitejuht Hilma Rantanen Tallinnas,

kes Soome kaljud ja järwed, oma kodumaalise töö ja austajad maha jättis, et üle lahe Wiru soode ja rabade wajuwale kamarale kunstisügawaid jälgi astuda; kes põhjamaalase südiduse ja wastupidawusega suwe jooksul Eesti keele salapärasused omandas, et juba sügisel näitlejana ja näitejuhina wanas, warisewas „Estonias“, keset ootajate põnewat uudishimu ja heasoowilist tähelepanemist, üles astuda ja — wõita. Wõita oma südame ärduse, tundmuste helluse, iseloomu mitmekülg- suse, hinge intelligentsi, waimuhariduse ja meeldiwa ülesastumisega, oma pühalik-archailise ja wõõrastaw- piduliku kõnestiili suurepärsusega, oma Eesti keele senini kuulmata puhta diktsiooniga ja nende toredate kostüümidega, mis ta enesele maitsega laskis õmmelda. Wõita publikumi, wõita arwustust, wõita kaaslasi näite- lawal, kõiki enesega kaasa ja kõrgemale tõstes, nagu see tõsise kunstniku juures on.

Wõib ju õige tänulikkude mälestustega nende wä- heste näitejuhi-teenuste juures wiibida, kus Hilma Ran- tassel korralagedal „Estonia“ lawal korda läks ensembles kunstilistele kokkukõladele ja algupärasele reshissööri- leidudele jõuda. Aga ta ise seisis ikka neist kokku- kõladest wäljas, ta ise oli oma reshii kõige hirmsam waenlane. Ta jäi selles reshii ikka soolonumbriks, ta stiili iseäraldused, ta mängu rütnus ei leidnud reso- nantsi näitelawal, kus ta üksi tuli ja läks, koduta ja wõõras, üksi wihkas ja armastas, nuttis ja naeris, ning üksi teed otsis — üle rambi ja waheaja-muusika — kuulajate südamesse. Nii oliwad ka need jäljed, mis Hilma Rantanen „Estonia“ wanale ja ahtakesele näite- põrandale tagasi waatamata ja, wõib olla, kahjatuseta maha jättis, ta näitleja-isiku wahendita meeleadu- dused, kus ta kellegile kaasabi ja materjali eest tänu ei tarwitse wõlgneda. Hilma Rantanen oli kunstnik, ja kui kunstnik oli ta egoist. Hilma Rantanen oli naine, ja naisena pidi ta meeldima. Hilma Rantanen oli näit- leja; see näitleja tahtis, et teda nähtaks. Aga see kunstnik, see naine ja see näitleja ei püüdnud enesele wõidukrooni niipalju truualamliku näitlejawäe ülemju- hatajana, kui lihtsa wõitlejana, kes iseenese käewarre

peale toetades esimestes ridades raius, hädaohtudes seltsilisi unustades, joobunud oma kirgede imeilusast üleslugemisest. Rantase terve repertuaar — sagedaste ebakirjanduslik ja kerge — oli tingitud esimeses joones pea-osa sündsusest ja tänulikkusest Rantasele kui selle osa etendajale. Palawikulise õhinaga oli Hilma Rantanen tegewuses, et oma näitleja-isiku küllusest ikka uusi külgi — üks huwitawam ja üllatawam kui teine — awalikuks tuua, nagu oleks ta oma lühikest, juhuslikku diagonaali üle „Estonia“ näitelawa-kwadraadi juba ette katkewana aimanud. Agara enesehoolitsemise waral kaswaski Hilma Rantanen lühikese aja jooksul kunstniku-profiili selgusele, nagu ta, lahkuja, meie mälestustes kaua, wõib olla, kustumata elab . . .

Kui meie teatrimälestustes Hilma Rantase nimi, nagu midagi unenäolist ja salapäralist, üles kerkib, mis wõtab meid kõige pealt oma wõimusesse? Kas mitte meeoleolud ja silmapilgud neist näitelawalistest martüüriumidest, mis meile Fulda „Naisorja“ ja Bissoni „Tundmata naisterahwa“ instseneerimistega toime pandi? Mis nagu palwerändamisteks saiwad rahwale senini tundmata Mekka ja Medinasse. Millega kirjanduslikult maitselt etteheiteid ja publikumilt pisaraid teeniti. Kus jämemoraalseid ja kinolisi stseenisid kui müsteeriumisid üle elati ja kannatati. Kas ei olnud just Hilma Rantase isik, mis kõike seda kandis ja pühitses?

Kudas talle omane oli see Genowewa, see kannataja Hirlanda maske näitelawal! „Haledad ja armsad lood“, millest meie kirjanduslikult ammu üle seisime, saiwad näitelawal uueste elawaks ja waatamisewääriliseks. Meie, kaine aja kained lapsed, jäime sentimentaalse romantika wangi! Kas mitte sellepärast, et tundmus, mis seda haledusewoolu renaissance'i näitelawal kandis, otsekohene ja reaalne oli? Nagu kaswurõõmus wõsu risuhunikust, nii murdis Hilma Rantase wõltsimata tundmus näitleja wananenud mängustiilist läbi, hoolimata ta kõnewiisi kunstlikkusest, eksitamata ta traagikalise shesti kaunidusest. Just samal talwel õppisin Saksamaa paremate teatrite paremaid näitlejaid tundma. Oli muidugi suuremaid andeid, oli kõrgemat

näitekunsti kultuuri. Kuid seda peaaegu dilettantlikku tundmuste otsekohest, seda wõitwate hingeliigutuste wahendita läbielamist näitelawal, mida miniguguse „näitlemise“ ja „kunstiga“ ei saa asetada, mida Rantanen ise oma kunstlike abinõude tarwitamisega häwitamagi wõimetu oli: neid silmapilkusid ei mäleta mujalt mitte. On otse haruldane, kudas Hilma Rantanen, kelle kaua-aegne näitelawa-tegewus talle nii mõnegi wõtte maneeriks on kaswatanud, sealjuures oma puhtad ning rikkumata tunde-elu primitiwiid alal on hoidnud, nagu see „naiwsus“ end ainult algaja ja wõhiku juures ilmutab.

Hilma Rantanen ei saanud kunagi täieste lahti sellest pühalikust toonist, mis nii omapärane ja kandew oli sentimentaalsetes kannatajaosades, kuid ebakõlasid sünnitas teist laadi draamades. See pidulik kõnewiis rikkus ära Shaw' „Proua Warreni ameti“, jäi aga siiski kandma Sudermanni „Kodus“. Rantase Magda oli wist küll esimene tõenäoline suureilma daame Eesti näitelawal . . .

Hilma Rantase traagikalisest maskest loobudes ei saa tähele panemata mööda minna näitleja omapäras-
test humoristikalduwustest, mille hindamiseks meil kahjuks liig wähe materjali järele on jäänud. Tuletame ainult meelde Sardou lustmängu „Cyprienne'i“ ettekan-
net ja Rantase populäärseid „Soome naljasid“. Muidugi ei olnud Hilma Rantanen prantslane, ta Gypriennes
woolas põhjamaa jahe, aeglane weri. Kuid see ei kee-
lanud koomikale küpsust, ta humoorile stiili ja sisu. Oli isegi midagi delikaatset ja walitut selles wiisis, ku-
das ta liikumiste pidulik puisus ja soomeliselt raske-
meelne kirm end Prantsuse naise üle-elamiste wäleduse
ja meeoleude pealiskaudsusega paaritasiwad ja kudas
Romaani lustmängu tüüpulik-kerged, kuid terawameel-
sed waimusähwatused ta ajaküllastes ja raskelt rulliwat-
es deklamatsioonides alles selle tuseduse ja würtsi
omandasiwad, mis meie loomule ja kalduwustele nii ko-
dusena wastas . . .

Mõned piduõhtud, kus Hilma Rantanen retsiteeris.
Kui meil Eesti näitelawadel nii wähe häid retsitaatorid

on, siis oli Rantanen üks parematest. Mitte alati. Ei meeldinud see sihwaka kehapaindega intelligentlik Soome naine põrmugi, kui ta — silmi kinni pigistades — genowewalise ilmawaluga ja mingisuguses koraalipaatoses Heine kergetiivulisi ja wallatu rütmusega ballaadisid kui paastujutlusi tribüünelt alla luges. Aga oma „Soome naljade“ koomikas oli ta wördlemata. Kudas need lihtsad mõistukõned ja anekdooidid ta maitselise ettekande muinasloolises realismuses nii meeleolutihedalt ja perekondlikult elama hakkasiwad, weel kaua kuulajat ta tõsiste äripäewa-toimetuste juures oma wallatute kapriisidega taga kiusates . . .

„Estonia“ teatri juhatus on lasknud Hilma Rantase Soome tagasi minna. Wõib olla, on ta selleks tagasiminekuks isegi kohased eeltingimised loonud. Kuid näitleja äratatud kujud elawad meie mälestustes edasi. Wana „Estonia“ unustatud näitelawal eksiwad nad, kahwatu palgega „tundmata naisterahwad“, rändab Magda kodu leidmata, naerab Cyprienne eluröömsa naise noort, wallatut naeru. Üle-elatud tõe-asjadest on ebamäärased mälestuste müsteeriumid saanud.

Näitlejad on olewiku wangis wiibiwad kunstnikud, kelle loometööd ühes loojatega pea kustuwad. Loodame Hilma Rantast neid muljeid kord wärskendamas näha: külalisena „Estonia“ uues teatris.

TULED SÜGISE-ÖÖS.

„Rahu, mu sõber, rahu . . .“ ütles arst.

Ta pikad, peaaegu läbipaistwad sõrmed seisatasiwad selle juures tegewusetalt haige rinnal.

„Tahate paraneda, peate asjata enesepiinamise maha jätma. Mida vähem mõtlemist, seda parem. Uskuge, minu asutuses leidub palju raskemaid tõbiseid kui Teie . . . aga ükski neist ei tohi lootust kaotada.“

„Ah raskemaid? Kas selle seina taga, tohter?“ küsis haige. „Ma kuulen seal ööseti kedagi kõhiwat ja läkastawat.“

„Ka selle seina taga ning . . . üleüldse. — Ükski seisukord ei ole päris lootusetu. Tarwis on ainult uskuda, uskuda, uskuda.“

„Ja selles seisabki kõik kunst?“ naeratas haige. „Oh arst, kas on mõtet meie igapäewaseid muresid walega katta . . . wärwirikka, kuid lõhnata walega? Parem ütelge: surelikud oleme — täna sina, homme mina.“

Järgnes piinlik waikus, mille wältusel sāngi jalutsilauast koi krõbistamine kuuldus.

Akna taga langesiwad lehed.

Keegi kõhis ja sülgas.

„Te olete pahas tujus,“ algas arst uueste; „mõistagi tuleb see sügisesest ülemineku-ajast. Aga

oodake lume tulekuni: külm tinutab pori kinni . . . aias seatakse talised mängud sisse . . . haiged hakkavad suuremal mõõdul värsket õhku tarvitama ja õues wiibima . . . siis jääb Teil vähe aega mustade mõtete jaoks.“

Haige ei kuulanud. Ta lamas, jalad ülestikku, madalal, väljavenitatud tugitoolil suure akna ees ning wahtis aeda.

Arst kadus ära.

Oli kurwajumeline lõikusekuu päew. Päike paistis wildakalt läbi puulatwade, heitis aknakardinatesse wereta walguselappisid ja maalis toa tagaseinale imelisi, sisuta piltisid. Aias polnud kedagi näha, sest sel igawal pärastlõunasel tunnil wiibisiwad haiged tubades wõi lamasiwad waikides rödu toolidel.

Nuuskiw tuul jooksis saaki noppides läbi aia. Liginew sügis oli lehestikus surmatantsu tantsinud ja siia ning sinna kollaseid jälgi sõtkunud.

„Kõik kõduneb,“ mõtles haige. „Kõik kaob . . . Täna istud sa surma-aimduses haigemaja igawa akna taga, aga homme sajawad nərbunud lehed su hauale. Tuleb tali lumetuisuga ning matab sind wilistades hangedesse.“

Haige silmad wajusiwad wäsinult kinni. Aga puude wahelt sadasiwad päikesepiisad tema kahwatanud paletetele, asjata puna otsides.

Oli waikne, hoopis waikne ja haige andus nukratele meeoleoludele. — —

Issand, kas meie tööst ja tahtmisest mingit tulu ei tõuse?! Kas selleks elamegi, et mõtteta hääbuda? Päewad astuwad meist üle, tallawad meie tahtmist oma ülekohtuse hukkamõistmise kohaselt ja nopiwad elusid, nagu tuul lehti.

Lõpmata raske on olla mõtleja inimene ning paratamata kaotusi üle elada . . . Tiisikus, tiisikus — see on asjade wandeline saatus, see on palk, mida püüd-
miste tasuks pärimine. Unustus igawene ja ülesärata-
mata . . . unustus tinaraske ja haua-tuim . . . unus-
tus jäädaw, lõpmata, otsata . . . wõitmata, ärawäära-
mata unustus — sellesse kaome.

Haige aimas rinna sees eluhäwitajaid töötawat, tundis, kudas armuta waenlane tema elupäewi saagis. Haua poole, häwinemise lõpule! Mõned nädalad weel, wahest päewad, wahest tunnid ainult . . . ja kõik sõuab mööda.

Tal hakkas kahju luhtaläinud lootustest ja oli walus kõigi tundmustes kajawate wiiside ning helide pärast. Seal leidis mõndagi kaunist, mõndagi eeleegialiselt waldawat, mis wäärt oli inimesesoole ilmutada . . . kuid kõik see pidi surema. Haige wandus juhtumist, saatust, et see temast kunstniku oli kaswatanud, aga mahti ei jätnud talentisid öitsmas näha.

Tiisikus, häwinemine, surm ja unustus — ei midagi muud. Kolletanud lehed nuuskiwa tuule käes, waikiw haud unustatud surnuaial, igawene päewade ringkäik ja otstarbeta, mõtteta ajaseisak . . . tardumus.

Hirmus on elada, hirmus on elada! —

Haige kohendas kuiwad, wahelite pandud käed rinnale.

Tohter ütles: Rahu, ainult rahu. Kõik wõiwat weel paraneda, heaks saada. Mitte ennast äritada, mitte asjata juurdlemisega mõtteid koormata . . .

Tuli kõha ja haige pidi ennast tooli sõrwa üle kumardama. Päike walgustas nüüd tema wärwiwaeseid juukseid pealael.

Akna taga sadasiwad ikka weel pleekinud lehed ja ähwardasiwad jäädawalt sadada.

„Kas olete juba rohtu wõtnud?“ küsis talitaja ukse wahelt.

Haige tõrkus pead tagasi pöörmast, wõttis midagi pudelikestega kaetud laualt ja jõi: klaasi täide pidi tema elu pikendama.

Aga koi sāngi jalutsilaua sees tiksutas ühetooniliselt ning wahet pidamata, otsekui oleks tal ülesandeks juba täna tööd lõpetada. Aias kuuldusiwad haiged edasi-tagasi käiawat ja juttu puhuwat.

Haige istus asendit muutmata endisel paigal. Istus ja mõtles kõige olewa saatuse — surma peale.

Pole ju tema üksipäini. Leidub teisigi weel, nii enne kui pärast tänast päewa, sest kõik surmamõistetud käiwad ühist rada Kolgatale. —

Päike ei walgustanud enam aknakardinaid, waid oli majast mööda hiilides aia hommikupoelses osas seisatanud. Puude taga põlesiwad tema punases lõõsas tornide tipud ja majade plekk-katused.

Haige aimas uut ärewust tõuswat, mis otsekui nõia-wõimuline kuulutus närwid põnewile ajas.

Surm! Tulgu surm — mis sellest! Üksik küünal ei walgusta ööd. Surres täidame elukohust, ülendame eluseadusi. Tulgu surm, tulgu surm! Poleks surma, poleks elugi mõistetaw. O, surm on jumalate kõige õndsalikum kätetöö, surm on esimene ja wiimane. Surm on alaline ja igawene, elu — üürikene ja muutlik.

Tohter, ma ei tahagi elada, ei taha, ei taha! Surra tahan, waikida tahan. Wõtke kõik mu kroonita püüd-mised, wõtke mured, lootused ja lootmatusedki ning looge neist wääriline hümnus surmale, unustusele. —

Haige tõusis püsti, et akna juurde astuda. Wiimased sügiseroosid meelitasiwad teda tagasihoidlikkude aroomadega.

Aiatagune linn oma tuhandete majadega oli õhtuhämarusele andunud. Siin ja seal sähwatasiwad tuleleegid.

Täna oli tähtis rahwusline pidupäew: põllusaaduste õnnistamise püha.

Kirikutes peeti tänu-jumalateenistusi, kuna uulitsatel lippudega ning lilledega ehitud wankrid lustilikka inimesi edasi-tagasi sõidutasiwad. Kõrgele üle waikiwate tornide tõusiwad kohisewad raketid ja walgustasiwad lõhkedes sügist taewalaotust.

Haige tundis kuuma, ärewat tuksatust liikmetest läbi jookswat. Kas surm? Mitte surm — andeksandmine, lepitus, elu.

Oli ekslik meelt heita, oli ekslik hirmuda. Haigus oli see ja — nõrkus. Elawad on õnnistatud elama, elawad ei tohi surra.

Muusika, tuhandehääleline ning wõimujõuline, hõljus kõrgele kutsudes üle linna . . . ja tuled wõistlesiwad muusikaga.

Siis läksiwad rahwasalgad rongikäiguna aia eest mööda. Nende kõrgelhoitud laternad wärisesiwad ja lainetasiwad nagu meri.

„Elagu elu!“ terwitas haige möödaminejaid, käsi õnnistawalt ette sirutades. „Olgu terwitatud külwajad ning wiljakoristajad, olgu õnnistatud iga seeme toitwas mullas!“

Kuigi surm — mitte salgamine: tulewad teised ning jätkawad meie tööd.

Haige palawam iha ühines nendega, kes aia eest mööda minnes widewiku wõlwi alla kadusiwad.

Õitsege, tuled, sügise-öös!

SOOW.

Sel piduõhtul, kus need neiud walged
su ümber keerlesid kui taltsad tuwid,
su rinda waldasiwad teised huwid:
mind nähes kahwatasid sinu palged.

Ja jalad waewalt suutsiwad mind kanda . . .
Mind raputasid imelised ihad:
Su poole pöörasin ma wärisewad pihad,
et mitte, nõrkus'ilme näol, end ära anda.

Üks soow lõi põlema siis südames, täis luulet,
et sinu maitsehimulised, kuumad huuled,
mis punasemad punasemast moonist,

mu kleidi mustast õhuk'sest chiffonist
siis minu walge kaela oleks üles leidnud
ja teda sooja suudlustega wõidnud.

PÄIKSEWANN.

Kuis kõliseb ja kohab põllulaene,
ta kaldal lokkab kõrge rammus hein
kui lilletikandustest läikiw sein, —
siin alasti ma laman, päikest-ihkaw naine

Ah, linnast tulles, wäsind, werewaene,
kõik keha päikest joob; kui kuldne wein
ta soontes tuksub: hingest lahkub lein,
ja joowastusesse mul andub süda kaine.

Näe, mesilased, sumisedes tooma
on tulnud õitelt lõhnawatelt mett . . .
Mind imetlewad nagu imelooma,

ja liblikad mul suudlemas on kätt,
ning wiljapeakeste blond käharuse alt
mind rukkilille sinisilmad waatwad ihkawalt.

AUGUSTIS.

Levkoide helge lõhn on juba heljund aiast —
nüüd aster oma laiu õisi laotab,
ja weidi wäsind hääled kostwad terwest majast;
üks wäike haledus end sala hinge waotab.

Kõik pehmed piimalised pilwed suland taewast —
ta puhkab karskes selges sügissinas;
kuldpõllud kahwatanud lõikuswaewast
ja õhtud wärisewad walges udulinas.

Ju pihlakobarad on lõõnud rooste karwa,
kõik nõmm kuis kanarpikust violett,
ja siin-seal mõni sinikellukene harwa
end noppima weel meelitab mu kätt.

Ah, palju lilli on mu sõrmed hoidnud
ja palju punast päikest on mull' koitnud!
Need olid rikkad, õnnistatud päewad,
mis naeratades nüüd mu'st maha jääwad.

EESTI KIRJAKEELE EDASI- ARENDAMISE - TEEDEST.

Keel on oma kombel eluline olewus: ta tärkab, areneb, kaswab, enda wõrsumiseteel enesesse tarbetaks muutunud arenemisekõdusid — rudimenta maha waristades, end selle asemel aga ühtelugu uute ainete ning mõistetega rikastades, enesele ikka enam painduwust ja peenemaid awaldusewarjundusi omandades, kogu poollest suurenedes, kuid ühtlasi ajas ning ruumis tihenedes. Ja seda alalise täienemise ning tihenemise teed, mida mööda keel peatamata edenewa elu nõudel enese olemasolemise tuluks sunnitud on enda eluteed käima, rändab ta niikaua, kui tal vähemgi piirkond olemas on, kes teda oma mõtete awaldamise abinõuks tarwitab; kaob see, siis on ühtlasi ka keel oma eluwõitluses wõidetuna langenud, s. o. ta ei edene enam, ei soeta omale uusi rikkusi juurde, waid jääb kõige õnnelikumal juhtumisel üksnes kirjandusesse, kui täh. keeles seda on, raudwarana alale.

Eesti keel ei ole mitte just iseäranis keeruliste elu-nõuete keskel üles kaswanud. Et ta ligikaudu wiimase ajani pea-asjaliselt üksnes meie põllupidaja rahwa kodukoldel aeglasel elutuikel on wõinud areneda, siis pole ime, kui ta kihawama elu woolusse sattudes wahetewahel sõna-ahtraks, abituks ning kohmetuks kipub jääma. Ometi peab ta aga ka seal aegamisi kodunema, kui tal korda peab minema täiejõulise tegurina teiste wõistlejate seltsis eluwõitlust pidada. Eesmärgile wiiwad siin sõnade juurdesoetamine ja mõttekindel awaldamisewiis, mis ka keerulistes seisukordades kahemõt-

telsusele maad ei jäta. Selleks otstarbeks tuleks meie keele praegune sõnade-tagawara hoolega läbi sõeluda ja sealt muu seas unustusesse waibunud tarbekohane wara uueste tarwitusele tuua ning sündsäl korral isegi „wanadesse astjatesse uut wiina walada“, sünonüümide piirid kindlaks määrata, uusi laenusid teha ning, kui tarwis, Eesti keelemaitse kohasteks ümber muuta. Küllap kõige selle tagajärjel siis ka teised tarwilised keelt edasi wiivad nõuded, nimelt awaldamisewiiside peenemine ning painduwamaksmuutumine ja wärwikam laadiwalik, iseenesest rahuldust leiawad.

Eeltähendatud wadjaduste rahuldamiseks ongi meil ülemalnim. keelekorralduse-aladel paiguti juba tööle asunud; kuid nii tarwilik kui see kunstlik arenemisekiirustus iseenesest ka on, sünnib see kahjuks tihtiigi alles isiklikkude, wahel koguni wõõramõjuliste heaksarwamiste alusel. Kestab see aga kauemat aega nii ikka edasi, siis wõib meie keel pikapeale oma iseloomu, mis rahwas talle andnud, kaotada, hoopis kirjuks muutuda ja wiimaks päris rägastikku sattuda, kust teda raske oleks wälja talutada.

Elujõulisena organiliselt edasiarenewa, wadjaduse sunnil enesele uusi rikkusi juurde koguwa keele ehituses peawad aga edaspidigi, nagu senini, kõikumata ühtlane kawa ning kord walitsewaks jääma, just niisama nagu hoone ehitamine üksnes kindla plaani najal soowitawalt korda wõib minna.

Kõik Eesti keele pea-asjaliseks edasiarendamiseks tarwisminewad sugemed, kawad ja seadused peituwad meie keeles eneses, kui omapäralises Soome-Ugri keeltepere liikmes. Kuid neid aluseid on alles wähe selgitatud; seepärast on loomulik, et meie keele edasiehitajatel mitte kerge pole end wääratustest kõrwale hoida. Kui me aga üksteisega käsikäes, end üksteise najale toetades keelest kui organilisest terwikust omale ühemeelseid keele edasiarendamise põhjusjooni kätte katsume leida, siis peab meie keel pikapeale korrikauniks ehituseks kaswama. Sel otstarbel mõtlengi järgnewas kawalises

ülewaates mõnda tähtsamat, keelest sügavamalt läbiulatawat põhjusjoont puudutada.

I. Sõnade wale tähendus. Silma torkab kõige pealt see, et meie keelepraktikas üksikutele sõnadele wõõriti tähendus antakse ja selle tagajärjel teised, oma kohal tarwilikud sõnad keelest välja heidetakse. Sel kombel lastakse sünonüümid hingusele minna ja tasandatakse teed keele üksluisusele. Mõned keele-tarwitajate-ringid on näituseks suuremale hulgale näitawatele asesõnadele (niisugune, seesugune, säherdune, säärane j. t.) otsekui häwitusesõja välja kuulutanud ja weeretawad nende kohused ülekohtusel wiisil ikka „sarnase“ kaela*), mis õieti asesõna ei olegi, waid omadusesõna, millele Wene keeles „похожий“ ja Saksa keeles „ähnlich“ wastawad. See ekslik tarwitamise wiis näib meile Wene keelest tulnud olewat, kus sõna „по-

*) Õige kujukalt näitab Ed. Wilde seda ülekohtu oma wäikeses „Sarnase kaebtusekirja“ nimelises westes, mis järgmiselt käib: „Ma kaeban teie peale ülekohtu pärast, Eesti sulamehed, ja tõstan protesti wägiwalla vastu, mida teie minu kallal tarwitate! Kellegi seljast ei wõeta kahte nahka, aga minu seljast wõtate teie mitu nahka. Ükski sulane ei suuda kahe eest tööd teha, aga mina pean kuue eest tegema. Minul seisab hing keele peal, aga minu kuut ametiwenda lasete tööta seista ja nälgida! Minu nimi on „sarnane“ (wenelased hüüawad mind „похожий“, sakslased „ähnlich“). „Sarnasena“ heitsin ma teie teenistusesse, „sarnase“ kohuseid tahtsin ma teie juures täita, „sarnase“ amet oli mul õpidud. Aga kudas peate teie lepingut? Teie sunnite mulle kaubeldud töö asemel hoopis teiste teenijate orjuse peale, kelle nimed on: „niisugune“ ja „seesugune“, „säärane“ ja „säherdune“, „nihuke“ ja „sihuke“! Seda rõhumist ja kurnamist, seda nülгимist ja kägistamist ei taha ma sotsialismuse aastasajal kauemine kannatada. Kurb küllalt on minu ametiwenna „karskuse“ saatuse, kellele teie „kainuse“ kohused kaela olete ajanud. Nüüd on kõik ilm „karskust“ täis, aga „kainust“ pole kuskil, ehk õigemine: ei ole teil karskust ega ole teil kainust — mõlemad olete mokka pannud. Nüüd tahate ka mind maha materdada, kuna teie mu kuus seltsimeest tööta oleku läbi surmale suigutate. Ma kaeban teie peale ülekohtu pärast, Eesti sulamehed, ja tõstan protesti wägiwalla pärast, mida teie meie ja seega Eesti keele kallal tarwitate! Ära neetud olgu see puupea teie seast, kes esimest korda „kainuse“ „karskusega“ ära wahetas, ära neetud see kõlupea, kes esimest korda „säherduse“ „sarnase“ naha sisse topis, ja ära neetud kõik need ahwid, kes neile esimestele praegu järle teewad!“

добный“ niihästi „sarnast“ kui ka „niisugust, seesugust“ jne. tähendab. Nõndasamasugune põlgtus näib mõnel pool teatud tagasõnade ja nende asemikkude wastu walitsewat: „tõttu“ pandakse hulga teiste sõnade (pä-rast, läbi, mõjul, põhjusel, tagajärjel, õlul jne.) asemel ebaikkesse ja unustatakse ära, et see sõnast „tõttama“ tuletatud tagasõna rahwakeeles (Läänemaal ja mujal) oma esialgse tähenduse piirkonnas püsib, nimelt umbes sedasama tähendades, mis „õhutusel, uhal, wõistu“ jne.: laps õpib uue raamatu tõttu, loomad sööwad karjamaal üksteise tõttu lopsakat rohtu jne. Üksikute tarwiliste sünonüümide eest põikamise näitusi leiduks veel paljugi.

Keele mitmekesisemaks muutumist ja sõnade õiget tarwitamist võib meil selles tükis alles siis loota, kui paljud tarwilikud, kuid meie keeles alles jõude seiswad sünonüümid uuele elule äratakse ja sõnade tähenduse-piirid täieste kindlaks määratakse. Sinnamaani tuleb aga veel suur samm astuda, sest tänini ei ole meil kõige teadjamadki keelemehed sellel alal eksisammudest suutnud wabaneda; asjata arwab näit. J. Aawik sõna-del „tarwe“ ja „tarwidus“ ühesuguse tähenduse olevat ja tarwitab „olemasoleku“ asemel „olemasolu“ (selle kõrwal aga küll „äraolek“), hoopis unustades, et „olu“ midagi teistsugust on kui „olek“. Wahel antakse sega-dusele keeles ka sel kombel hoogu, et nähtawaste täieste uued, sootuks wõõrad tähendused senini tuntud sõnadele külge luuletatakse, mida lugejad siis peawad mõistatama; näit.: ta tahtis w ä ä r a t a d a salapäraseid jõudusid . . . armid olid ta nägu, kaela ja käsi krii-mustanud (J. Aawiku tõlkes „Maakera surm“, lhk. 40, 42) . . . mis keelejäänustes iseenesest ilmne ei ole olnud (W. Grünthal „Eesti kultura I“, lhk. 216).

II. Nimisõnade ühteliitmine. Wanaste, kui meie keel alles wähe arenenud, paindumata ja sõna-kujud muutustekehwad oliwad, seati sõnu, kui neid tar-wis oli mõne mõiste äratähendamise otstarbel ühte liita, lihtsalt ilma mingisuguse käänamise-tundemärgita teineteise külge. Nõnda wõisid sõnad tekkida, nagu: kaupmees, raudsepp, meripaas, leppmalm, põldpüü,

metslind, siniähk, tormkärbes, maripuu; sellesama-laadilisi liitsõnu saadi meie keelde hiljemine ka Saksa keelest: postkontor, koolmeister, märtspart jne. Seda teed püüavad mõned keelemehed (kõige pealt W. Grünthal) nähtawaste nüüdki käia, niihästi uusi liitsõnu soetades kui ka seniseid tarwitades, selle peale waatamata, et wiimastest suur hulk wahepeal tarbekohasuse nõudel edasi on arenenud, nii et wana liitmisewiis tegelikult ei rahwa- ega kirjakeeles kaugeltki enam üleüldisel makswusel pole. Leidub küll oma jagu sõnu, mille ürgosa täninigi nimetawas käändes on püsinud ja mida, nagu alamal näeme, edaspidigi õige on sel kujul tarwitada; kuid suur hulk seda liiki sõnu on teisel teel edasi arenenud: nad on aegamööda omastawakuju ja wiimasel ajal weel teistegi käänete kaudu ühte hakanud liituma; põhjendatawal alusel on seda, nagu juba eespoolsest järgneb, paljude sõnadega sündinud; kadunud, osalt kadumas on näit. sõnakujud: lepatriinu, maripuu, külwmees, käsimees, käsiwars ja nende asemele on lepatriinu, marjapuu, külwimees, käemees, käewars astunud. Nähtus, et üks liik siin pea-asjaliselt kaheks on arenenud, on keele painduwamaksmuutumise kui ka mõistete harunemise ning kindlama äramääramise tarwiduse loomulik tagajärg: sõna „metsmees“ näit. omandas metsiku mehe tähenduse, „metsameheks“ aga hakati isikut kutsuma, kes metsast puid raiub wõi weab; „käsikiri“ = kirjanudud töö (манускрипт), „käekiri“ = teatawa isiku kirjutamisemood (почеркъ) jne., jne.

Missuguse tunnuse põhjal on siis liitsõnad kahte liiki arenenud? Leian, et keel selleks eneses järgmise reegli wälja on töötanud, mille silmaspidamine keele korralikkusele ses tükis kahtlemata tulu tooks: Kui kaks kokkuliidetawat sõna ühesugust mõistesisu ilmutawad, s. o. kui üks liiteosa sedasama ehk selle taolist tähendab, mida teinegi, siis seisab liite ürgosa nimetawas; kui ses liites aga mõisted teineteisest ära olenewad, üks mõiste teise päralt (suuremalt jaolt järeleisew mõiste eelmise päralt), selle sünnitus, saadus ehk osa on, teist lähemalt ära määrab, harilikult oma

kaasmõiste piirides wiibib jne., siis seisab eespoolne liiteosa omastawas käändes. Nii näit. on õige tarwitada: nimisõna (see sõna on asja ehk olewuse nimi), kälimees (see mees on käli), raudjalg (see jalg on raud, raudne, rauast), raudosi (osi, mis kõwa kui raud); kuid: raualemmes (lemmes on raua omad, rauast saadud), äärejooned (ääre peale tehtud jooned), kuusemets (mets seisab kuuskedest koos), wainukägu (kägu, kes harilikult wainul armastab wiibida) jne. Muidugi leidub aga selles reeglis ka erandid (näit. käsikiri). Näib, et omastawakuju kaudu liitmises mõnikord liialegi on mindud, kuid siin on rahwa kõrwa nähtawaste keele kõlawus ja n. n. wale analoogia juhtinud, kui ta näit. haawapuu, saarepuu (mitte aga haabpuu ja saarpuu) tarwitab, niisamuti nagu pähklipuu, wiinapuu, marja-pöösas jne.

III. Lõpu- ja waheliidete (suffiksiste) tarwitamine. Tähtsaks keele rikastamise abinõuks tuleb mitmesuguseid lõpuliiteid pidada, mida sõnadele otsa jatkatakse. Neid on meie rahwakeel üsna Wirk olnud tarwitama; hiljem on ka weel üksikud keelemehed hoogu andnud — ja üleüldiselt päris heade tagajärgedega. Ainult üksikutel puhkudel ei ole nende külge liitmine õnnestanud. Nimelt lonkab ehitus wahetewahel -kond, -lane, -lik ja -line tarwitamise korral.

Waremad kond- wõi lane-lõpulised sõnasünnitused on sel teel tekkinud, et mõlemad need tuletamiseabinõud ikka sõna tüwe ehk nimetawa külge liidetakse; näit.: leibkond, laudkond, kih(e)lkond, lähikond, sisikond, kümmekond; wägilane, saarlane, sakalane (õieti sakalane), mustlane, sõgelane jne. Selle õige eeskuju järele on täninigi püütud käia, kuid sellekohase reegli tähelepanemata-jätmise tagajärjel on ka siin wääratusi ette tulnud (jõekond, kohtukond, koolikond, jaoskond, liidulane, sõjalane); kui me aga keeles eneses peituwat reeglit omale tarwilisel puhul juhtijaks wõtame, kahanewad ja kaowad wiimaks kõik säärased wäärsünnitused, nagu: wõimukond, õhukond, rüütlikond, krahwikond j. t., ja asemele asuwad õiged: wõimkond, õhkkond, rüütelkond, krahwkond jne. Niisamuti tuleksiwad õiged

lane-lõpuga sünnitused, näit. liitlane, sõdalane, härjapõwlane, oma õigustesse seada. Ehk kui juba omastawa käände külge selletaolist lõppu — wast parema kõlawuse pärast — soowitakse siduda, siis on seks lõpuliide -line olemas, mida peale muu wahel ka lane-lõpulistega ühesuguses tähenduses wõib tarwitada: härjapõweline, wõrktiiblane ehk wõrktiwaline, huulõislane ehk huulõieline jne.

Lõpud -lik ja -line on oma külgeliitmise-wiisi poolest hoopis segi aetud. *Dr. J. Hurt* tegi siin küll nende liitmisemoe wahed selgeks, rahwakeele põhjal ära näidates, et -lik sõna tüwe ehk nimetawa käände, -line aga omastawa külge liitub; enne aga kui see selgitus tuli, oliwad kirjamehed ühte kui teist lõppu mõlemal wiisil sõnade külge sidunud, nii et siin üleüldine segadus maad on wõtnud; nüüd tarwitatakse kõiki wormisid läbisegi: pilklik, pilkline ja pilkeline, õnnelik ja õnneline jne., jne. Ja see korralagedus on nii sügawale rahwakeelsesse juurdunud, et asja mitte enam hõlbus ei ole õigesse roopasse tagasi juhtida. Ainuke tee, mis aegamööda sihile wiiks, oleks järgmine: Tarwitatagu ikka, kus iganes wõimalik, neid sõnakujusid, mis *Dr. Hurti* reegli nõudeid täidawad, ja jäetagu teised kõrwale; nii siis: tawaline, pikaline, jõuline, murdeline, õnneline, aga: pilklik, murdlik, jumalik, kurblik, osawõtlik.

Mitte sugugi eestiline ei ole see wiis, kudas meil mõnel pool pea-asjaliselt Greeka ja Ladina keelest laenatud nimisõnadele, mille lõpuks -k(a), -ma, -ia, -os ehk -us, -um, -s(is) ehk -x(is) j. t. on, omadusesõnalist lõppu -lik ehk -line külge liidetakse. Otse suurem hulk haritud keeletarwitajaid tuletab nendest omadusesõnu järgmiselt: kriitika — kriitiline, dramaatika — dramaatiline, draama — dramaatiline, flegma — flegmaatiline, teooria — teoreetiline, eepos — eepiline, chaos — chaootiline, tüüpus — tüüpiline, laboratoorium — laboratooriline, kriisis — kriitiline, hüpotees(is) — hüpoteetiline, süntax(is) — süntaktiline, illusioon — illusooriline ehk illusionistiline, planeet — panetaariline, komeet — kometaariline. Säherdune arendamise-

wiis on meie pea-asjaliselt Saksa ja Wene keelest sisse toodud, ilma et meie keeles selle Indogermaani keelte reegluga mingit sobiwust leiduks. Sel põhjusel jääb eestlasele, kes peale oma emakeele muid keeli pole õppinud, lihtsalt mõistatuseks, missugusel imewäl need sõnad lik- ehk line-lõpu wastuwõtmise korral endi wiimase silbi kaotawad (dramaatika — dramaatiline), wahel aga jälle päris uue silbi lisaks saawad (flegma — flegmaatiline) wõi vähemalt arusaamata kombel tekkinud side-täishääliku omandawad (tüüpus — tüüpiline). Ega ometi arwama ei pea hakkama, et Eesti keel — otsekui erandina teiste omasuguste reas — ainult väheste wäljawalitute ringis õigel kujul tohib maad wõtta, nimelt nende seas, kes ka muid keeli tunnawad ja meie keelepuul siis wõõraid pookoksi õieti oskawad kultiwereida, omapärasuse kaswamist meie keeles seeläbi aina takistades! Eespool-tähendatud sõnawormide kaitseks kuulakse nende poolehoidjaid wahel ette toowat, et nende lühem kuju neile heaks soowituseks olewat; aga nagu eelmistestki näitustest selgub, ei ole see mitte iga kord nii, waid tihti ka überpöördukt: sõna pikeneb.

Õige tee tohiks süin käega-katsutaw tunduda: Ei tarwitse wõõrakeelsetegi sõnadega meie keeles teisiti talitada kui omadega — nad heidetagu nendesa-made reeglite alla, mis Eesti keeles muidu maksmas on. Nii süis: kroonika — krooniklik ehk kroonikaline (mitte krooniline), poliitika — poliitiklik ehk poliitikaline (mitte poliitiline), kliima — kliimaline (mitte kliimaatiline), summa — summaline (mitte summaariline), müütos — müütoslik ehk müütoseline (mitte müütiline), chaos — chaoslik ehk chaoseline (kui sõna „chaos“ üleüldse maksab tarwitada, sest et eestikeelne sõna „uha“ ometi sedasama tähendab), tüüpus — tüüpuslik ehk tüüpuseline (mitte tüüpiline), laboratoorium — laboratooriumiline (mitte laboratooriline), ekstaas — ekstaaslik ehk ekstaasiline (mitte ekstaatiline). Pealegi on praegu ettetoodud Eesti omapärasel tuletamisewiisil kiiduwäärt omadus, mida Indogermaani keelte reeglil mitte ei ole: omadusesõnalistes kujudes ei aja ta kahesuguseid, kõlaliselt lähedaid wormisid ühte: kuna Indogermaani keelte reegli järele näit. sõna-

dest „draama“ ja „dramaatika“ ikka ainult ühte omadusesõnalist wormi „dramaatiline“ saab sünnitada, toob Eesti omapärane reegel sija kindlad piirid: „draamaline“ ja „dramaatikaline“ (ehk „dramaatikklik“); niisama on lugu sõnadega „klass ja klassika“, „rheetor ja rhetoorika“, „filosoof“ ja „filosoofia“ j. t. Juba see tähtis paremus räägib kõige mõjusamal keelel praegu-soovitatud tuletamisewiisi kasuks.

Parem ei ole lugu ka pärisnimedest tuletatud omadusesõnadega. Selle peale vaatamata, et need Eesti keele loomu nõudel Indogermaani keelte sellekohasest eeskujust morfoloogiliselt suurelt jaolt lahku lähewad, lastakse wiimast siiski meie keele edasiarendamisel kaasa rääkida. Sakslane näit. ütleb: Ägäisches Meer, Florentinische Schule, dalmatinische Kroatien, siamesische Sprache, madagassische Flora, jurassischer Flysch, Bordelaiser Brühe, morganatische Ehe, lesbische Liebe, junonische Majestät. Säherdusi sõnu tõlgitakse meil mehaanikaliselt kas nii, et lõpp -sche, -scher ehk -sches lihtsalt ära jäetakse wõi sinna Eesti lõpp -line ehk -lik asemele seatakse. Nõnda omandawad eelmised saksa-keelsed sõnad meil järgmise kuju: Ägei (ka Ägea!) meri, Florentiini kool, Dalmatiini kroaatlased, Siameesi keel, Madagassi taimestik ehk floora, Jurassi flüüsch, Bordelaisi wedelik, Morganaati abielu, lesbiline armastus, junooniline majesteet. Seesugune tõlkimismehaanika tekitab meile aga suurelt jaolt ikka ekslikka sõnawormisid, tulgu nad Wene wõi Saksa wormide eeskujul. Waatleme sel otstarbel eelmisigi näitusi: Meri, millel Saksa keeles „Ägäisches Meer“, Wene keeles „Дреѣцкое море“ nimeks on, olla oma nime Theseuse isast Ägeusest saanud, kes meeleheitel sinna merde hüpates surma leidnud; nõnda siis oleks meil õige seda merd ainult „Ägeuse mereks“ kutsuda; niisamuti tuleb teistele eespoolsetele sõnadele järgmine eestipärane kuju anda: Florenzi ehk Firenze kool, Dalmaatsia kroaatlased, Siiami keel, Madagaskari taimestik, Juura flüüsch, Bordeaux' (loe: bordoo) wedelik, morgani-abelu, lesboslik armastus, juunoline (juunomoeline) majesteet. Wõõriri wormidele annawad muu seas ka Wene ehk Saksa geo-

graafia-nimedest tuletatud omadusesõnad põhjust; wõetakse nimelt ka wenekeelne omadusesõna lõpp -ski Eesti keelde, niisamuti ka wenekeelses sõnatüves omadusesõnaks muutumise puhul tekkinud teisendused; kirjutatakse näit. Holmogorski, Wologodski, Ustjushski, Nishegorodski, kuna õige oleks Holmogorõi, Wologda, Ustjugi, Nishni-Nowgorodi tarwitada. Selsamal kombel istutatakse meile ka Saksa keelest ekslikka sõnawormisid; näit.; Emser Kongreß = Emseri (peab olema: Emsi) kongress. Siin ei jää muud teed üle, kui mehaanikalise tõlkimise asemele ainult iseseiswat mõtlemist soowitada. Siis kaowad ka säherdused sepitsused, nagu: amerikaanlased, siameeslased, wenetsiaanlased, faktikaline jne.

Ei tahaks lõpuks ka selle peale tähelepanemist juhtimata jätta, et W. Grünthali eestwõttel meil tu-lõpulisi omadusesõnu ja niisamasuguselt kõlawate noomenite ta-lõpulisi käändeid ühe ja sellesama tähendusega arwatakse olewat, ainult selle wahega, et esimesed süntaksiliselt lause täiendused, teised kombe- ja wiisimäärused olewat. Kahtlemata aetakse siin — kui rahwakeele seniste sellekohaste arendite põhjal otsustada — kaks lahuslaadilist sõnadeliiki segi. Toome paar näitust: õnnetu — õnneta, abitu — abita, kõrwutu — kõrwuta, kõlwatu — kõlwuta, wõimetu — wõimeta — wõimuta, jõuetu — jõutu. Kui neid sõnapaarisid wõrrelda, siis selgub wist küll üsna kergete, et tu-lõpulised sõnad tawaliselt alalist tüwesisu-olu puudumist awaldawad, ta-lõpulised aga ajutist seisukorda, rääkimata weel mõnesugustest sõnapaaridest: wallatu — wallata, toimetu — toimeta, põhjatu — põhjata, päratu — pärata, saamatu — saamata, kus sisuline lahkuminek õige suur on. Ja kuigi mõni sõnapaar wahel kui erand eelmise reegli alla ei paindu (näit. hingetu — hingeta), on tu- ja ta-lõpuliste sõnade wahel igal juhtumisel ikkagi mõtteline wahe olemas.

Põhjendatud ei oleks ka tu-lõpuliste sõnade algwõrde-kuju käänamisel wanu, pikki lõppusid (-tuma, -tumale jne.) tarwitada, sest ma-silpi endist wiisi alal hoides patustaksime meie otstarbekohaseks tunnistanud

lüheduse-põhjusemõtte vastu; pealegi on see silp ka rahwakeelest kadumas. Ja mis oleks selles keelewastast, kui ilmaütleva ta-lõpuga sõnu siis mitte ei käänataks, kui nad lauses määrus- või täiendussõnadeks on, küll aga sel korral muudetaks, kui neid kui iseseiswaid (mitte nimisõnade ees asuwaid) või eespool-ettetulewatest noomenitest täiendatawaid käändewormisid tarwitatakse. Näit.: määramata (mitte: määramatumaks ega määramatuks) arwuks kutsutakse matemaatikas arwu, millele missugust wäärtust tahes võib anda; aga: asju liigitatakse liikuwateks ja liikumatadeks (ehk liikumataiks, kuid mitte: liikumatumadeks), jagatawateks ja jagamatadeks (ehk jagamataiks, kuid mitte: jagamatumateks). Selsamal kombel on meie keele praktikas ka ju enesekohane asesõna „oma“ ja kõik tegewiku ning tehtawiku minewiku kesksõnad tarwitusel. Ma leian, et ilmaütlew kääne: sündmata, südamea jne. niisamuti käänataw võiks olla, nagu sõnad: tähtis, sünnis, nägus, jõudus, jagus jne., mis ju esialguliselt, nagu näib, ka midagi muud pole olnud kui seesütleva käände wormid.

Nagu lõpuliidetega, on lugu ka ajasõnaliste w a h e- liid etega: nende tarwitamine ei ole iga kord wääratustest waba. Eksimine on siin muidugi jälle selle tagajärg, et sõnade juurdesoetajad meil nende tunnuste tähenduste kohta weel täiele selgusele ei ole jõudnud. Nii näituseks ei tohiks mitte öelda: tõlgitsemata (interpretieren), tarwitsemata (bedürfen, erfordern), sest et ajasõnadesse põimitaw waheliide -se- meie keeles muidu harilikult intransitiwuse tunnus on, kuna aga praegu nimetatud sõnade tähendus transitiwne on (sõnakuju „tarwitsemata“ jääks ainult siis alale, kui ta „tarwis olema“ tähendab).

Liiale lähewad mõned keelemehed wiimasel ajal ajasõna-suffiksi -le- tarwitamises; et see tuletusesilp rahwakeeles suuremalt jaolt intransitiwsetes sõnades ette tuleb ja peaaegaliselt kordust, kestwust või wastastikust tähendab, seda ei peeta juurdesoetawates uudisõnades mitte silmas, waid loodakse tema abil iga-suguse sisuga sõnu, iseäranis rohkeste just transitiwseid; näituseks: kohtlema (= ümber käima), nõutlema (= nõu

andma), piiritlema (= defineerima), wiljelema (= kultiveerima), ebalema (= kahtlustama), sülelema (= kaetustama) jne. Kui me eelseiswaid sõnu ilma juurdelisatud tähenduseta, üksnes keeleinstinkti põhjal läbi-kaalumisele tahaksime wõtta, siis selguks, et nad enamaste midagi intransitiwset wõikswad tähendada, kuna aga W. Ridala neile transitiwse tähenduse wägiwaldselt külge köidab (w. Gabriele d'Annunzio romaani „Süüta“). Sel kombel tehtakse aina meie keelehoone korraldamise wastast tööd.

Ka seda ei wõi esteetikaliskt ilusaks ega Eesti keelele hästi omaseks nähtuseks pidada, et suffiksi -ta- ehk -da- abil saadud transitiwsete ajasõnade paralleelseid intransitiwseid wormisid -tu- ehk -du- abil tuletatakse. Peale J. Aawiku näib seesuguseid sõnakujusid nimelt W. Ridala rohkel arwul soetawat, nagu seda muu seas romaani „Süütu“ tõlge tunnistab: moodustuma, süwenduma, ihastuma, rahustuma, asetuma, awanduma, esituma, helenduma, juhmistuma jne. Miks tahtakse siin keelest sügawalt läbiulatawatest ilusatest tuletusewiisidest kõrwale kalduda? Senini on ju öeldud: kõwendama — kõwenema, edendama — edenema, hirmutama — hirmuma, suitsutama — suitsuma, tuulutama — tuulduma, pakitama — pakitsema jne.; niisamuti oleksiwad sõnakujud moodu(ne)ma, süwenema, ihanema, rahunema, asenema, awanema, esinema, heleenema, juhminema ehk juhmuma kahtlemata ilusamad kui W. Ridala eespoolsed uudiskujud — ja pealegi osalt juba tuttawad. J. Aawiku algatusel näib mõnel pool tahtmine olewat meie kõlawat ne-silpi keelest wõimalikult sootuks wälja tõrjuda, kuid — mistarwis säherdune ebapäüü?!

IV. Uued sõnad. Nagu praegu eespool awaldatud ridadest osalt juba selgub, on wiimastel aastatel mõned keelemehed meie keelt hoolega kultiveerima — edasi arendama ja rikastama hakanud, oma ammutusekohaks peale hulga Euroopa rahwuswaheliste sõnade nimelt Soome keele rikkalikku ning korraldatud salwe walides. Rahwuswahelisi sõnu keelesse juurde tuues tormasiwad meie keele „euroopastajad“ esiotsa küll liial-

dusesse, neid sõnu, wahel õige haruldasigi, ülearu rohkel arwul sisse tuues, kuid pärastpoole on nad oma liialdamisest enam-wähem kainenunud, ses tükis nõnda siis toetamisewäärilise parajuse roobastesse kaldunud. Kuid Soome keele aineid meie keelesse põimides ei ole need keelemehed endile kahjuks mitte täieste õiget teed leidnud.

Eesti keel on, tõsi küll, Soome keele ligisugulane. Neil on kauge minewik ühine; kuid sest ajast saadik, mil nad teineteisest lahku jäiwad ja kumbki oma ette edasi hakkas arenema, on nende wahel lahkuminekul aegade jooksul üsna suureks kaswanud, nii et soomlane Eesti keelest ega eestlane Soome keelest ilma õppimata suuremat aru ei saa. Meie keele minewiku uurimise kohta aga on Soome keelel kui wanemakujulisel ja läbi-uuritud hõimul igatahes õige suur tähtsus. Soome keeles walitseb täiel määral täishäälikute kokkõla, meil enam mitte; Soome keeles on sõnakujud tihtilugu pikemad kui Eesti keeles, muu seas ka käänetes, näit.: kelttomuus — kõlbmatus, umbipilwessä — umbpilwes; Soome sõnad sisaldawad palju rohkem kaksik-täishäälikuid kui Eesti keele sõnad (näit.: äimeriäinen, vaikeuttaa) ja need diftongid liuguwad ainult Soome keeles järsult h-kõlasse lukku (näit.: vaihtelehtaa, äikähtää), kuna Eesti kirjakeel seesuguste nähtuste eest kõrwale põikab; Soome keel armastab pikki täishäälikuid sõna sees ja tarwitab seega peale tawalise sõnarõhu (esimeses silbis) pikki kaasrõhkusid (näit.: mässääjä, eroowaisuus, keskuus, luoteet), kuna see kaasrõhu pikalt wäljarääkimine Eesti keelele sugugi omane ei ole ja temaga siis eestlane Soome keele nõude kohaselt ka naljalt toime ei saa, rääkigu ta Soome keelt muidu ei tea kui õieti; Soome keeles on sõnad kujuliselt wanemad kui Eesti keeles, aga nende tähendused on wirgemine edasi arenenud kui meil; soomlane armastab selgeste kuuldawaletoodawat h-kõla märksa rohkem kui Eesti kirjakeele rääkija, jne. Nende omaduste peal põhjened Soome ja Eesti keele lahkuminekute peatähtsus: Soome ja Eesti keelt on isesugusteks teisenenud alustel teineteisest eraldi edasi ehitatud ja sel teel on kum-

maski keeles isesugune keelemaitse wälja arenenud, mis nii mõneski tükis teineteise sõnakõlasid ega ütlemissuwiisid esteetikalisele omade wäärilisteks ei pea, need wahel kentsakad ja naiwsedki leiab olewat. Nii otsustab eestlase kõrw, et tema omamoelised sõnad, nagu: idandama, nõrgendama, lõtwus, täius, passija, ilusamad on kui needsamad sõnad soomekeelsel kujul: idättää, nõyrentää, löyhyys, täydellisyys, passaja, kuna soomlase kõrw jälle otse wastupidisele otsusele jõuab.

Sellepärast tulewad Soomest laenatud sõnad kõige pealt Eesti keele maitse kohasteks ümber luua; muidu ei saa nad meie kirjakeeles ühemeelse wastuwõtte ega pika püsi üle rõõmutseda. Wiimast laadi sõna-istikud on näit. J. Aawiku soowitatud „waihutama“ (= waheldama, muutuma), „haihtuma“ (= ära õhkuma), „ihailema“ (= imetlema) j. t. Nendetaolisi sõnu tuleb meil, tõsi küll, ka murdekeeles wahel ette (näit. kaih, wahtama, kaehtama), aga kirjakeel ei salli neid ilmaski, waid annab neile oma makswakssaanud maitse järele teise kuju (kahi, kahju, wahetama, kaestama).

Juba tüwe mitmesuguste kõlaliste laadidega on kõrw keeles teatawaid mõiste-meeleolusid põlwest põlwe harjunud siduma — ja kui sinna kõrwale nüüd Soomest (wõi ka mujalt) mõnedele senistele tüwedele õige sarnased, kuid hoopis uue tähendusega sõnad juurde toodakse, siis ei suuda eestlane neile uudissõnadele antud tähenduste meeoleolusid enda keeletunde põhjal mitte omaks tunnistama hakata. Nõnda näit. ei ärata sõna „masendamine“ meis sugugi „rõhumise“ tähenduse meeoleolu; niisamuti on lugu sõnadega: sünk, rüht, julm, mugaw, päätuma, siirdama jne. Sõnale „kohtlema“ tahab J. Aawik „kellegagi ümber käima“ tähenduse anda, Eesti keelelise arusaamise kohaselt ei ole siin aga kudagi wõimalik ära arwata, mis ühendus sellel sünnitusel tuttawa Eesti sõnaga „koht“ peaks olema; „mõõndama“ (sõnast „mõõn“) tähendab meil sedasama, mis „tagandama, kahandama“, nüüd toodakse Soomest sellesama-kõlaline „mõõndama“ (soomlastel õ-tähte ei ole), aga teistsuguse tähendusega: „järele andma, õigeks tunnistama“; „weetama“ on

meile kõigile tuttaw tehtawikuworm sõnast „wedama“, aga talle antakse nüüd uus tähendus: „mööda saatma“; niisamuti rahuldamata jätawad meid: „lakkama“ (Eesti keeli „järele jätma“), mis meil „lakkuma“ paralleelwormiks on; „hurmama“ (E. k. „nõiduma, joowastama“), millel läänepoolsel eestlastemaal („urmama“ kujul) seesama tähendus on, mis sõnal „urbama, urbi (urmi) ajama“; „soorduma“ (E. k. „millegagi walmis saama“) tähendab Tartu murdes „otsa saama, hukka minema“; sõnas „moodustama“, millele „kujutama“ tähendust tahetakse anda, peitub meile tuttaw sõna „mood“ (moekas, moodne, moenarr jne.), millel „kuju“ mõistega tegemist ei ole; meie murdekeeles öeldakse „suplema“ asemel mõnel pool „suklema“, kuna selle sõna tehtawikukuju „sukeldama“ oleks, millele aga uus, Soomest laenatud tähendus „wee alla laskma“ külge liidetakse, jne.

Weel vähem otstarbekohane on täpipealt seitsmest tüwest, mis Eesti keelele juba omane, hoopis uue, tüwe sisumõistest täieste lahku minewa tähendusega sõna keelde juurde soetada, sealjuures tihtigi weel senist eestikeelset tähendust ei mikski panna ning Soome keeles olewat asemele seada. Kuhu säherdune mõistete segamine, kui ta makswusele peaks pääsma, pikapeale wiib, on selge: meie sõnade tähenduses wõtab Baabeli segadus maad ja Eesti keel nihutatakse tema iseolemise kõigutamise teel wiimaks mingiks iseseiswuseta soomelaadiliseks keeleseguks. Sõnatähenduste ümberistimistega on meil mõned keelemehed kahjuks juba kaunis palju õnnetuid katseid teinud. Selle kohta mõni näitus: Igaüks tunneb meil tüwest „kesk“ tuletatud sõnu ja seepärast on talle päewaselge, et põhjust olemas ei ole, miks sõnaga „keskustelemine“ jutuajamist, jutuwestmist peab hakkama tähendama; Soomest toodi meile sõna „kogema“, mis „läbi elama, läbi tegema, ära tundma“ peab tähendama, ja tahetakse niiviisi Eestis tuntud selletüweliste sõnade tähendused („kogema“ = kartma, häbenema ja „kogemata“ = mitte meelega) hoopis kolikambrisse heita, mis aga küll mitte korda ei lähe ja mille tagajärjel siis seegi sõnatüwi meie keeles ühe tähenduse poolest kirjumaks ning

udusemaks muutub; kõigile tuttav sõna „edu“ (Fortschritt) ristitakse ümber — omandab uue tähenduse: „kasu, paremus“, kuid sellest samast tüvest tuletatud ajasõna „edustama“ ei seisa mitte, nagu küll loomulik oleks arvata, ei meie senise „edu“ ega uue „kasu ehk paremuse“ mõistega vähemaski suguluses, vaid tähendab — „asemik olema, representeerima“, nii siis sedasama, milleks meil senini „esitama“ tarwitusel on olnud, kuna wiimasele uus tähendus kätte juhatakse: „pakkuma, ette panema“; iga eestlane teab, et „kuulma“ (hören, höra) intransitiivne vorm „kuulduma“ ehk „kuuluma“ on, kuid Soome keeles leidub ka sellekõlaline germanismuse eeskujud (gehören, tilhöra) produkt „kuulua“ — ja isegi see paigutatakse meie keelde. Niisama omawoliliselt talitatakse sõnadega „eba“ (= pseudo-), „manama“, „paaduma“, „mullistama“ jne.

Ehk kui meie keelest üleüldiselt tuttawaid ja tarbekohaseid sõnu: omanik, iseäranis, lahkuminew ehk isesugune, asuma, wahekorrad jne. wälja tahetakse tõrjuda ja nende asemele Soome sõnu püütakse seada, nagu: omistaja, eriti, eriline, asetsema, suhted, siis ei saa seda muuga seletada, kui et wiimaste sõnakujude tarwitaja meie keelest ära on wõõrdunud ning Soome mõju wangi sattunud.

Segadusi suurendatakse ka weel sel kombel, et meie keelesse Soome keelest soowimata tüwedekahesust põimitakse, s. o. Eesti tüwede kõrwal sellesama tähendusega, kuid wahel kaunis teisekujuliseks arenenud Soome tüwesid maksma katsutakse panna. Meil on näit. järgmised sõnatüwed olemas: „min“ (minema, minek, minestama), „kõrw“ (kõrw, kõrwal, kõrwuti), „kinni, kind“ (kinnine, kinnitama, kindel), „sügaw“ (sügawik, sügawus), „üli, üle“ (ülistama, ülewal, ülemine); Soomest aga istutatakse meie keelesse korruga nendesamade tähendustega tüwed „men“, „korw“, „kiinni“, „süw“ ja „üllä“ kujul: „menestama“ (see on ju meie „minestama“!), „korwama“, „kiinduma“, „süwenema“, „üllatama“. Tahes wõi tahtmata hakkad säärases segus wiimaks kahtlema, kudas õige on: kas „menek“ wõi

„minek“, „kiinni“ wõi „kinni“, ja kas wast mitte ükskõik ei ole, kas sa „kõrw“ wõi „korw“ ütled!

Juba eelmistegi näituste seletustest wõib umbkaudu näha, et nende uudissõnade juurdesoetamiseks iga kord just suuremat tarwidust ei tundu. Nad satuwad keelesse tihti ainult sel põhjusel, et tooja, kes Eesti sõnakõladest ning -wormidest teiste keelte segawal mõjul ära on wõõrdunud, iseäranis rohkeste aga Soome kõladega ning sõnakujudega on wilunud, wiimased kõrwale esteetikalisemad leiab olewat, kusjuures aga ära unustatakse silmas pidamast, kas säherdused uudissõnad meile kohased on, meie keele aluseid ei kõiguta ega wassi. Isegi lihtsalt mehaanikalise tõlkimise hõlbutuseks kantakse ilma tarwiduseta meie keelde wastawaid wõõraloomulisi kõnekäänusid kui ka sõnu, nagu „omama“; leiti nimelt, et meil näit. saksakeelse „ich habe“ (= minul on) jaoks wastawat sõna ei olewat — ja selle tarwis tehtigi Soomest laen: „mina oman“. Et aga ühe keele sõna teisekeelse sõna iga kord täieste kataks, seda ei tõenda kõige haritumategi keelte omawaheline wõrdlemine, rääkimata weel muutewastawuse lahkuminekust. Säherdune kõnekäänu-, sõna- ja pöörde- ning käändewastawuse liialdane edendamise kaswatab keeles loomulikult wõõrast maiku, on üleliigne ja pealegi wäiklane. Nagu üleüldiselt, maksab ka ju siin see tõsiasi, et igal rahwal oma isesugune asjadest arusaamine on ja ta seda siis ka oma keeles ilmutab; näit. paistawad paju urwad (õied) Eesti waatajale nagu „kanad, kanasilmad, pajuunad, pajutibud“ silma, kuna wenelane neis „oinakesi“ (барашки), sakslane ja prantslane aga „kassikesi“ (Kätzchen, chats) näewad. Et sarnaseid rohkeid omapärasusi, teiste keelte ahwatlewat teisekujulist eeskuju nähes, keelest ära ei häwitataks, tuleb kõige pealt meie endi keele warade ja ta maitse tundmises sügawamale tungida ja sealt — warematest keele rikkuse-tagawaradest, niisamuti kui murretest — tarbe-aineid keele edasiehitamiseks juurde ammutada; küllap siis selgub, et meie sõnadewalik sugugi nii suurt nappust ega warjundustekehust ei ilmuta, nagu meil nüüd kurdetakse. Just oma salwed uuritagu kõige pealt läbi ja

alles pärast seda mindagu puuduse korral naabrilt wõi ka kaugemalt laenu tegema, kuid üksnes meie maitse kohast, meie keele seniste alustega kokkukõlas seiswat laenu.

V. Lause-ehitus ei käi otsekoheselt küll õieti mitte käesolewa arutuse piiridesse, sest see on keeles kõigi oma osade poolest juba wälja arenenud, kuna aga selle labasem wõi peenem käsitamine iga keeletarwitaja enese maitse ja ehitusewiisi asi on; et meil lause sõnadejärjestust wiimasel ajal tihtigi wõõra eeskuju wangi tahetakse suruda, siis ütlen ainult seesuguse lauseuundamise ja wõõramaiguliste ütlemisewiiside kohta mõne sõna.

Soome keele-ehituse mõju all seisjad näeksiwad hea meelega, et Eesti lausetki Soome eeskujul uuendatakse. See uuendus — soowitajad tarwitawadki meil teda juba — ilmutab end kõige silmatorkawamalt püüdes kõrwal-lause ütlust wõimalikult lause alguosasse paigutada, otseku wastukaaluks sellele nähtusele, et ajasõnade, iseäranis aga abi-ajasõnade pöördewormisid meiekeelses kõrwal-lauses senini — Saksa keele otsekohesel mõjuawaldusel — hea meelega lõputippu on asetatud. See Soomest toodud sõnadejärjestus oma ettetükkiwa ütlusega teeb meie lause-ehituse sel korral, kui kõrwal-lauses palju teisi lauseosasisid järgnemas on, kahtlemata õige järel-lohisewaks ja ei tundu meile sugugi omasena. Näit.: mälestusi, mis on seuratud walwa silmaga igas peenuses sündimise silmapilgust kuni wiimse tuhakarwa waateni läbi kristalli surnu kirstul (w. „Süütu“, lhk. XVII). Pealegi sunnib Soome ja Wene keele lause täitsa ühesugune sõnadejärg arwama, et meil siin mitte Soome-Ugri algupärase lausekujuga tegemist ei ole, waid nähtawaste küll Karjala kaudu Soome ulatanud Wene keele mõjuga. Ehk lause-ehitamise isesuguseid wiisisid keelte keskel küll kuigi palju ei saa olla, nõnda siis meiegi keeles lause ainu-eestilisest laadist juttu ei wõi olla, waid ta mõne teisega sarnaneb, siiski tohib rikkumata Eesti rahwakeele lähema tähelepanemise teel wististe eksimata otsusele jõuda, et eestikeelses liikmerikkas kõrwal-lauses ütlus suuremalt jaolt n. n.

Saksa ja n. n. Soome ütluse-asukoha wahepeal seisab ja tema koht sihituse olemasolemise või puudumise kohaselt väiksel viisil ette- või tahapoole nihkub, kuna kõrvalisemad lauseosad nende sõnade ees asuvad, millega nad mõtteliselt lähemas ühenduses seisavad. Kuid arwata, nagu oleks üks kindel sõnadejärg teatawas keeles igal puhul maksew, oleks siiski hoopis ekslik: see teiseneb harukordadel rütmuseloomise nõudel või sedamööda, missugust sõna selles lauses rõhutada tahetakse; rõhualune sõna nihutatakse tawalisest järjestusest välja, harilikult ettepoole (hyperbasis) . . .

Mõnesuguste Soome konstruktsioonide laenamist tuleks üleüldiselt soowitatawaks pidada, kuid see sündigu ikkagi üksnes neis piirides, kus meie mõtteawalduse-laad nende läbi stiili kahjuks asjata keeruliseks ega segaseks ei muutu; on ju awaldatawa mõtte selgus üks kõige tähtsamatest nõuetest lauseõpetuses. Wiimase nõude wastu patustatakse meil aga; öeldawaste sündiwat see sellel minu arwates wähem tähtsal otstarbel, et Eesti keelt „haruldasemaks, kirjanduslisemaks, sellega peenemaks wäärtuslisemaks“ teha (J. Aawik „Eesti Kirjanduses“ 1912, lhk. 28). Siis olgu juba enim harilik kui segane keel. Sest kui meil näituseks mitte enam ei öelda: ta oigas . . . ta oli rahutu . . . ei või oma tänu awaldamata jätta . . . ehk otsimised küll tagajärjeta jäid . . . ilma et ta seda märkas . . . ta wõttis oma wenna ärewusest osa . . . ta sai ülikooli abirahade osaliseks . . . nad ei tunnista endid eestlasteks . . . tema tööd nõuawad lugejalt palju jne., jne., waid nende asemel ütlemisewiisisid tarwitatakse, nagu: talt pääsis hoige . . . ta püsis rahutumana . . . ei või oma tänu awaldamata olla . . . ehk otsimised küll tagajärjetumina püsidid . . . ilma et ta sest teadlik oli . . . ta jagas oma wenna ärewust (w. „Maakera surm“, lhk. 57, 41, 6, 46, 39, 9) . . . ta sai ülikooli abirahadest osaliseks . . . nad ei tunne endid eestlasteks . . . tema tööd on paljunõudwad lugejalt („Noor-Eesti“ ajak., lhk. 15, 54, 124), siis ei või wiimast laadi awaldukusid esimestest mitte wäärtuslisemateks pidada, sest et selguse eest, mida üheks hea stiili tundemärgiks tuleb

pidada, siin mitte tarviliselt pole hoolitsetud, waid wõõrastaw soomelaadiline konstruktsioon mõtte kätteleidmist aina raskendamas on. Isegi hoopis põlatawad germanismused, mis Soomes kodunenud, toodakse sealt eespool-tähendatud otstarbel meie keelesse; näit. ta on Soome keelest läbi tungitud (J. Aawik „Eesti Kirjanduses“ 1912, lk. 15)... teenistust tegema... mõlemad olid walitsetud sest surma mõttest („Süütu“, lhk. XXXIII ja 12), enne kõike, rolli mängima jne. Säherdused awaldusewiisid peame niisamasuguse kindlusega keelest eemal hoidma, nagu wõõrastawad slawismusedki, näit.: publikum andis üleliigne kord (лишний разъ) omast kultuursusest tunnistust... „tänu temale (благодаря ему) ei ole meie esiwanemate õnnetu ja piinarikas elu asjata olnud („Noor-Eesti“ ajak., lhk. 81, 84).

Muu seas ei ole sugugi otstarbekohane mingi omastawakuju järel seiswa määrölulise-seesütleva abil lühendatud määruslauseid sünnitada, nagu: „aegade kuludes“, „lume sadades“, „ta sinna jõudes“, ehk W. Grünthal seda teed küll soowitab ja ka ise tarwitab. Seda laadi konstruktsioonid on Eesti keel waremene küll tundnud ja mälestab neid paaris kiwinenud wormis praegugi („tema arwates“, „silma nähes“), aga ta ei kaldu enam nende poole, ja ei olegi põhjust seda konstruktsiooni uueste elule äratada, sest et ta mõtte uduseks teeb. Osalt teisiti on lugu küll iseseiswa (ilma juurdelisatud käändewormita) määrölulise-seesütlewaga: seda sünnib tarwitada, nimelt siis, kui tema abil saadawas kõrwal-lauses seesama alus on, mis pealauseiski; wastasel korral tekib mõttesegadus: „(Swinburne) mõnitas Byroni sellega, et ta . . . karmilt ainult tema puudusi dramaatilisena salmisepana meelde tuletas“ („Noor-Eesti“ ajak., lhk. 17); siin jääb täieste arusaamataks, kumb „dramaatiliseks salmisepaks“ on tembelatud, kas Swinburne wõi Byron; lause ehituse järele tuleb selleks küll Swinburne'i pidada, lause kirjutaja mõtte järele peab selle all aga Byroni mõtlema.

Omastawawormi aidatakse ka weel teistes konstruktsioonides ilmaaegu wõidule; nõnda näit. kirjutab J. Aawik: „ilma teose labastamata“, „wahe pidamata“

jne. („Maakera surm“, lhk. 5, 56). See ei ole õige tarwitamisewiis. Ajasõnades, mis muidu igas pööratawas wormis osastawat käänet nõuawad, jääb see nõue ka tegewiku kohtolulise ilmaütlewa kohta maksma; nii siis: „ilma teost labastamata“, „wahet pidamata“, „tööd tegemata“. Iseasi on aga küll aeg-nimisõnadega: osastawa asemele astub siin omastaw; näit. „ilma teose labastamiseta“, „wahepidamiseta“, „töötegija“ jne.

Kuid weel kaugemale mindakse wahel mõtte se-gastamises: terwed laused muudetakse lahendamata mõistatuseks; sellekohaseid näitusi pakub iseäranis ohtraste W. Ridala tõlgitud „Süütu“: Kärstituna se-gude wasta, oli ta iga kallistuse, olgu mis andumise tahes hüljanud . . . kutsudes teda nimedega, mis ülimine hõrnus oleks minusse sisendanud . . . minu hullumeelsus on tema äärmise sattumise warale asetanud („Süütu“, lhk. 7, 18, 169, jne.) . . . mööblid ja riistad osutasid endid tublideks, waewalt peene tolmuga kaetud olles („Maakera surm“, lhk. 58). Nendel ja arutu hulgal sarnastel senini meie kirjandusesse istutatud lausetel tundub küll eestikeelne kõla olewat, aga missugust mõtet nad awaldawad, jääb enamalt jaolt wist küll kõi-gile Eesti keele mõistjatele kättesaamataks. Tahtmata tuleb siin meelde, kudas wanad roomlased säherduste arusaamatuste peale waatasiwad: qui non vult in-telligi, non debet legi — kes mitte ei taha, et te-mast aru saadaks, seda ärgu loetagugi, sest — lisan oma poolt juurde — seda ei saa kõige paremagi taht-misega nii lugeda, et mõtteniidist takistamata kinni wõiks pidada, — sisu läheb suurelt jaolt kaotsi, järele jääb üksnes midagi tükeldatut.

* * *

Eespoolsete arutuste peamõtted wõiksim järgmis-tesse lausetesse kokku wõtta :

1. Eesti keeles on keele sõnaline rikastamine pai-guti õige tarwiline.
2. Edasiarendamise põhjusalsused peituwad senises Eesti rahwakeeles eneses.

3. Rohke sünonüümide tarvitamine aitab keele rikastamiseks suurel määral kaasa; selleks otstarbeks tuleb nende õiget tundmaõppimist edendada.
4. Sõnu liidetagu õieti ühte!
5. Lõpu- ja waheliiteid tarwitatagu õieti!
6. Keele rikastamise otstarbeks on tarwilik kõige pealt oma keele tagawaradest ammutada ja alles siis, kui sealt tarbekohast leida pole, teiselt laenata.
7. Rahwuswahelisi kultuurisõnu tuleb meilgi parajal määral wastu wõtta.
8. Wõõraid paralleelsõnu ei ole meie omade kõrwale tarwis.
9. Wõõramaigulised Soome laensõnad tulewad kas tarwitamata jätta wõi meie keele maitse ning alusnõuete kohasteks ümber muuta, s. o. segaduste ärahoidmise otstarbel meiekeelsete tüwedega kujuliselt kui ka sisuliselt kokkukõllasse seada.
10. Konstruktsioonide laenamine sündigu nendes piirides, kus awaldamisewiis seda ilma mõtet segatamata lubab.
11. Teiste keelte omapäraseid ütlemissuundusid (germanismusid, slawismusid jne.) tuleb Eesti keelest eemal hoida.
12. Lauseid sünnitatagu rahwakeelse eeskuju alustel ja pandagu neis rõhku mõtte selguse peale.

UNEDE KURISTIK.

Ma ärkasin jälle üles: ei olnud rahu neil hirmsatel öödel!

Ma olin jälle üht ja sedasama und näinud, koledat ja painajalikku:

Lumist legendikku mööda sõitsiwad ratsanikud hääletult. Hobused kohmasiwad põlwini krobedates hangedes. Mehed oliwad käed waheldamisi käistesse pistnud ja hoidsiwad hämaras tuhmilt wälkuwaid mõõku kaenla all. Jäises külmuses walendawat auru wälja hingates piilusiwad nad sompsus nägudega eneste ümber üle halli, elutu maastiku.

Kui tühjaks oli maa jäänud! Kui õudsed oliwad wäljad! Puud seisiwad, raagnud ja mustad, lumiste põldude wahel. Siin-seal mustasiwad puude ja hangede keskel madalad majad halli öise taewa all. Kuid ükski tulukene ei wilkunud neist pisukestest akendest, ja kui ratsanikud juurde sõitsiwad, oli kõik surnud.

Nad awasiwad wärawad ja sõitsiwad õuedesse ning peatasiwad uste ees. Ükski koer ei hüpanud neile haukudes wastu ja ühegi akna taga ei walendanud unest hirmunud, ehmatanud pale. Nad tuliwad hobuste seljast maha, sidusiwad need aia külge ja astusiwad sõna lausumata üksteise järel sisse, paljaid mõõku pimedas eneste ees hoides.

Nad läksiwad rehe alla. Wärawate alt tõmbas tuul, pimedas kuulsiwad nad lund saabaste all rudisewat. Üle kõrge läwe kobasiwad nad rehetuppa. Siin oli kottpime, lõhnas turba ja kerise järele, õled kahisesiwad kesk hauawaikust jalgade all mullast põranda peal. Nõgised parred pea kohal liigutasiwad end külma käes.

Siis läksiwad nad elutuppa. Läbi jäätanud akende paistis ähmane lume walgus, põrandale raamide warjusid heites. Nad kobasiwad suurt sawiahju, — see oli jääkülm. Nad pistiwad kinnastes käed wooditesse, — õled kahisesiwad nagu lehed. Mitte üht hinge! Siis istu- siwad nad suure perelaua taha, ülestõstetud kaelustega ja paljaste sõjariistadega, ning waikisiwad kaua.

Seal mustasiwad nende pead kõrgete kübaratega akna ähmases õhetuses. Nende suud hingasiwad jääkül- mas ruumis aurupilwi. Waikides wahtisiwad nad üksteise otsa. Nende peninuki-koonud noogutasiwad: mitte üht hinge! Maa oli tühi nagu mets. Ööd-päewad oliwad nad otsinud, ilma hingelist leidmata. Inimesed oliwad surnud — kuni wiimseni!

Waikus kaswas, lume walgus wirwendas, tuba läks wõikaks — jääkülm tuba niiskuse ja sawi lõhnaga. Muldsest põrandast tõusiwad üles muldsed lõhnad. Rat- sanikkude paljad mõõgad helendasiwad ähmaselt laua kohal — nagu hiiglanõelad, nagu linakraaside piid.

Wõikus kaswas, muldsest põrandast tõusiwad üles muistsed lõhnad, imelikud, õudsed. Mõõgad wärisiwad laua kohal. Nüüd ei helendanud nad enam: nad hak- kasiwad otsekui roostetama, ruttu ja tihedalt tõusiwad rusked laigud nagu pisarad. Need weeresiwad ülewalt alla, — ah, need oliwadki pisarad, rusked weripisarad!

Mõõgad tilkusiwad werd, weri woolas mõõkadest, kohises weri pikkadest mõõkadest — nagu nõeltest, nagu terasharjast, nagu linakraasi piidest! Ja mul oli

hirm, sõnata, liikumata, pääsmata, nagu kirstus, nagu hauas, — ja ma tundsin, kuis juuksed mu pea peal liigutasiwad, jämedad ja kõwad nagu jõhwid.

Korraga hirnus wäljas hobune — kõledalt ja läbilõikawalt!

* * *

Ma süütasin tule põlema, wärisedes hirmsatest unedest.

Ma olin kaua aega nagu halwatud, uimaselt ainult oma elu, olemasolu, walguse ja realiteedi üle röömutades. Põhjatu kuristik on une ja tõelikkuse wahel, kuid ärkamise silmapilgul on ta kitsas nagu mõra peegli sees, mille üks äär tõelikku ja teine olemata maailmu näitab. Siis aeleb ärkaja nagu udus, otsides ahas-tades teed tagasi tõelikkuse-maailma.

Ma nägin jälle liikumataid, usaldawaid asju öises waikuses, ja see rahustas mind. Ma nägin sinistest kahwlikiwidest ahju, wahakangaga kaetud põrandat, wana-aegseid piltisid seintel ja laetud rewolwrit woodi kõrwal laua peal. Ma nägin, et ma täieste üksi olin, nägin lukus ust ja riiwis akent mitmendal korral, ja mõistsin, et keegi ootamata sisse ei pääse ning et ma teatud määral kaitstud olen.

See oli wõõras korter, kus ma olin. Kui õudne, kui rusuw siin oli! Kuidas olin mina sija juhtunud? Mis oli mind toonud nende wõõraste seinade wahele? Millest oliwad minu närwid nii rahutud? Mispärast tundsin ma sarnast saamatuse, juuretuse, otstarbetuse tuska? Miks oli tarwis kõige tõelikumat maailma, et maailma tõelikkuse sisse uskuda?

Nii, nüüd tuli kõik jälle mu meelde. Ma tõmbasin enese waiba all kerasse, üksi silmi wälja jättes, mis abitult küünla walguse ees pilgutasiwad. Oleksin tahtnud

matta end, et mitte tunda aja koledust, päewade jäiset külmust, tundide kramplikku surma nagu mahasurutud rewolutsiooni hüübuwat kangumist. Ajatundmus oli hirmus nagu giljotiini tera püstitõuswate juuste kohal.

Kas selleks pidi see noor, kirgline jõud kord lipude ja lauludega tõusma, et wanast, raskest, jäisest jõust tagasi lööduna, purustatuna ja werisena laguneda, hüübuda, jääduda, surma-agoonias wärisedes, surma-meeleheites murtud sõjariistu weel wastu tõstes? Taganemise- ja põgenemisemeeletust oli õhk täis.

Kõik kõneles sellest: inimesed, kes tuiskawal täna-wal kaeluseid üles tõstes üksteisest mööda hiilisiwad; waksalite ja külmawate sadamate luuraw ja ohulik waritsemine. Kõiges tundus see: siilina kokku kiskunud seltskonna hingetõmbuses ja ajalehe weergudes, mis hirmunud inimesed oliwad kirjutanud ja mille wõbisewate ridade hulgas ainult kroonika ja telegrammid oma raudset, armuheitmata keelt kõnelesiwad.

Missugune meeletu aeg! Kui odawaks, wärtu-setaks oli saanud inimene aja raske wankri all! Elu ei maksnud enam midagi. See oli nagu tuules lendaw leht: mõtteta, sihita, otstarbeta. See oli nagu wiirastus. Wahel tundus kogu olemasolu ainult unenäona. Nagu apra niidi otsas rippus ta põhjatu kuristiku kohal. Meeletu, metsik aeg!

Wõidelda sõjas, langeda lahingus — missugune kergus sellega wõrreldes! Kuid elada, nähes kõike muud langewat; ise weel hingata, nähes kõike muutuwat ebatõeks, wiirastuseks, unenäoks — kohutawaks, kardetawaks, hirmsaks unenäoks, — missugune wäljakannatamata piin! Kõikide wäärtuste seginemine, kõikide omaduste muutumine, kõikide tunnuste petlikuks saamine — hirmsal, jäätawal ajajärgul!

Küünal pilgutab minu ees. Ja peidetuna siin, wõõras korteris, kaotanuna kõik sidemed tuttawate ja sündmustega, rippudes mitu korda kõrgemal maast kui see tuba mitmendal korral, waldas mind äkiste sõnadega ära seletamata elu mõtte ning elu mõttetuse aimdus. Iga minu liige tundis tühjuse ja igawiku jääkülma puudutust. Ja wiirastuslikkus sai meeltega mõisteta-wamaks kui miski tõelikkus iialgi wõib olla.

* * *

Ei, nii ei wõinud enam edasi kesta: mina pidin ma-gama, pidin wälja puhkama, kas oleks wõi maailm waheajal hukka läinud!

Ma kustutasin küünla ja lasksin enese jälle pikali. Ma mässisin enese waibasse, — kuid otsekui ainult selleks, et weel enam iseenesega olla, weel terawamat piiri maailma ja enese wahel aimata ja oma otstarbe-tust tunda nagu muumia, mis kõwaste lõuendisse on seotud ning liikumata oma koopas lamab. Uni ei tul-nud ega tulnud.

Mõtted tõusiwad, pimedas weel tihedamad, tera-wamad, mürgisemad, nagu ekstraktid kõikide nende hädaohtlikkude päewade ja rahutute ööde mäles-tustest, mõtetest, tundmustest, aimdustest. Nõel-tera-watena tõusiwad nad, minu meeleskohti puudutades nagu elektriwoolud, mis surnuteski krampsid äratawad. Ei wõi õudsemaid läbielamisi olla, kui need mälestused kesk nende hirmsate ööde tühjust ja waikust!

Nii, eile nägin ma hukkamõistetuid. Neid oli see-kord kaks: wanamees ja noorukene. Nad oliwad surma mõistetud wägiwalla ja röõwimise pärast. Ma nägin, kui neid soldatite keskel wiidi sõjakohtust wangikotta, käed ja jalad raudus. Neil jäi siis weel kakskümmend

tundi elada, sest täna hommikul pidi neid surma pandama.

Oi, kuidas ma mäletasin nende nägusid! Need olivad külmast sinised, tarretanud, jäätanud, walgete silmamunadega, nagu neil, kes teisi maailmu näewad. Nende nahksed hunhusi-mütsid olivad otsaesistele löödud; nii sammusiwad nad kesk tuisku hääletutena, ümber piiratud sõjameeste wahedate odadega. Oi, kuidas ma mäletasin wangikoja raudse wärawa kõledat raginat, kui ta raskelt nende järel kinni langes!

Wõib olla, warsti wiiakse neid. Kuidas on nad mööda saatnud oma öö? On nad walwanud oma kõwadel kottidel karraga kaetud uste taga ning ahas tanud nagu mina selsinatsel ööl? On neile selginud elu, olemasolu mõttetus, wiirastuslikkus? Kuidas on kajanud nende kõrwus wahtide sammud kiwises koridoris: üks . . . kaks . . . kolm . . . selsinatsel wiim sel ööl . . . üks . . . kaks . . . kolm . . .

Ma langesin kummuli oma woodis, tabatud wäljakkannatamata walust. Oi meeleheitmise tusk, oi ahas tuse ääretu piin! Näis, nagu oleks tõelikkus äkki oma raudkindas käe prantsatades lauale löönud, oma raskuse jälge puusse wajutades. Pisikene punase peaga uss wingerdas wäledalt minu südame ümber, mu elupuu õitesse oma mürki tilgutades:

„Unusta oma noorus, unusta kõik kõrged aated, unusta oma tiiwulised igatsused! Ei ole aeg nende jaoks! Sina wõid olla wiirastus, aga mitte tõelikkus sinu ümber. Raudsete ratastega ajab ta sinust üle. Teraswikatitega on ta niitnud su roosipuud. Juurtega tahab ta nad kord wälja kiskuda! Ei ole aeg nüüd noor olla: mürki on tilgutatud iga õie sisse, surma on külwatud oraste peale!“

Surma, surma! kajas wastu igas mu soones. Ainsam filosoofia oli weel surma must filosoofia, ärahäwine-mise sügaw tarkus. Ei olnud enam muid igatsusi, muid unistusi, kui lõpetada oma wiirastuslik, ebatõelik, unenäolik olemasolu selles wõõras, õudses maailmas, mille tõelikkus mõistmata, arusaamata oli.

Oleks tahtnud oma wiirastuslikust olemisest ärgata olematusele, mis kümme korda arusaadavam oleks kui elu sellel sihita ja mõtteta planeedil. Tolmuna oleks tahtnud laiali minna, nimena, mõistena, aimena ära kaduda, kustuda nagu walguse kiir, nii et wari weel wiimaks oleks liikunud, heljunud ja kiikunud kui musta liblika tiib, mis surmasõnumeid wiib.

* * *

Õrn une kirme kattis üürikeseks minu ajud.

Ja selsamal silmapilgul lõiwad end lahti unede hirmsad kangad:

Kõrgete harwade pedajate wahel sõitsiwad ratsanikud hääletult. Lumi walendas, õhetas hõbedana, ja tema läbipaistwas kumas näisiwad mändide sirged ja oksteta tüwed süsimustad ning kõliseswad kui rauast. Pikakarwased jäätanud hobused kohmasiwad raskelt, ninad hangedes, ja ratsanikud hingasiwad läbi suurte kinnaste jääkülma õhku.

Nad keerlesiwad kaua kõledate tüwede keskel, hunikuisse kokku wajudes, lahku minnes ja jälle troppi lüües, ikka põlewama wihaga täitudes, ja nende palged hakkasiwad hõõguma nagu waksud näokatted weriste silmadega. Nende mustade rüüde karwad oliwad kohewil ja nende liigutused oliwad äkilised, loogelised ning painduwad nagu metselajatel.

Nende lõgisewate hammastega wihal ei olnud enam piirisid. Mitte üht hinge! Mitte üht elulist wäljadel, teedel, külades, alewikkudes! Ei naise laulu kostnud kojast ega lapse nuttu kätkest. Ainult kuuta, lumevalge öö jäiste lagendikkude ja surnud metsadega, milles kohmasiwad hobused, jääpurikatega ümbritsetud ninasõõrmetest keerlewaid aurujugasid õhku hingates!

Kuid siis nägiwad ratsanikud äkki puude all meest hiiliwat, musta mantli ja laia kaabuga, lumiwalge palge ning argade, piiluwate silmadega. Ta näis põgenewat, tulisel kiirul, ettepoole kumardades ja kaabu silmil. Ta peatas alles siis, kui ratsanikud ta juba igalt poolt sisse oliwad piiranud.

Ta wajus kokku hirmu pärast, nagu kätega peites. Ta oli oma musta mantli all madal ja lai nagu peelikantantsija indiaanlaste maalt. Wärisewate sõrmede wahelt nägi ta enese ümber tihedas ringis hobuste aurawaid päid ning ratsanikkude puna-waskseid nägusid. Ja ta hakkas sosistama, waewalt kuulduwalt, wabisewa ning paluwa häälega:

„Ärge peatage mind! Laske mind minna! Sest mis saaksite teie minust? Mina ei ole mitte tõeline, mina olen wiirastus, mina olen unenägu ja ettekujutus. Minu osa elus on olnud ainult näida ja mitte olla. See on olnud luule ja fantaasia. Mul ei ole oma südant iialgi olnud: luule ja fantaasia südamega olen ma tunnud. Mul ei ole oma silmi ega kõrwu olnud: luule ja fantaasia silmade ja kõrwadega olen ma näinud ning kuulnud.

„Ärge peatage mind! Sest mis kasu oleks teil sellest? Kas ei ole kõik möödaminew aja kiwise palge ees? Kas ei ole kõik wõrreldaw ruumi jäises tühjuses? Mis on siis tõepoolest meie olemasolu, kui mitte ainult wari? Kas ei ole sündimine aja ja ruumi ilmmõõtmatu- ses niisama hämar ja küsitaw kui surmgi? Kas ei lähe

olemise juurteni tungides kõik läbipaistwaks nagu klaas? Maailm — mis see on? Ah, laske mind minna!“

Kuid seal karjus üks ratsanikkudest — kõleda ja kärisewa häälega: „See on meile ükskõik, kas sind on wõi ei. Peaasi, et sa näid olewat! Ja see, et sa kardad, juba see on tunnistus tõelikkusele.“ Ta sirutas oma mõõga wälja, nagu öeldes: Jookse — ja näita oma olemasolematust! Jõuad sa põgeneda — oled tõeline; jääd sa rippuma meie mõõkade otsa — oled niisama tõeline!

Algas hirmus ja kohutaw wõiduajamine. Põgeneja kuulis oma selja taga hobusekapjade murdumist läbi krobedate hangede ja wahedaid mõõku õhku lõikawat. Ta oli kriidiwalge, ta tundis oma jalgu raskeks minewat nagu tina, nagu maakera rippus tema jalgade otsas. Siis aimas ta äkki lähenewat surma, mida kihutawad ratsanikud talle nagu hea- ja kurjatundmise puu õuna oma mõõkade otsas ulatasiwad.

Ma karjatasin surmahirmus: see seal ratsanikkude ees olin mina ise!

OJA KALDAL.

Ma istun oja kaldal
ja waatan laintesse;
kui juuksepalnik keerab
end wesi järgeste.

Mu kullake läks üles,
ma tuln alla wee;
ei tea, miks täna wilu
ta oli minule.

Ma andsin talle õisi,
ta wöttis wastu need;
oh jumal, kudas hästi
tal läksid õite keed!

Ma istun oja kaldal,
ja kui nii istun ma,
näen, laintes katki lilled,
mis ehteks sai mult ta.

Seal tõtwad nad kui leegid,
nad heitis laintesse

mu arm, kui ta läks üles,
ma tulin alla wee.

Nüüd lähwad nad m'ust mööda
ja mööda lähwad ka
mu'st õnn ja arm ja lootus,
kõik ühes nendega.

Ma istun oja kaldal
ja waatan laintesse;
kui juuksepalnik keerab
end wesi järgeste.

KORD PIDUL.

Ma waatsin kord pidul üht wäikest,
kel oliwad lokid kui kuld;
ta silmad pildusid päikest
ja jalad tallasid tuld.

Kui minuga tantsima tuled —
nii nurgas ma mõtlesin —
kui, neiu, nii lahke sa oled
ja minuga tantsima tuled,
siis seinast su läbi ma wiin

ja, astudes waltseri helide peale,
su tõstatan ülesse tähtede reale
ja keerutan sind nende särawas peres, —
tuld, rütmust ja tuksumist tundes mu weres, —

siis nõnda, et kustuma kipuwad särawad
taewaste küünlad . . .

Ja jumal, tark taewaste hoidja,
rauk, kellel on hall juba habe,

meid tuleb, lai palitu seljas,
kulm kortsus, keelama waljult
ja ütleb: „Pidage, pidage, lapsed!
mu tuled te wõite ju kustutada
ja pimedaks jätta mu toa.“

Kuid jumalast meie ei hooliks,
sa lõkendaks naerda nii
kui oleks ju sinawa taewalae küljes kuld-
kuljusid korraga kõiki kord raputatud
ja tants — see läeks edasi . . .

Nii nurgas ma mõtlesin —

ja waatsin mu kaunist, mu wäikest,
kel oliwad lokid kui kuld
ja silmad pildusid päikest
ja jalad tallasid tuld.

KUI WALLATUSETUJUS...

Kui wallatusetujus
sa naerda lõkendad
ja luksud nagu ööpik
ja silmad säravad, —

siis minu mustad mured
mu rinnast lahkuwad, —
nii lahkuwad waresed wõsast,
kui käsi öösel neil' plaksutad.

T. SANDER.

JUHAN LIIWI MÄLESTUSEKS.

Kui haige lind lennata ei saa,
kuhu ta tahab, siis on lenda-
miseiha tema õnnetus.

„Käkimäe kägu“.

Ühes kitsamas ringis, kus kirjanduse vastu huwitust tunti, aga vähe meie ilukirjanikkude käekäigust teati, poetati kord, nagu mulle nüüd meelde tuleb, aastat paar tagasi Juhan Liiwi kohta sõnake selles mõttes, et ta surnud on. Kui siis keegi wahele tähendas, et Juhan Liw elab, oli ta hauas-arwaja häbi niisama suur kui ta imestus: Kudas? ta elab? Ei ole tast aga midagi kuulnud.

Meil ei ole kellegi peale kiwiga wisata, kellegile sellepärast etteheidet teha, et meie rahwa pojad - tütreid sagedaste ei tea, kas see wõi teine kirjanik elab wõi surnud on: kasin on osawõtmine kirjaniku käekäigust Eestis alati olnud.

Juhan Liw aga?

Tõsi, ta elas, aga kes teda surnuks arwasid, oleksidwad endid kergeste õigeks wõinud kaitsta, seletades, et tema, meelegaiks nälgis-

nud luuletaja, kirjanduslisele tegewusele ometi kadunud oli.

Jah, pikkamööda olime meie ta kaotanud, oma kõige parema poja, oma kõrgeandelise luuletaja, oma kõige ilusamaid lootusi äratawa õie. 18. nowembril 1913 päris surm ta. Sirp lõikas, aga ta ette jäiwad aja hüilidest murtud kõrred; wikat käis ja leidis — kõrbe, tormilaastiku. Surmahaud oli see, kelle surm nõudis; ware oli, kes hauda warises. Kadunu aimas ja kartis oma närwihaigust; kurtis ja tundis enese koduta olewat.

Nad hirmsad on, mu laulud,
ja hirmus mu süda sees,
nii hirmus nagu mu saatus —

Mis? Mis saab minust? Mis sünnib minuga? wõis ta küll hirmuga küsida, wastus oli aga ikka üks ja seesama: ei saa midagi muud kui pead kannatlikult luuletaja okaskrooni kandma, ei sünni midagi muud kui kehastatakse sinus Eesti luuletaja kurb ja karm saatus, ei saa midagi muud kui kaswatatakse külmawereliselt olukorda, et üks töotawamatest südametest wõiks jälle rusuks langeda. „Üht rusutud ja purukspekstud südant ei laida sa mitte, oh Jumal!“ Ei laideta ka Juhan Liwi südant — seda lõõsakambrit, sütewakka; palawuses ja tusas tuksus see.

Niikaua kui Eesti keelt kõneldakse, ei unustata seda waest, humanlist meest, kes oma juttudes rääkis, et meie kõik warjumetsa tagused oleme, niihästi rikkad kui waesed: „wari“ keelab rikkal waest, waesel rikast mõistmast, oma sügawamas südame põhjas ei ole

nad kumbki halwad; ainult kui nad ülekoht
üksteisele teewad, siis tuleb see sellest, et
mets nende wahel on, wari nende silmi war-
jab; — ei unustata meest, kes enda hinges seda
tõtt, et „igaweste kestab ilma wõiduta sõda
tõehiiglase ja luule -ingli wahel“, walusamalt
tundis kui iial keegi teine, kelle erka kuulmist
jumalik hääl on puudutanud. Olgu tema jut-
tude lüürikalisel tuntud tõed ka küll igawe-
sed ja walusad, kõige armsamaks jääb Juhan
Liiw pärastistele põlwelele aga oma hirm-
sate lauludega, mille rütmus nagu rahutu
kudumine telgedel on.

Waewalt on keegi teine, kes luulekangast
on kudunud, oma kodu niisuguse kuuma-wa-
lusa armastusega armastanud kui Juhan Liiw.
Mäherdune hirmunud ihk isamaa poole, mäher-
dune palawikuline põnewus ja usinus hädaldab
ta laulust: „Ta lendab mesipuu poole“.

Ta lendab lillest lillesse
ja lendab mesipuu poole — —

ja puhugu wastu sul surmatuul
ja lennaku wastu surmakuul —
hing tõuseb isamaa poole!

Sellesama kodu poole, kus ta waene koo-
liõpetaja ja kurnatud ajalehe-kaastööline liia
tööränkuse ja waralise kehwise all oli, kus tal
wõimalus puudus oma geeniusese tiibu anda,
küll aga juhuseid leidus, mis ta südast ja kan-
natust sõiwad.

Sa oled kodu, kesk isamaa raal
ja otsid teed tema poole.
Teed otsin, oh teed otsin ma
ja suren ja ärkan tund tunniga:
kuid kuhu mind wiskab ka woole:
hing tõuseb sealt sinu poole.

Mure kodu pärast rõhus teda alati ja wäri-
ses ta muissegi tundmustesse. Kindlalt sõlma-
tud kodumaa-armastusega oli tema õrn ja au-
kartlik ema-armastus.

See on mu ema,
mu mullake,
see on mu ema,
mu kullake!

Weel traagikalisema kujuna kerkib Juhan
Liiw meie ette armastuselauludes: ühel pool
ware, haud, teisel — õitsew tomingas. Selle
wahe äratundmine on luuletajal ränk kanda —
„warsti kukun ma kõigega, kewadest oh ei
wõi rõõmusta!“ tunneb ta. Kukkuda on
õudne, — tomingat, ta rinna all õitsewat, ta-
haks ware kukkudes kaasa tõmmata.

Tema, keda maapealsed kõige kallimad
tundmused walusalt rõhusiwad, talle tihti pii-
nakski oliwad — isamaa-armastus, ema-arm-
astus, naise-armastus — tema hingele oli
isegi luuletaja püha tuli hukkawaks.

Kui mina olin weel wäikene mees,
üks helin mul helises rinna sees,
ja kui mina paisusin suuremaks,
läks helingi rinnas mul kangemaks.

Nüüd on see helin pea matnud mind,
ta alla rusuks on raugemas rind;
see helin on elu ja on minu hing,
tal' kitsaks on jäänud maapealne ring.

Nii siis, rusuks pidi rind saama, rau-
gema koorma all. Ja sealtsamast kuuleme:

Minu mõttekangas
katki kärisend,
tuhat korda temast
süda wärisend.

Kõige hirksam, mida oodata wõidi, mida
luuletaja ise kartis, oli sündinud: waim hämar-
dus. Südamesse, mis tulisest isamaa-armas-
tusest ja kullastest lootustest küdes, hinge,
mis au kõrguste unistuse templiks oli rajatud,
wiskas walu oma warjusid, langesiwad ära-
wõitmata mured, laotunes nõdrameelsuse mus-
tatiwaline öö.

Ei suutnud need ükskõikseks jääda, kes
meest, enesest ütelda wõiwat, et talle selgus
tähtepiiri alges paistis, kui nad seda meest,
prohwetit, nägijat, aasta pooleteise eest Tallin-
nas nägiwad, kus ta rahutuna püsi otsis.

Kiwi kukkus kiwi juurde,
jõgi püüdis meresse,
koerakutsik ema juurde,
ema juurde — ussike.

Kuhu lähen mina, waene?
kelle juurde, koduta?
Oh mu wend, mu sõsar, naene,
ema, isa, isamaa!

Tal ei olnud, kelle juurde tulla ja sellepärast tuli ta igauhe juurde, otsis lahkust ja kaebas harilikult: „Mul on üks mure. Ma ei tea, kes mulle süüa annab, kes mind sinna ja sinna juhatab, kes mind oma juurde öömajale võtab, kes mul aitab Poola kuninga krooni pärida“. Mure, mure oli tema kõige truumisõber, lahutamata kaaslane ja wahtis ta käikusid nagu „tuhkrumees lõksuga“.

Ja siis need kurwad akkordid oma prohetliku tunnistusega:

Ma olen pime, ma ei näe enam;
mul palju walgust oli waadata,
siis kadus usk ja kadus walgus ka —
ei näe enam!

Ma olen pime, ma ei näe enam;
mul palju oli tunda korraga,
rind põles, leekis õnnes lõpmata —
ei tunne enam!

Ma olen rumal, ma ei mõista enam:
mul paistis selgus tähtepiiri alges
ja merepõhi näitas päikse walges,
kuid kõik läks pimedaks, kui süda
kalges —
ei mõista enam!

Meie oleme nüüd ta wärske haua ees ja
hüüame talle järgi tema enese luuletuse walge
mõistuse kallite sõnade ja waikse lootusega:

Täht süttib ehk taewas su üle weel,
lill tärkab su haua pinnast
ja sinu mõte ja sinu meel
kord tuksub su rahwa rinnast —

ja liigub ja loob ja lehwitab
ja kaunid radasid rajab,
su rahwa koda see ehitab
ja põlwest põlweni kajab.

24. XI. 13.

ESIMENE ARMASTUS.

See juhtus teadagi siis, kui ma weel noor olin . . .

Olin ühtewiisi wilumata armastuses ja reisimises.

Rita oli mu esimene arm ja P. saarele sõit minu esimene merereis.

Ritaga sain talwel heategewal pidul tuttawaks, kus temaga kaks waltsi tantsisin; õppisin teda pärast pargis jalutades tõsiselt austama, siis jumaldama ja lõpuks — kui õhtuti ööpikud laulsiwad ning jaaniussid rohus wirwendasiwad — kuumalt igatsema. Rita oli lesk ja minust kaheksa aastat wanem, — olin jooanud tema pehmelt sulawast painduwusest ja naiselisest kelmusest; kui ta suwe algul P. saarele sõitis suwitama, nõudsin talt põlwili maas lubaduse teda kahe nädala pärast sinna üksildusesse tohtida waatama minna. Ja nende kahe nädala jooksul harjusin lootusega, et mind saare luulelises üksilduses kõige suurem maapealne õnn ootawat.

Merele minnes oli ilm ilus, ja laewalael rahulist paika walides algasin unistama üleiniimlikkudest lõbudest, mida ette kujutasin ühesolekul Ritaga. Maalisin tulewasi rõõmusid kuumemais, kõrwetawais wärwides ning iseenda ees häbenedes püüdsin wärwide eredust nii õrnaks pehmendada kui wõimalik.

Kuna ma nii istusin ja mere sinawasse näkku waadates ette kujutasin jumaldatud Ritat mind ootawat kaugel nägemata rannal, seltsis mu kõrwale noor neitsi, aralt luba küsides seal aset wõtta tohtida: ta kartwat

mujal salakawala merehaiguse kallaletükkimist, — laewa pãras wõiwat ta kõige julgem olla, oeldud kodus.

Aitasin mõnusal istet wõtta; sain teada, et temagi esimest korda merel olewat, waigistasin ta haigusekartust ning jagasin temaga huwitust laia wesise looduseime wastu. Ja et mu hing täidetud oli Ritast, awasin ta ees oma südame ning jutustasin kallima headusest, kaunidusest, tarkusest ja pikast ajast, mis me olime lahus olnud, ning oodatawast jälleagemise-õnnest . . . Mul oli siiski niipalju mõistust, temale alguses tähendada, et see mu tädi olewat, kellest mul pilt ja keda ma kui ainust sugulast lõpmata kalliks pidašin.

Tema käest sain teada, et temagi P. saarele sõitwat, kus teda wend ootawat — üliõpilane, keda mitu aastat ei olnud nähtud, wõõrast linnast teenimast tulles.

Sõbralikult juttu ajades ei pannud meist kumbki tähele, kudas tuul järjeste paisus, kuni wäikse laewa tuntaw õõtsumine sundis üles waatama: kahwatades nägime endist ühetasast merepinda nüüd lõhki kistawat kõrgeist walgeharjalistest lainekaartest.

Püüdsin kohutawat pilti nähes hirmunud reisikaaslast mehiselt julgustada ja trööstida, sundisin teda merelt ära taewasse wõi laewalaele wahtima, et lainete waatest mitte peapõõritust saada, jutustasin lugusid õnnelikult tormide käest pääsnud laewust ja seletasin merehaiguse põhjusi, mis muud ei olewat kui hirmu ja kartuse tagajärg.

Ikka kollasemaks kahwatades kuulas ta meel, kuni mõlemad järsku jõuetutena ja surmani wäsinutena olime sunnitud üle walge parda kumardama, et selle jõukulutuse tõttu weel rammetumatena teineteise najale tugesdes ahastama ja pikisilmi randa ootama jääda.

Olime mõlemad kannatusewõime wiimsel piiril, kui laewaninas korruga kõrge männik paistma hakkas ja seda tähele pannes mu kaitsealune rõõmsalt pead tõstis,

et siis häbelikult punastades frisuuri korraldada ning pluusi kaelust kinni panna. Siis hakkas ta lähenemat randa läikiwal pilgul silmitsema.

Minagi kohendasin kraed ja maneskit, silusin riided siledamaks ning pöörasin mõtted energialiselt Rita poole, kes wahepeal oli meelest läinud. Maale waadates arwasin juba punase päewawarjugi ära tundwat, mille all ta mind pidi ootama, ja walmistasin talle wastu astuwat kogu õrnuse ja tulega, mis selle päewa ja tunni wääriline; lähemalt waadates märkasin aga päewawarju all koguni wõõra daami olewat ega leidnud sillalt kogu otsimisehoole peale waatamata Ritat üleüldsegi mitte. Pöörasin sellepärast endise kaaslase poole, et teda aidata pakkisid kokku korjata.

Lasksin ta siis wiisakalt kõrwale taganedes eel maale minna ja astusin tõsiselt tema järel puusil-lale. Ja siin alles sain teada, et merehaigust põdedes tähele panemata mööda olin lasknud minna P. saare ja lootsiku, mis teised sinnasõitjad maale wiis . . .

Nõrgalt wajus wäike neitsi mu õla najale, kui temale järele tõtates äpardusest teatasin, mis tedagi ühes minuga oli tabanud. Abiotsiwalt waatas ta mulle otsa ja kinkis kohmetult hädise pilguga mulle mehise tegu- ja otsustamisewõime tagasi, mis esimesel ehmatusewilkel minulgi oli ähwardanud kaduda. Saime teada, et wäiksesse suwitusekohta olime sattunud, ja asusime üheskoos öömaja ning peawarju otsima — wenna ning õena, nagu ma ette olin pannud.

Leidsimegi warsti õnnelikult warjupaiga, ja kui mu kaaslane ennast ülemistest rõiwest wabastades kohmetult küsis: „Teie tädi on nüüd küll wäga mures Teie pärast? . . .“ ei mõistnud ma muud kui temale õndsalt silma waadates paluda: „Ütle mulle sina, kallim!“

EA 52061

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00078423 7